Raftul Intâi

Vladimir Nabokov

Pnin

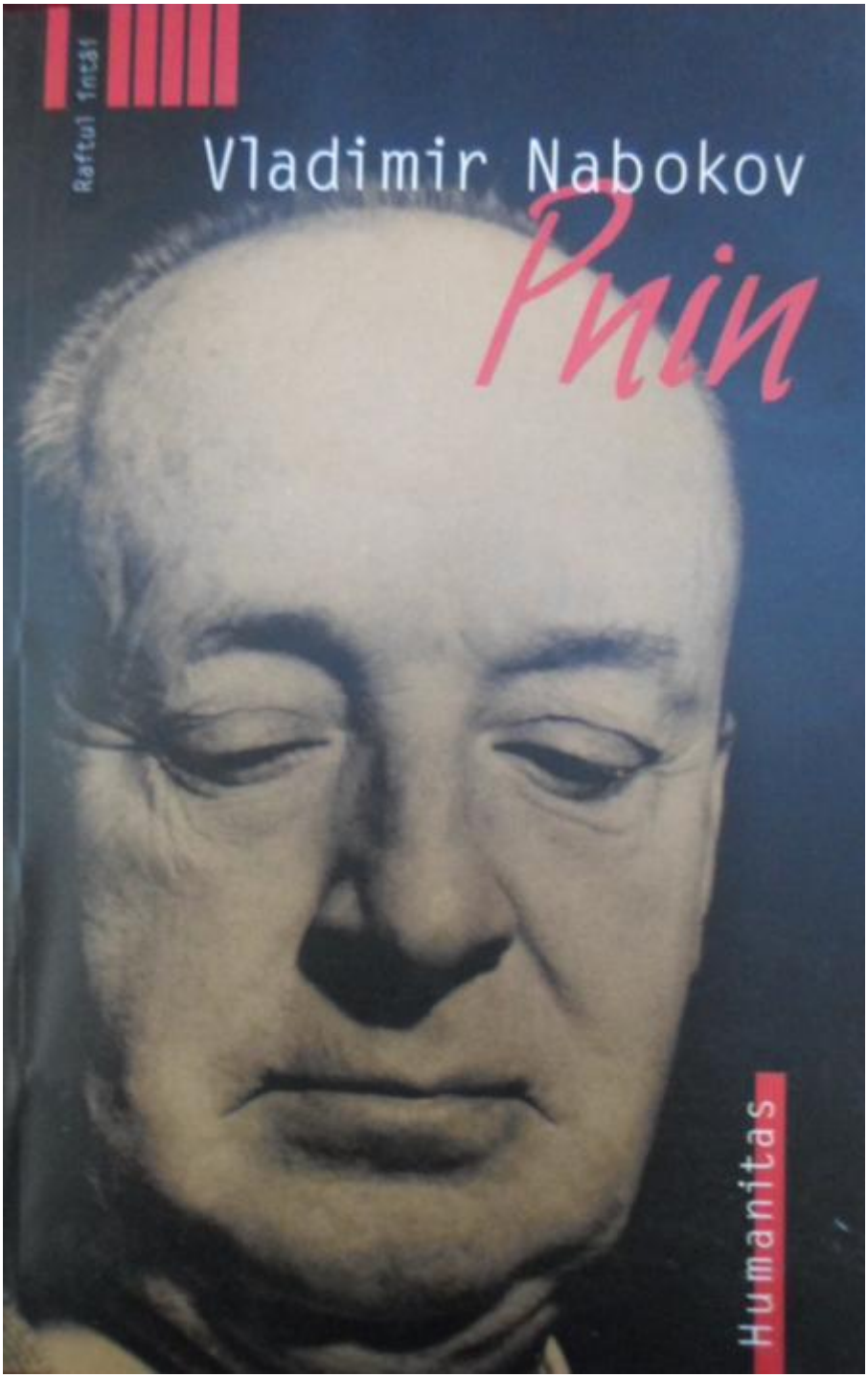

Humanitas

VLADIMIR NABOKOV (1899-1977) şi Vladimir Serin sunt unul şi acelaşi. Al doilea, care scrie în rusă, este pseudonimul primului, care alege engleza americană. Împreună cei doi trăiesc într-o lume colorată când vesel, când sumbru. Nabokov se naşte la Sankt-Petersburg într-o familie de aristocraţi cu dare de mână. Creşte cu profesori particulari de engleză şi franceză, studiază la Trinity College, Cambridge, şi descoperă scrisul abia după ce lucrează ca traducător, meditator particular şi antrenor de tenis. Îşi revine greu după ce tatăl lui e asasinat la Berlin în 1922 şi se remarcă în spaţiul literar mai întâi ca traducător al poeziilor lui Heine. Debutul în proză are loc în 1926 cu romanul *Maşenka*, după care Nabokov lărgeşte paleta. Apar în continuare *Darul*, o istorie romanescă a Rusiei secolului XIX, şi *Invitaţie la eşafod*, o fantezie politică intrată repede pe culoarul antiutopiilor. Scrierile lui continuă să nu semene între ele, fapt care îi deosebeşte de regulă pe scriitorii buni de cei hărăziţi. Pe spirala succesului se înscriu deopotrivă *Lolita* şi *Vorbeşte, memorie*, *Un râset în întuneric* şi *Focul palid*, *Uitați-vă la arlechini!* şi *Lucruri transparente*.

VLADIMIR NABOKOV

Pnin

Traducere din engleză de MONA ANTOHI

Humanitas
Bucureşti

Capitolul unu

1

Călătorul între două vârste care şedea lângă fereastra dinspre nord, alături de un loc gol şi în faţa altora două neocupate din vagonul înaintând inexorabil, nu era altul decât profesorul Timofei Pnin. Cu o chelie perfectă, bronzat şi proaspăt ras, începea mai degrabă impresionant, cu impunătorul dom cafeniu, ochelarii cu ramă de baga (care-i mascau absenţa infantilă a sprâncenelor), buza superioară ca de maimuţă, gâtul gros şi trunchiul unui om puternic, îndesat într-o haină de tweed cam strâmtă, dar sfârşea, oarecum dezamăgitor, cu o pereche de picioare fusiforme (îmbrăcate acum în pantaloni de flanelă şi aşezate unul peste celălalt) şi tălpi aparent fragile, aproape feminine.

Şosetele din lână stacojie cu romburi liliachii îi atârnau neglijent; botinele negre, conservatoare, îl costaseră cam cât toate hainele la un loc (socotind aici şi ridicola cravată ţipătoare). Înainte de anii ’40, în timpul tihnitei perioade europene a vieţii sale, purtase întotdeauna indispensabili lungi, cu capetele vârâte în şosete elegante din mătase de culoare închisă, prinse cu jartiere de gambele înfăşurate în bumbac. La acea vreme, a lăsa la vedere fie şi o bucăţică din indispensabilii albi sub un crac al pantalonului ridicat prea sus i s-ar fi părut lui Pnin la fel de necuviincios ca a se înfăţişa dinaintea doamnelor fără guler şi cravată; căci până şi atunci când ramolita doamnă Roux, portăreasa sordidului imobil din al şaisprezecelea

arondisment din Paris – unde Pnin, după ce fugise din Rusia leninistă şi-şi făcuse studiile superioare la Praga, petrecuse cincisprezece ani –, se întâmpla să urce după chirie, surprinzându-l fără *faux col*[1], pedantul Pnin îşi acoperea grumazul cu o mână castă. Toate astea au suferit o schimbare în atmosfera ameţitoare a Lumii Noi. Astăzi, la cincizeci şi doi de ani, se dădea în vânt după plajă, purta cămăşi sport şi pantaloni pescăreşti, iar când punea picior peste picior avea grijă să lase la vedere, deliberat şi impudic, o porţiune imensă de piele dezgolită. Aşa trebuie să-i fi apărut unui eventual tovarăş de călătorie; dar în afară de un soldat care moţăia într-un capăt al vagonului şi de două femei absorbite de un bebeluş în celălalt capăt, Pnin avea la dispoziţie tot vagonul.

Trebuie dezvăluit acum un secret. Profesorul Pnin se afla într-un tren greşit. Nu ştia asta, şi nici conductorul, care îşi croia deja drum prin tren spre vagonul lui Pnin. La drept vorbind, Pnin se simţea în acel moment cât se poate de mulţumit de sine. Când vicepreşedinta Clubului de Femei din Cremona, o anume domnişoară Judith Clyde, îl invitase să ţină o conferinţă vineri seara la Cremona – orăşel situat la vreo două sute de verste vest de Waindell, fieful academic al lui Pnin începând din 1945 –, îi spusese prietenului nostru că trenul cel mai convenabil pleca din Waindell la 13:52 şi ajungea în Cremona la 16:17, dar Pnin – care, ca atâţia ruşi, era neobişnuit de ahtiat după broşuri cu mersul trenurilor, hărţi şi cataloage, le colecţiona şi le aduna cu plăcerea exaltantă de a obţine ceva pe gratis, şi care era deosebit de mândru să-şi întocmească singur programul – descoperise, după oarece studiu, un semn obscur în dreptul unui tren şi mai

---

[1] Guler fals (lb. fr.).

bun (pl. Din Waindell 14:19, sos. la Cremona 16:32); semnul indica faptul că vinerea, şi numai vinerea, trenul de două şi nouăsprezece oprea la Cremona în drum spre un oraş îndepărtat şi mult mai mare, binecuvântat şi el cu un suav nume italienesc. Din nefericire pentru Pnin, mersul trenurilor pe care-l avea era vechi de cinci ani şi parţial perimat.

Preda rusa la Colegiul Waindell, o instituţie întru câtva provincială, caracterizată de un lac artificial în mijlocul unui campus amenajat, de galerii acoperite cu iederă care legau între ele diversele clădiri, de picturi murale înfăţişând membri recognoscibili ai corpului profesoral surprinşi trecând torţa cunoaşterii de la Aristotel, Shakespeare şi Pasteur unei mulţimi de fete şi băieţi de la ţară clădiţi monstruos, şi de o imensă, energică şi prosperă catedră de germană, al cărei şef, dr Hagen, o numea plin de sine (pronunţând apăsat fiecare silabă) „o universitate în universitate”.

În trimestrul de toamnă al acelui an (1950), la cursul de limba rusă erau înscrişi: Betty Bliss, o studentă plinuţă şi conştiincioasă, la grupa medie; un student rămas numai cu numele (Ivan Dub, care n-a dat niciodată pe acolo), la avansaţi; şi încă trei, în înfloritoarea grupă de începători: Josephine Malkin, ai cărei bunici se născuseră la Minsk; Charles McBeth, a cărui memorie prodigioasă înmagazinase deja zece limbi şi era pregătită să mai înmormânteze încă zece; şi languroasa Eileen Lane, căreia îi spusese cineva că era suficient să înveţe alfabetul rus ca să poată citi în original „*Anna Karamazov*”. Ca profesor, Pnin nu putea concura nici pe departe cu uimitoarele rusoaice, răspândite prin toate universităţile americane, care, fără să aibă vreo pregătire profesională, reuşeau cumva, cu ajutorul intuiţiei, al locvacităţii şi al unui soi de avânt matern, să infuzeze cunoaşterea magică a frumoasei şi dificilei lor limbi unor

studenţi cu privirea candidă, într-o atmosferă plină de cântece despre Mama Volga, caviar şi ceai; Pnin, ca profesor, nu-şi propunea vreodată nici măcar să se apropie de edificiul eteric al lingvisticii ştiinţifice moderne, acea fraternitate ascetică a fonemelor, acel templu în care tinerilor serioşi le este predată nu limba însăşi, ci metoda de a-i învăţa pe alţii cum să predea acea metodă; metodă care, asemenea unei cascade împroşcând stropi din stâncă în stâncă, nu mai e un mijloc de navigaţie raţională, ci poate să ajute, într-un viitor fabulos, la elaborarea unor dialecte ezoterice – basca elementară şi aşa mai departe –, vorbite numai de nişte maşini complicate. Nu încape îndoială că felul în care-şi desfăşura Pnin munca era diletant şi nepăsător, depinzând de exerciţiile dintr-o gramatică scoasă de şeful unei catedre de limbi slave dintr-un colegiu mult mai mare decât Waindell – un venerabil escroc, a cărui rusă era o farsă, dar care-şi împrumuta cu generozitate numele respectabil produselor unei trude anonime. În ciuda numeroaselor sale neajunsuri, Pnin avea de partea lui un şarm dezarmant, de modă veche, despre care dr Hagen, credinciosul său protector, afirma insistent – în faţa morocănoşilor membri ai consiliului de conducere – că reprezenta un delicat articol de import, demn să fie plătit în moneda proprie. Deşi diploma în sociologie şi economie politică obţinută de Pnin cu oarecare pompă la Universitatea din Praga, prin 1925, devenise, către jumătatea secolului, un doctorat în desuetudine, se descurca binişor ca profesor de rusă. Era iubit nu pentru vreun talent special, ci pentru digresiunile sale memorabile, când obişnuia să-şi scoată ochelarii ca să zâmbească trecutului, în vreme ce-şi masa lentilele prezentului. Vagabondaj nostalgic într-o engleză stricată. Savuroase crâmpeie autobiografice. Cum a ajuns Pnin în *Soedinionâie Ştatî* (Statele Unite). „Control pe vapor, înainte de debarcare. Foarte

bine! «Nimic de declarat?» «Nimic.» Foarte bine! Apoi întrebările politice. Întreabă: «Sunteţi anarhist?» Răspund” —pauză naratorială pentru un acces de jubilaţie tăcută – „ «Mai întâi, ce înţelegeţi prin anarhism? Anarhism practic, metafizic, teoretic, mistic, abstract, individual, social? Când eram tânăr», spun, «toate astea însemnau ceva pentru mine.» Aşa că am avut o discuţie foarte interesantă şi, drept urmare, am petrecut două săptămâni încheiate pe Ellis Island" – abdomenul se umflă, se umflă; naratorul e convulsionat.

Altă dată era şi mai comic. Cu un timid aer conspirativ, binevoitorul Pnin, pregătindu-i pe tineri pentru minunata desfătare de care avusese şi el parte odinioară şi dând deja la iveală, cu un zâmbet pe care nu şi-l putea controla, un şirag – incomplet, dar formidabil – de dinţi îngălbeniţi, deschidea o carte rusească zdrenţuită în dreptul elegantului semn din imitaţie de piele pe care-l pusese cu grijă acolo; deschidea deci cartea, clipă în care, cel mai adesea, o privire absolut descumpănită îi modifica trăsăturile expresive; cu gura deschisă, febril, începea să răsfoiască prin volum în stânga şi-n dreapta, şi puteau să treacă astfel câteva minute bune până ce dădea de pagina potrivită – sau se simţea satisfăcut că, la urma urmei, pusese semnul corect. De obicei, îşi alegea fragmentul dintr-o comedie prăfuită şi naivă despre moravurile negustorimii, închipuită cu aproape un secol în urmă de Ostrovski, sau dintr-o istorioară la fel de veche, dar şi mai răsuflată, o trivială ştrengărie leskoviană[1] bazată pe jocuri de cuvinte. Vechiturile astea erau

[1] Nikolai Semionovici Leskov (1831-1895), scriitor şi jurnalist rus. A portretizat în operele sale personaje dintre cele mai diverse, de la călugări şi fanatici religioşi la ţărani, excentrici, birocraţi şi negustori. Condamnat de conservatori şi respins de intelectualii stângişti, care-l considerau un

prezentate mai degrabă cu emfaza clasicului Aleksandrinka (un teatru din Petersburg) decât cu simplitatea vioaie a Artiştilor Moscovei; dar, cum pentru a aprecia hazul acelor pasaje – atâta cât era – tot trebuia să ai nu doar o solidă cunoaştere a limbii vorbite, ci şi o profundă înţelegere a literaturii, şi cum biata lui clasă nu beneficia de niciuna dintre ele, povestitorul era singurul care gusta asocierile subtile ale textului său. Umflarea pântecelui, deja semnalată cu alt prilej, se transforma aici într-un adevărat cutremur. Îndreptându-şi memoria, cu toate luminile apirinse şi toate măştile spiritului mimând amintiri, spre zilele tinereţii sale receptive şi înflăcărate (într-un cosmos strălucitor, care părea cu atât mai proaspăt cu cât fusese abolit dintr-o singură lovitură a istoriei), Pnin se îmbăta cu propriul vin, pe măsură ce oferea probă după probă din ceea ce auditoriul lui bănuia politicos că ar fi umor rusesc. Nu trecea mult şi nu se mai putea abţine; lacrimi în formă de pară i se prelingeau pe obrajii bronzaţi. Ieşeau atunci la iveală nu numai dinţii lui şocanţi, ci şi o uimitoare porţiune din rozalia gingie superioară, ca o figurină cu arc care sare din cutiuţa ei, iar mâna îi zbura spre gură, în vreme ce umerii largi se zguduiau şi se contorsionau. Şi cu toate că vorbele pe care le înăbuşea cu mâna-i zglobie erau acum de două ori ininteligibile pentru clasă, felul în care se abandona complet propriei veselii se dovedea irezistibil. Când, în sfârşit, se declara învins, studenţii lui erau în delir, cu lătrături abrupte de hilaritate mecanică venind dinspre Charles şi un torent orbitor de adorabile şi neaşteptate hohote de râs care o transfigurau pe Josephine, care nu era drăguţă, în timp

---

marginal. Leskov a scris o proză de inspiraţie poporanistă (*Uliţa popimii, Păţaniile unui pelerin, Lady Macbeth din Siberia, Soboranii* etc.). (N.t.)

ce Eileen, care era, se topea într-o gelatină de chicoteli dezagreabile.

Toate astea nu schimbau faptul că Pnin se afla în trenul greşit.

Cum ar trebui să diagnosticăm tristul lui caz? E nevoie să subliniem că Pnin era orice, dar nu genul acela de platitudine germană blajină a secolului trecut, *der zerstreute Professor*[1]. Dimpotrivă, era poate prea precaut, prea mereu la pândă în căutarea unor capcane, prea dureros vigilent ca nu cumva ciudatul mediu înconjurător (America imprevizibilă) să-l ademenească în vreo greşeală absurdă. Lumea era cea distrată, iar Pnin – cel chemat s-o îndrepte. Viaţa lui era un constant război cu obiectele nechibzuite care se dezmembrau, sau îl atacau, sau refuzau să funcţioneze, sau se făceau pervers nevăzute de cum intrau în sfera lui de existenţă. Era neobişnuit de stângaci; dar fiindcă reuşea să meşterească într-o clipită o muzicuţă dintr-o păstaie, să arunce o pietricică netedă în aşa fel încât să sară de zece ori pe suprafaţa unui heleşteu, să facă din articulaţii umbre chinezeşti în formă de iepure (care să mai şi clipească), precum şi alte scamatorii pe care ruşii le ascund în mânecă, se socotea înzestrat cu un considerabil talent manual şi mecanic. Zăbovea în faţa obiectelor ingenioase cu un soi de încântare buimacă, superstiţioasă. Aparatele electrice îl fermecau. Materialele plastice îl dădeau gata. Nutrea o adâncă admiraţie pentru fermoare. Dar ceasul pus cu sfinţenie în priză îi distrugea complet dimineţile după ce câte o furtună în miez de noapte paraliza centrala electrică din localitate. Rama ochelarilor îi plesnea la mijloc, lăsându-l cu două bucăţi identice pe care încerca, neconvingător, să le unească, poate în speranţa

---

[1] Profesorul distrat (lb. germ.). (N.t.)

unei magice restaurări organice care să-i vină în ajutor. Fermoarul – de care un gentleman depinde cel mai mult – ceda sub mâinile lui uimite în câte un coşmaresc moment de grabă şi de disperare.

Şi tot nu ştia că se afla în trenul greşit.

O zonă deosebit de periculoasă în cazul lui Pnin era limba engleză. Cu excepţia unor nimicuri nu prea folositoare, cum ar fi *the rest is silence, nevermore, weekend, who's who* şi a unor cuvinte obişnuite ca *eat, street, fountain pen, gangster, Charleston, marginal utility*[1], nu ştia deloc englezeşte când plecase din Franţa spre Statele Unite. Se înhămase, cu încăpăţânare, să înveţe limba lui Fenimore Cooper, Edgar Poe, Edison şi a treizeci şi unu de preşedinţi. În 1941, la capătul unui an de studiu, era suficient de competent ca să folosească volubil termeni ca *wishful thinking* şi *okey-dokey*[2]. Prin 1942, era în stare să-şi întrerupă naraţiunea cu formula *To make a long story short*[3]. Cam pe când Truman îşi începea al doilea mandat, Pnin putea aborda practic orice subiect; altminteri însă, progresele sale păreau să se fi oprit în ciuda tuturor eforturilor depuse, iar prin 1950 engleza lui era încă plină de lacune. În acea toamnă, pe lângă cursurile de rusă, susţinea o conferinţă săptămânală în cadrul unui aşa-numit simpozion („Europa fără aripi: o panoramă a culturii continentale contemporane"), condus de dr Hagen. Toate conferinţele prietenului nostru, inclusiv diversele prelegeri ţinute în afara oraşului, erau stilizate de unul dintre membrii mai tineri ai catedrei de germană. Demersul era puţin

---

[1] „Restul e tăcere", „nicicând", „cine e cine", „mănâncă", „stradă", „stilou", „utilitate marginală". (N.t.)

[2] „A lua dorinţa drept realitate", „OK". (N.t.)

[3] "Ca să nu mai lungesc vorba". (N.t.)

cam complicat. Profesorul Pnin îşi traducea conştiincios potopul verbal rus, plin de expresii idiomatice, într-o engleză pestriţă. Totul era revăzut de tânărul Miller. După care secretara doctorului Hagen, o anume domnişoară Eisenbohr, bătea textul la maşină. Pnin ştergea apoi pasajele pe care nu le înţelegea. În fine, citea lucrarea în faţa auditoriului său săptămânal. Era absolut neputincios fără textul pregătit dinainte, şi nici n-avea cum folosi vechiul sistem de disimulare a infirmităţii sale, mişcându-şi ochii în sus şi în jos – prinzând iute cu coada ochiului câteva cuvinte, mitraliindu-le publicului şi extrăgând sfârşitul propoziţiei în vreme ce plonja după următoarea. Privirea îngrijorată a lui Pnin era sortită să-şi piardă direcţia. Iată de ce prefera să-şi citească prelegerile cu privirea lipită de text, rar, cu o voce monotonă, de bariton, care părea să urce unul dintre şirurile acelea de trepte interminabile folosite de oamenii speriaţi de ascensoare.

Conductorul, o persoană căruntă cu aspect părintesc, purtând cam jos pe nasul său simplu, funcţional, o pereche de ochelari cu ramă metalică şi având o bucată murdară de leucoplast pe degetul mare, mai avea de lucru cu trei vagoane înaintea ultimului, în care călătorea Pnin.

Între timp, Pnin cedase satisfacerii unei dorinţe tipic pniniene. Se afla într-un impas pninian. Printre alte articole indispensabile pentru o noapte pniniană petrecută intr-un oraş străin, cum ar fi calapoade, mere, dicţionare şi aşa mai departe, geanta sa Gladstone conţinea un costum negru relativ nou, pe care plănuia să-l poarte în acea seară la conferinţă („Sunt ruşii comunişti?”), în faţa doamnelor din Cremona. Mai cuprindea şi textul conferinţei de la simpozionul de luni („Don Quijote şi Faust”), pe care intenţiona să-l studieze a doua zi, în drumul de întoarcere la Waindell, precum şi lucrarea unei studente, Betty

Bliss („Dostoievski şi *Gestalt Psychologie*”), pe care trebuia s-o citească pentru dr Hagen, îndrumătorul ei ştiinţific. Dilema era următoarea: dacă ţinea manuscrisul pentru Cremona – un teanc de hârtii dactilografiate, împăturite cu grijă la mijloc – asupra lui, la căldura protectoare a trupului său, exista, teoretic, riscul să uite să le transfere din costumul pe care-l purta în cel pe care urma să-l îmbrace. Doi la mână, dacă punea textul conferinţei în buzunarul costumului aflat *acum* în geantă, avea să fie, o ştia, torturat de gândul că bagajul ar putea să-i fie furat. Trei la mână (aceste stări mentale făceau să-i înmugurească neîncetat membre suplimentare), purta în buzunarul interior al hainei cu care era îmbrăcat în prezent un preţios portofel cu două bancnote de zece dolari, tăietura din ziar a unei scrisori pe care o scrisese, cu ajutorul meu, ziarului *New York Times* în 1945 cu privire la Conferinţa de la Yalta, şi certificatul de naturalizare; fizic, era posibil să scoată portofelul, în caz de nevoie, în aşa fel încât să disloce în mod fatal textul împăturit al conferinţei. În cele douăzeci de minute cât petrecuse în tren, prietenul nostru îşi desfăcuse deja de două ori geanta ca să se joace cu feluritele lui hârtii. Când conductorul ajunse în vagon, harnicul Pnin parcurgea cu greutate ultimul efort al lui Betty, care începea astfel: „Când analizăm climatul mental în care trăim, nu putem să nu remarcăm…”

Conductorul intră; nu-l trezi pe soldat; promise femeilor să le anunţe când urmau să fie pe punctul de-a ajunge; iar acum clătina din cap privind biletul lui Pnin. Oprirea de la Cremona fusese desfiinţată cu doi ani înainte.

— Conferinţă importantă! strigă Pnin. Ce să fac? E un ca-tas-trof!

Grav, confortabil, conductorul cel cărunt se cufundă pe locul de vizavi şi consultă în tăcere o carte zdrenţuită, plină de inserţii

cu colţurile îndoite. În câteva minute, mai exact la 15:08, Pnin trebuia să coboare la Whitchurch; putea prinde astfel autobuzul de ora 16 care avea să-l depună, în jurul orei 18, la Cremona.

— Credeam că am câştigat douăsprezece minute, iar acum am pierdut aproape două ore, spuse Pnin cu amărăciune.

După care, dregându-şi glasul şi ignorând vorbele de consolare rostite de amabilul conductor („Ai să te descurci”), îşi scoase ochelarii de citit, îşi luă geanta grea ca plumbul şi se îndreptă spre platforma vagonului, aşteptând acolo ca verdeaţa nelămurită care-i defila prin faţa ochilor să fie înlocuită de staţia precisă pe care o avea în minte.

2

Whitchurch se materializă conform orarului. O întindere încinsă, înţepenită de ciment şi soare zăcea după corpurile geometrice şi solide ale unor umbre net decupate. Vremea era incredibil de văratică pentru luna octombrie. Alert, Pnin intră într-un fel de sală de aşteptare, cu o sobă inutilă în mijloc, şi privi în jur. Într-o nişă solitară, se zărea bustul unui tânăr transpirat, care completa nişte formulare pe tejgheaua largă de lemn din faţa lui.

— Informaţie, vă rog, spuse Pnin. Unde opreşte autobuz ora 16 spre Cremona?

— Drept peste drum, răspunse iute funcţionarul, fără să ridice ochii.

— Şi unde posibil a lăsa bagaj?

— Geanta aceea? Am eu grijă de ea.

Şi cu nonşalanţa naţională care-l sidera întotdeauna pe Pnin, tânărul împinse geanta într-un colţ al încăperii.

— Cvitansă? întrebă Pnin, englezind cuvântul rus pentru

„chitanţă” (*kvitanţiia*).

— Ce-i aia?

— Număr? încercă Pnin.

— N-ai nevoie de număr, spuse flăcăul şi se întoarse la scrisul lui.

Pnin părăsi gara, se convinse că ştia unde era staţia de autobuz şi intră într-o cafenea. Consumă un sandviş cu şuncă, mai comandă unul şi-l consumă şi pe acela. Exact la patru fără cinci, după ce plăti mâncarea, dar nu şi o excelentă scobitoare pe care o alesese cu grijă dintr-o elegantă căniţă în formă de con de pin de lângă casierie, Pnin se înapoie la gară ca să-şi ia geanta.

La ghişeu se afla acum un alt bărbat. Primul fusese chemat acasă, ca să-şi ducă urgent nevasta la maternitate. Urma să se întoarcă în câteva minute.

— Dar trebuie să obţin valiz! ţipă Pnin.

Înlocuitorului îi părea rău, dar nu putea face nimic.

— E acolo! ţipă Pnin, aplecându-se peste tejghea şi arătând cu degetul.

Curat ghinion! încă mai arăta cu degetul, când îşi dădu seama că cerea o geantă greşită. Indexul îi şovăi. Ezitarea se dovedi fatală.

— Autobuzul meu spre Cremona! urlă Pnin.

— Mai e unul la opt, spuse bărbatul.

Ce-i rămânea de făcut prietenului nostru? Oribilă situaţie! Se uită în stradă. Autobuzul tocmai sosise. Conferinţa însemna încă cincizeci de dolari. Se bătu peste şoldul drept. *Era* acolo, *slava Bogu* (slavă Domnului)! Foarte bine! N-o să poarte costumul negru – *vot i vsio* (şi cu asta basta). Avea să şi-l recupereze la întoarcere. Pierduse, aruncase, împrăştiase mai multe lucruri de valoare în acea zi. Energic, aproape cu un sentiment de uşurare, Pnin urcă în autobuz.

Suportase această nouă etapă a călătoriei sale preţ de numai câteva străzi, când o cumplită bănuială îi trecu prin minte. De când fusese despărţit de geantă, vârful degetului arătător stâng verificase – în alternanţă cu colţul cel mai apropiat al cotului drept – o preţioasă prezenţă în buzunarul interior al hainei. Deodată, o trase brutal afară. Era lucrarea lui Betty.

Emiţând nişte sunete pe care le socotea exclamaţii internaţionale de nelinişte şi implorare, Pnin se ridică împleticindu-se de pe locul lui. Clătinându-se, ajunse la ieşire. Cu o mână, şoferul extrase batjocoritor un pumn de monede din micul lui vehicul, îi restitui banii pe bilet şi opri autobuzul. Bietul Pnin se trezi paraşutat în mijlocul unui oraş necunoscut.

Era mai puţin puternic decât ar fi lăsat să se bănuiască pieptul lui bombat, iar valul de oboseală care-i inundă brusc trupul greoi, detaşându-l oarecum de realitate, era o senzaţie pe care-o mai încercase şi altă dată. Se pomeni într-un parc jilav, verde, purpuriu, de tip conservator şi funebru, cu accentul pe rododendroni sumbri, dafini lucioşi, arbori răzleţi cu ramuri umbroase şi pajişti tunse scurt; şi nici nu apucă bine să cotească pe o alee de castani şi stejari, despre care şoferul îi spusese tăios că ducea înapoi spre gară, că fu întru totul copleşit de un sentiment straniu, de un zumzăit ireal. Oare mâncase ceva care nu-i căzuse bine? Castraveciorul cu şuncă? Era o boală misterioasă pe care niciunul dintre doctori nu i-o detectase încă? Iată ce se întreba prietenul meu, şi mă întreb şi eu.

Nu ştiu dacă s-a observat vreodată până acum că una dintre principalele trăsături ale vieţii este caracterul ei discret. Dacă nu suntem învăluiţi într-o peliculă de carne, murim. Omul există doar în măsura în care e separat de mediul său înconjurător. Craniul este casca de protecţie a unui călător spaţial. Stai înăuntrul ei ori pieri. Moartea e despuiere, moartea e

comuniune. O fi minunat să te ames teci cu peisajul, dar asta marchează sfârşitul plăpândului eu. Senzaţia pe care o încerca sărmanul Pnin semăna foarte mult cu acea despuiere, cu acea comuniune. Se simţea poros şi vulnerabil. Transpira. Era îngrozit. O bancă de piatră printre dafini îl împiedică să se prăbuşească pe trotuar. Tăcuse oare un atac de cord? Mă îndoiesc. Până una alta, sunt medicul lui, aşa că, daţi-mi voie să repet, mă îndoiesc. Pacientul meu era unul dintre oamenii aceia ciudaţi şi nefericiţi care-şi privesc inima („un organ muscular cavernos”, potrivit înfiorătoarei definiţii din *Webster's New Collegiate Dictionary*, aflat în abandonata geantă a lui Pnin) cu o spaimă îngreţoşată, o repulsie nervoasă, o ură bolnăvicioasă, de parcă ar fi un monstru puternic, vâscos şi intangibil de care, vai! trebuie să se lase parazitaţi. Din când în când, uluiţi de pulsul său schimbător şi ezitant, doctorii îl examinau mai atent, cardiograful desena piscuri fabuloase de munţi şi indica o duzină de boli fatale care se excludeau reciproc. Se temea să-şi atingă propria încheietură a mâinii. Nu dormea niciodată pe partea stângă, nici măcar în deprimantele ore ale nopţii când insomniacul tânjeşte după o a treia parte, după ce le-a încercat pe cele două de care dispune.

Iar acum, în parcul din Whitchurch, Pnin simţea ceea ce simţise deja pe 10 august 1942, pe 15 februarie (ziua sa de naştere) 1937, pe 18 mai 1929 şi pe 4 iulie 1920 – că automatul respingător pe care-l adăpostea dezvoltase o conştiinţă proprie, şi nu numai că era cât se poate de viu, dar îi provoca durere şi teamă. Îşi rezemă bietul cap chel de spătarul de piatră al băncii şi-şi aminti toate ocaziile din trecut când resimţise un disconfort şi o disperare asemănătoare. Oare de data asta era pneumonie? Cu câteva zile înainte îngheţase până în măduva oaselor stând într-un curent puternic, unul dintre acelea cu care americanii îşi

tratează musafirii după a doua rundă de băuturi, într-o noapte vântoasă. Şi deodată Pnin (oare murea?) se trezi alunecând înapoi în propria copilărie. Senzaţia aceasta avea acuitatea detaliului retrospectiv despre care se spune că e privilegiul dramatic al celor care se îneacă, îndeosebi în fosta marină rusă – un fenomen de sufocare pe care un psihanalist veteran, al cărui nume îmi scapă, l-a explicat ca fiind şocul – rememorat subconştient – al botezului, care provoacă o explozie de amintiri amestecate între prima imersiune şi cea de pe urmă. Totul se întâmplă într-o fracţiune de secundă, dar nu poate fi redat decât printr-o mulţime de cuvinte consecutive.

Pnin se trăgea dintr-o familie respectabilă şi destul de înstărită din Sankt Petersburg. Tatăl lui, doctorul Pavel Pnin, un oculist cu reputaţie considerabilă, avusese odată onoarea să-l trateze de conjunctivită pe Lev Tolstoi. Mama lui Timofei, o persoană fragilă, mărunţică şi agitată, cu talie de viespe şi părul tuns băieţeşte, era fiica revoluţionarului – odinioară celebru – Umov (rimează cu *zoom off*) şi a unei nemţoaice din Riga. Prin sincopa sa parţială, zărea cum se apropie de el ochii mamei. Era o duminică, în miezul iernii. Avea unsprezece ani. Tocmai îşi făcea lecţiile pentru orele de luni, în clasa întâi de gimnaziu, când trupul îi fu invadat de o răceală ciudată. Mama îi luă temperatura, îşi privi copilul cu un soi de stupefacţie şi-l chemă de îndată pe prietenul cel mai bun al soţului ei, pediatrul Belocikin. Era un bărbat scund, cu sprâncene stufoase, cu o barbă scurtă şi părul tuns periuţă. Suflecân- du-şi pulpanele redingotei, acesta se aşeză pe marginea patului lui Timofei. Începu o cursă între ceasul greu de aur al doctorului şi pulsul lui Timofei (câştigător fără probleme). Apoi bustul lui Timofei fu dezgolit, iar Belocikin îşi apăsă pe el nuditatea glacială a urechii şi partea abrazivă a capului. Asemenea tălpii plate a unui

monopod, urechea se plimbă peste spatele şi pieptul lui Timofei, lipindu-se de o bucată de piele sau de alta şi sărind spre următoarea. De îndată ce plecă doctorul, mama lui Timofei şi o slujnică voinică, ţinând între dinţi nişte ace de siguranţă, îl împachetară pe nefericitul pacient într-o compresă strânsă ca o cămaşă de forţă. Era formată dintr-un strat de în umed, un strat mai gros de bumbac absorbant şi un nitul din flanelă groasă, cu o diabolică muşama unsuroasă – de culoarea urinei şi a febrei – aşezată între pânza lipicioasă de lângă piele şi strânsura chinuitoare a bumbacului în jurul căruia era înfăşurat stratul exterior de flanelă. Biată crisalidă în cocon, Timoşa (Tim) zăcea sub un vraf de pături suplimentare; nu erau de niciun folos împotriva frigului care se strecura de-a lungul coastelor, de-o parte şi de alta a spinării sale îngheţate. Nu putea închide ochii, fiindcă îl usturau rău de tot pleoapele. Vederea nu era decât o durere ovală, cu străfulgerări oblice de lumină; formele familiare deveneau locuri unde se prăseau amăgiri malefice. Lângă patul lui se găsea un paravan cu patru panouri din lemn lustruit, cu desene pirogravate reprezentând un drum de munte pentru călăreţi, acoperit cu frunze moarte, un iaz cu nuferi, un bătrân cocârjat pe o bancă şi o veveriţă ţinând în lăbuţele din faţă un obiect roşiatic. Timoşa, un copil metodic, se intrebase adeseori ce putea fi obiectul acela (o nucă? un con de pin?), iar acum, că tot n-avea nimic de făcut, se puse să rezolve ghicitoarea asta plicticoasă, dar febra ca- re-i zumzăia în cap înecă orice urmă de efort în durere şi panică. Şi mai oprimantă era lupta lui cu tapetul. Văzuse întotdeauna că, în plan vertical, o combinaţie formată din trei mănunchiuri diferite de flori purpurii şi şapte frunze felurite de stejar se repeta de câteva ori, cu o exactitate liniştitoare; dar acum era sâcâit de realitatea incontestabilă că nu putea găsi sistemul de includere şi

circumscriere care guverna recurenţa orizontală a modelului; faptul că o asemenea recurenţă exista era demonstrat de capacitatea lui de a identifica ici şi colo, de-a lungul peretelui, între pat şi dulapul de haine, şi de la sobă la uşă, reapariţia unui element sau a altuia din seria respectivă, dar când încerca s-o ia la dreapta sau la stânga, pornind de la oricare dintre seturile de trei inflorescenţe şi şapte frunze, se pierdea brusc într-un hăţiş fără noimă de rododendroni şi stejari. Cugetă că, dacă desenatorul cel rău — distrugătorul de minţi, prietenul febrei – ascunsese cheia modelului cu o grijă atât de monstruoasă, cheia cu pricina trebuie să fi fost la fel de preţioasă ca viaţa însăşi şi că, o dată găsită, avea să-i dăruiască din nou lui Timofei Pnin sănătatea zilnică, lumea sa obişnuită; gândul ăsta lucid – vai, prea lucid – îl silea să persevereze în lupta lui.

Senzaţia că întârziase la o întâlnire oarecare, odios de exactă, ca şcoala, cina sau ora de culcare, adăugă disconfortul grabei stângace la dificultăţile unei căutări care se transforma treptat în delir. Frunzişul şi florile, cu complexitatea urzelii intactă, păreau să se desprindă într-un trup unduitor de pe fundalul lor albastru-azuriu care, la rândul său, îşi pierdu netezimea de hârtie şi se dilată în profunzime, până când inima spectatorului aproape că explodă ca răspuns la această expansiune. Încă distingea, printre ghirlandele autonome, părţi din camera lui, mai tenace decât restul, cum ar fi paravanul lăcuit, scânteierea unui pocal, măciuliile de alamă de la feroneria patului, dar ele interferau cu frunzele de stejar şi cu bogatele inflorescenţe mai puţin decât reflecţia unui obiect din interior într-o fereastră cu peisajul de afară, perceput prin aceeaşi sticlă. Şi cu toate că martorul şi totodată victima acestor fantasme stătea vârâtă în pat, Timofei era, potrivit naturii duble a cadrului înconjurător, aşezat în acelaşi timp pe o bancă într-un parc verde şi purpuriu.

Preţ de o clipă efemeră, avu impresia că deţine, în sfârşit, cheia mult căutată; dar, venind de foarte departe, un vânt fremătător, al cărui sunet blând se înteţea pe măsură ce agita rododendronii – de astă dată neînfloriţi, orbi –, răvăşi modelul raţional pe care-l avusese odinioară ambianţa lui Timofei Pnin. Era viu, şi asta era suficient. Spătarul băncii de care încă se sprijinea era la fel de real ca hainele lui, portofelul lui sau data Marelui Incendiu de la Moscova —1812.

O veveriţă cenuşie, aşezată confortabil pe partea de dinapoi chiar în faţa lui, degusta un sâmbure de piersică. Vântul se oprise o vreme, dar acum agita din nou frunzişul.

Atacul fi lăsase puţin speriat şi zdruncinat, dar, îşi spunea el, dacă ar fi fost un infarct adevărat, s-ar fi simţit cu siguranţă mult mai neliniştit şi cuprins de griji, iar acest raţionament întortocheat îi risipi cu totul teama. Se făcuse patru şi douăzeci. Îşi suflă nasul şi se târî spre gară.

Primul funcţionar se înapoiase la post.

— Asta-i geanta dumitale, spuse el vesel. Îmi pare rău că ai pierdut autobuzul de Cremona.

— Cel puţin – şi ce ironie plină de demnitate încercă să strecoare nefericitul nostru prieten în fraza „cel puţin”! — sper că totul e bine cu soţia ta?

— O să fie în regulă. Probabil că mai are de aşteptat până mâine dimineaţă.

— Şi acum, spuse Pnin, unde e plasat telefonul public?

Omul arătă cu creionul atât de departe şi de lateral pe cât putea fără să-şi părăsească bârlogul. Cu geanta în mână, Pnin porni în direcţia respectivă, dar fu rechemat. Creionul era acum aţintit spre stradă.

— Ascultă, îi vezi pe tipii ăia doi care încarcă un camion? Pleacă tot acum la Cremona. Spune-le că te-a trimis Bob Horn.

Or să te ia cu ei.

3

Unele persoane – printre care mă număr şi eu — urăsc sfârşiturile fericite. Ne simţim traşi pe sfoară. Răul constituie norma. Destinul nu trebuie zăgăzuit. Avalanşa care se opreşte la doar câţiva metri deasupra sătucului înspăimântat se comportă nu doar nefiresc, ci şi lipsit de etică. Dacă aş fi citit despre bătrânelul ăsta cumsecade, în loc să fi scris despre el, aş fi preferat să descopăr, la sosirea lui în Cremona, că de fapt conferinţa nu se ţinea în acea vineri, ci în următoarea. În realitate, nu numai că ajunse acolo în siguranţă, ci şi la timp pentru cină — un cocteil de fructe în deschidere, jeleu de mentă cu felul acela de mâncare anonim pe bază de carne, sirop de ciocolată cu îngheţată de vanilie. Puţin mai apoi, îmbuibat cu dulciuri, îmbrăcat în costumul lui negru şi jonglând cu trei lucrări, toate îndesate în haină, ca s-o aibă la îndemână pe cea de care avea nevoie (zădărnicind astfel ghinionul prin necesitate matematică), se aşeză pe un scaun de lângă pupitrul de citit în faţa căruia Judith Clyde, o blondă fără vârstă îmbrăcată într-o vâscoză acvatică, cu obraji laţi, netezi, fardaţi cu o frumoasă nuanţă roz-bonbon, şi ochi strălucitori, scăldaţi într-un albastru dement, în spatele unui pince-nez fără rame, îl prezenta pe vorbitor:

— În această seară, spuse ea, vorbitorul… Apropo, e a treia noastră seară de vineri; ultima oară, aşa cum vă aduceţi aminte cu toţii, am avut plăcerea să-l ascultăm pe profesorul Moore povestindu-ne despre agricultura din China. Astă-seară îl avem printre noi, sunt mândră s-o spun, pe profesorul de origine rusă

şi cetăţean al ţării noastre – aici vine partea cea mai dificilă, mă tem – profesorul Păn-niin. Sper că am pronunţat corect. Nu mai are nevoie de nicio introducere, fireşte, şi suntem cu toţii fericiţi să-l avem în mijlocul nostru. Ne aşteaptă o seară lungă, lungă şi profitabilă, şi sunt sigură că veţi dori cu toţii să-i puneţi întrebări la sfârşit. Printre altele, mi s-a spus că tatăl lui era medicul de familie al lui Dostoievski şi că a călătorit mult de ambele părţi ale Cortinei de Fier. Prin urmare, n-am să abuzez de preţiosul dumneavoastră timp, şi am să adaug doar câteva cuvinte despre întâlnirea noastră de vinerea viitoare. Sunt convinsă că veţi fi încântaţi să aflaţi că ni se pregăteşte tuturor o mare surpriză. Următorul nostru conferenţiar este distinsa poetă şi prozatoare domnişoara Linda Lacefield. Ştim cu toţii că a scris poezie, proză şi câteva povestiri. Domnişoara Lacefield s-a născut la New York. Strămoşii săi pe linie maternă şi paternă au luptat de ambele părţi în războiul revoluţionar. A scris primul poem înainte de absolvire. Multe dintre poeziile sale – cel puţin trei – au fost publicate în *Response, A Hutrdred Lave Lyrics by American Women*. În 1922 a primit premiul în bani oferit de…

Dar Pnin nu mai asculta. O undă stinsă, izvorând din recentul său atac, îi capta atenţia fascinată. Totul dură preţ de numai câteva bătăi de inimă, cu câteva extrasistole pe ici, pe colo – ultime, inofensive ecouri –, transformându-se într-o realitate modestă atunci când distinsa lui gazdă îl invită la pupitru; dar, atâta vreme cât dură, ce viziune limpede! În mijlocul rândului din faţă o zări pe una dintre mătuşile sale baltice, purtând perlele, dantela şi peruca blondă pe care le purtase la toate reprezentaţiile date de marele cabotin Hodotov, adorat de ea de la distanţă înainte de a fi cuprinsă de nebunie. Alături, zâmbind sfios, cu capul înclinat împodobit de un păr negru, lucios, cu privirea blândă, căpruie, strălucind spre Pnin de sub sprâncenele

catifelate, şedea o fostă logodnică a lui, moartă acum, făcându-şi vânt cu un program de sală. Ucişi, uitaţi, nerăzbunaţi, incoruptibili, nemuritori, mulţi prieteni vechi erau risipiţi prin sala obscură, printre persoane mai recente, precum domnişoara Clyde, care îşi reocupase modest locul din primul rând. Vania Bedniaşkin, împuşcat de Roşii în 1919, la Odesa, fiindcă taică-său fusese liberal, îi făcea vesel semne din fundul sălii fostului său coleg de şcoală. Şi într-o postură discretă, doctorul Pavel Pnin şi neliniştita lui soţie, amândoi cu contururile puţin estompate, dar în ansamblu recuperaţi minunat din obscura lor disoluţie, îşi priveau fiul cu aceeaşi pasiune şi mândrie devoratoare cu care îl priviseră în seara aceea din 1912, când, la o serbare a şcolii ce comemora înfrângerea lui Napoleon, recitase (un băieţandru ochelarist, singur-singurel pe scenă) un poem de Puşkin.

Scurta viziune se evaporase. Venerabila domnişoară Herring, profesoară de istorie ieşită la pensie, autoare a lucrării *Rusia se trezeşte* (1922), se apleca peste vreo două persoane din auditoriu ca s-o felicite pe domnişoara Clyde pentru discurs, în vreme ce în spatele său o altă bătrânică, clipind des din ochi, împingea în câmpul ei vizual o pereche de mâini ofilite, aplaudând fără zgomot.

Capitolul doi

1

Celebrele clopote de la Waindell College erau în toiul dangătului lor matinal.

Laurence G. Clemente, un profesor al cărui singur curs popular se ocupa de filosofia gestului, şi soţia lui, Joan, absolventă de la Pendelton, promoţia ’30, se despărţiseră recent de fiica lor, cea mai bună studentă a tatălui ei: Isabel se măritase în anul trei de facultate cu un absolvent de la Waindell, inginer într-un îndepărtat stat vestic.

Clopotele răsunau melodioase sub soarele argintiu. Prin dreptunghiul ferestrei, orăşelul Waindell – vopsea albă, ramuri negre – era proiectat, ca în desenul unui copil, într-o perspectivă primitivă lipsită de adâncime, pe fundalul dealurilor cenuşii ca ardezia; totul era acoperit cu un strat frumos de promoroacă; părţile strălucitoare ale maşinilor parcate sclipeau; bătrânul terrier scoţian al domnişoarei Dingwall, un soi de mistreţ cilindric, îşi începuse obişnuitele ture în sus pe Warren Street, în jos pe Spelman Avenue, apoi iarăşi îndărăt; dar nici cartierul familiar, nici peisajul, nici sunetul clopotelor nu puteau îndulci anotimpul; peste două săptămâni, după o pauză de meditaţie, anul universitar avea să intre în etapa sa cea mai iernatică, trimestrul de primăvară, iar cei doi Clemente se simţeau deprimaţi, temători şi singuratici în vechea lor casă plină de curent, care părea să atârne acum pe ei ca pielea fleşcăită şi hainele lălâi ale unui nebun care pierduse o treime din greutate. La urma urmei, Isabel era extrem de tânără şi de confuză, iar ei

nu ştiau practic nimic despre socrii ei, cu excepţia colecţiei chipurilor de marţipan de la nuntă, din sala închiriată, cu mireasa vaporoasă atât de neajutorată fără ochelarii ei.

Sub conducerea entuziastă a dr Robert Trebler, membru activ al catedrei de muzică, clopotele continuau să bată viguros în cerul angelic; în faţa unui mic dejun frugal, format din portocale şi lămâi, Laurence, cu părul cânepiu, mai degrabă chel şi prea gras, îl critica pe şeful catedrei de franceză, una dintre persoanele invitate de Joan la întâlnirea cu profesorul Entwistle, de la Goldwin University, care urma să aibă loc în acea seară în casa lor.

— De ce naiba trebuia să-l chemi pe Blorenge, mumia aia plicticoasă, stâlp de stuc al educaţiei?

— Îmi *place* Ann Blorenge, spuse Joan, dând uşor din cap ca să-şi întărească afirmaţia şi afecţiunea.

— Nu-i decât o mâţă vulgară! strigă Laurence.

— O mâţă jalnică, murmură Joan, moment în care dr Trebler se opri şi se auzi telefonul din hol.

Tehnic vorbind, arta naratorului de a integra conversaţiile telefonice în povestire rămâne încă mult în urma celei de a reda dialogurile purtate dintr-o cameră în alta, sau de la o fereastră la alta, peste o alee îngustă şi albăstruie dintr-un vechi orăşel unde apa e preţioasă, unde sunt măgăruşi necăjiţi, carpete de vânzare, minarete, străini, pepeni şi vibraţia ecourilor matinale. Când Joan, cu pasul ei vioi şi lung, puse mâna pe telefonul sâcâitor înainte de a înceta să sune şi spuse „Alo” (cu sprâncenele ridicate şi ochii în gol), fu întâmpinată de o tăcere cavernoasă; tot ce putea auzi era sunetul intim al unei respiraţii neîntrerupte; iar acum vocea celui care respira spuse, cu un simpatic accent străin:

— O clipă, scuzaţi-mă…

Aruncase cuvintele astea în treacăt şi continua să respire, ba poate să-şi dreagă glasul ori chiar să ofteze, însoţit de un soi de foşnet care te ducea cu gândul la nişte pagini întoarse.

— Alo? repetă ea.

— Sunteţi cumva, sugeră cu precauţie vocea, doamna Fire?

— Nu, spuse Joan şi închise telefonul. În plus – continuă ea, revenind în bucătărie şi adresându-i-se soţului ei, care gusta din şunca pe care şi-o pregătise ei înseşi –, nu poţi nega că Jack Cockerell îl consideră pe Blorenge un administrator clasa întâi.

— Cine era la telefon?

— Unul care-o căuta pe doamna Feuer sau Fayer. Uite ce-i, dacă ignori în mod deliberat toate sfaturile pe care George [dr O. G. Helm, doctorul lor de familie]…

— Joan, spuse Laurence, care se simţea mult mai bine după ce înghiţise repede o felie translucidă de slănină prăjită, Joan, draga mea, sper că-ţi aminteşti, nu-i aşa, că i-ai spus ieri lui Margaret Thayer că vrei un chiriaş?

— Ei, comedie, făcu Joan – şi telefonul sună, îndatoritor, din nou.

— Este limpede, spuse aceeaşi voce, reluând natural conversaţia, că am folosit din greşeală numele celui care mi-a dat informaţia. Vorbesc cu doamna Clement?

— Da, la telefon doamna Clements, spuse Joan.

— Sunt profesorul… (Aici urmă o mică explozie ridicolă.) Ţin orele de limba rusă. Doamna Fire, care e angajată acum cu jumătate de normă la bibliotecă…

— Da, doamna Thayer, ştiu. Vreţi să vedeţi camera?

Voia. Putea veni să o inspecteze cam în jumătate de oră?

Da, avea să fie acasă. Şi puse brutal receptorul în furcă.

— Acum cine mai era? o întrebă soţul, aruncând o privire în urmă, cu mâna flască şi pistruiată aşezată deja pe balustradă, în

drum spre spaţiul protector al biroului său de la etaj.

— O minge de ping-pong crăpată. Un rus.

— Dumnezeule, profesorul Pnin! strigă Laurence. Îl ştiu foarte bine: e o perlă… Află că refuz categoric să-l primesc pe zănaticul ăsta în casa mea.

Îşi târî picioarele, agresiv. Joan strigă după el:

— Lore, ai terminat de scris articolul ăla aseară?

— Aproape.

Făcuse colțul pe trepte – îi auzea mâna cum scârţâie pe balustradă, apoi cum o loveşte.

— Termin astăzi. Mai întâi trebuie să pregătesc afurisitul ăla de examen la ES.

Era prescurtarea de la evoluţia sensului, cursul său principal (la care se înscriseseră doisprezece studenţi, niciunul, fie şi pe departe, apostolic), care debutase – şi avea să se termine – cu fraza, menită să fie citată excesiv într-o bună zi: evoluţia sensului este, într-un sens, evoluţia nonsensului.

2

O jumătate de oră mai târziu, Joan aruncă o privire grăbită peste cactuşii muribunzi din fereastra de la verandă şi zări un bărbat în impermeabil, fără pălărie, cu capul ca un glob de alamă lustruit, care suna optimist la uşa din faţă a frumoasei case de cărămidă a vecinei. Bătrânul Scotty şedea alături de el, într-o atitudine aproape la fel de candidă. Domnişoara Dingwall veni la uşă înarmată cu o cârpă, îi dădu drumul înăuntru câinelui leneş şi demn şi-l îndrumă pe Pnin spre reşedinţa din şindrilă a familiei Clements.

Timofei Pnin luă loc în sufragerie, îşi încrucişă picioarele po *amerikanski* (în stil american) şi se lansă în nişte detalii inutile.

Era un curriculum vitae *in nuce*[1] – o coajă de nucă de cocos. Născut la Sankt Petersburg în 1898. Ambii părinţi au murit de tifos în 1917. A plecat la Kiev în 1918. A luptat în Armata Albă vreme de cinci luni, mai întâi ca „telefonist de teren”, apoi în Biroul de Informaţii Militare. A scăpat din Crimeea invadată de Armata Roşie şi a fugit la Constantinopol în 1919. Şi-a făcut studiile universitare…

— Ia te uită, exact în acel an mă aflam acolo, eram doar un copil, remarcă încântată Joan. Tata a fost trimis în Turcia într-o misiune diplomatică şi ne-a luat cu el. Ne-am fi putut întâlni! Îmi amintesc cum se spune la apă. Şi mai era o grădină de trandafiri…

— În turceşte la apă se spune *su*, preciză Pnin, convertit în lingvist de nevoie.

Şi se adânci mai departe în trecutu-i fascinant. Şi-a făcut studiile universitare la Praga. A lucrat în mai multe instituţii ştiinţifice. Apoi…

— Ei, ca să nu mai lungesc vorba: locuit la Paris din 1925, părăsit Franţa la începutul războiului lui Hitler. Este acum aici. Este cetăţean american. Predă rusa şi lucruri din astea la Colegiul Vandal. Toate referinţele pot fi luate de la Hagen, şeful catedrei de germană. Sau de la Căminul Universitar pentru Profesori Celibatari.

Nu se simţise bine acolo?

— Prea multă lume, spuse Pnin. Oameni curioşi. Or, am acum absolută nevoie de o intimitate specială.

Tuşi în pumn cu un sunet neaşteptat de cavernos (care-i

---

[1] În original: *in a nutshell*, care înseamnă deopotrivă „coajă de nucă” şi „în două cuvinte, în rezumat”. {N.t.)

aminti oarecum lui Joan de un cazac profesionist de pe Don, pe care-l întâlnise cândva), după care făcu pasul hotărâtor:

— Trebuie să vă previn: o să-mi scot toţi dinţii. E o operaţie respingătoare.

— Ei hai, veniţi sus, spuse Joan cu seninătate.

Pnin se uită pe furiş în camera cu pereţi roz garnisită cu volănaşe albe a lui Isabel. Începu deodată să ningă, deşi cerul era ca platina curată, iar lenta revărsare scânteietoare se reflectă în oglinda tăcută. Metodic, Pnin inspectă tabloul lui Hoecker, *Fata cu pisică*, agăţat deasupra patului, şi pe cel al lui Hunt, *Oița întârziată*, aşezat deasupra etajerei cu cărţi. Apoi îşi apropie mâna de fereastră.

— Temperatura e uniformă?

Joan se repezi la calorifer.

— E încins, raportă ea.

— Vreau să spun… se face curent?

— A, da, o să aveţi o mulţime de aer. Iar aici e baia – mică, dar numai a dumneavoastră.

— Fără douche? se interesă Pnin, privind în sus. Poate că e mai bine aşa. Prietenul meu, profesorul Chateau, de la Columbia, şi-a rupt o dată piciorul în două locuri. Acuma trebuie să mai reflectez. La ce preţ v-aţi gândit? Fiindcă n-am să dau mai mult de un dolar pe zi… fără să mai socotim aici şi nuuutriţia.

— E-n regulă, spuse Joan cu râsul ei rapid şi plăcut.

În aceeaşi după-amiază, unul dintre studenţii lui Pnin, Charles McBeth („Cred că-i nebun, judecând după compoziţiile lui”, obişnuia să spună Pnin), aduse plin de zel bagajul lui Pnin într-o maşină de un purpuriu patologic, fără aripa stângă, şi, după o cină timpurie la *Oul şi noi*, un mic restaurant recent inaugurat şi cam fără succes, pe care Pnin îl frecventa din pură simpatie faţă

de eşec, prietenul nostru se înhămă la plăcuta sarcină de a-şi pniniza noua locuinţă. Adolescenţa lui Isabel plecase o dată cu ea sau, dacă nu, fusese eradicată de maică-sa, dar câteva urme din copilăria fetei reuşiseră, nu se ştie cum, să rămână, şi înainte de a găsi cele mai avantajoase poziţii pentru complicata lui lampă cu ultraviolete, uriaşa lui maşină de scris cu caractere ruseşti, adusă într-un cufăr crăpat, lipit cu scotch, cinci perechi de pantofi frumoşi, curios de mici, cu zece calapoade fixate în ei, o maşină de măcinat şi de făcut cafea, mai puţin bună decât cea care explodase anul trecut, două ceasuri deşteptătoare, fixate identic în fiecare noapte, şi şaptezeci şi patru de volume de la bibliotecă, în majoritatea lor vechi periodice ruseşti legate solid de WEL[1], Pnin exilă cu delicateţe pe un scaun de pe palier o jumătate de duzină de cărţi abandonate, cum ar fi *Păsările la ele acasă*, *Zile fericite în Olanda* şi *Primul meu dicţionar* („Cu peste 600 de ilustraţii reprezentând grădini zoologice, corpul omenesc, ferme, incendii — toate selecţionate în mod ştiinţific"), precum şi o mărgea de lemn solitară, cu o gaură în mijloc.

Joan, care folosea poate cam prea des cuvântul „jalnic”, declară că avea să-l invite pe savantul acela jalnic să bea un pahar cu invitaţii lor, la care soţul îi răspunse că şi el era un savant jalnic şi că, dacă îşi punea în practică ameninţarea, prefera să se ducă la cinema. Când însă Joan urcă la Pnin ca să-l poftească la petrecere, Pnin o refuză, spunându-i, simplu, că hotărâse să nu mai pună gura pe alcool. Pe la ora nouă, sosiră trei cupluri şi profesorul Entwistle, iar la zece sindrofia era în toi, când deodată Joan, care vorbea cu drăgălaşa Gwen

---

[1] Waindell College Library. (N.t.)

Cockerell, îl zări pe Pnin, îmbrăcat într-un pulover verde, stând în pragul uşii, la picioarele scării, şi ţinând ţanţoş, anume ca să-l vadă ea, un pahar de apă. Se grăbi înspre el – aproape ciocnindu-se de soţul ei, pornit simultan prin încăpere ca să-l oprească, să-i închidă gura şi să-l anihileze pe Jack Cockerell, şeful catedrei de engleză, care, cu spatele la Pnin, îşi făcea celebrul număr în faţa doamnei Hagen şi a doamnei Blorenge, el fiind unul dintre cei mai mari imitatori ai lui Pnin din tot campusul – dacă nu cumva cel mai mare. Între timp, modelul său îi spunea lui Joan:

— N-am găsit în baie niciun pahar curat, şi mai sunt şi alte probleme. Trage prin duşumea, şi trage şi prin pereţi…

Dar dr Hagen, un bătrân plăcut, pătrăţos, îl zărise şi el pe Pnin şi-l salută vesel. O clipă mai târziu, Pnin, care în locul paharului de apă avea acum în mână un pahar înalt cu whisky, sifon şi gheaţă, era prezentat profesorului Entwistle.

— *Zdrastvuite kak pojivaete horoşo spasibo*, spuse repede Entwistle, imitând excelent limba rusă – şi chiar semăna cu un jovial colonel ţarist în civil. Într-o noapte, la Paris – continuă el, cu ochi sclipitori — la cabaretul *Ugolok*, am convins un grup de petrecăreţi ruşi că sunt un compatriot de-ai lor care se dădea drept american, dacă mă-nţelegi.

— În doi-trei ani, răspunse Pnin, care nu se prinsese, am să fiu şi eu luat drept american.

Toată lumea izbucni în râs, cu excepţia profesorului Blorenge.

— O să vă facem rost de un calorifer electric, îi şopti Joan lui Pnin, oferindu-i nişte măsline.

— Ce marcă?

— Asta rămâne de văzut. Alte plângeri?

— Da, poluarea sonoră, spuse Pnin. Aud fiecare sunet de la

parter, dar cred că nu e locul potrivit ca să discutăm despre asta.

3

Musafirii începeau să plece. Pnin îşi târî picioarele pe scări, cu un pahar curat în mână. Entwistle şi gazda ieşiră ultimii pe verandă. O zăpadă umedă fulguia în noaptea întunecată.

— Ce păcat, spuse profesorul Entwistle, că nu vă putem convinge să vă mutaţi definitiv la Goldwin. Îi avem acolo pe Schwarz şi pe bătrânul Crates, mari admiratori ai dumneavoastră. Avem un lac adevărat. Avem totul. Avem chiar şi un profesor Pnin printre cadrele noastre didactice.

— Ştiu, ştiu, spuse Clements, dar ofertele astea pe care le tot primesc vin prea târziu. Vreau să ies în curând la pensie, iar până atunci prefer să rămân în văgăuna asta mucegăită, dar familiară. Cum v-a plăcut – îşi coborî vocea – Monsieur Blorenge?

— Păi, mi s-a părut un tip de nădejde. Într-un fel, mi-a amintit însă de figura aceea celebră, şeful unei catedre de franceză care credea că Chateaubriand era un *chef*[1] celebru.

— Atenţie, spuse Clements. Povestea asta a circulat mai întâi pe seama lui Blorenge şi este adevărată.

4

A doua zi, eroicul Pnin plecă pe jos în oraş, purtându-şi bastonul după moda europeană (sus-jos, sus-jos) şi lăsându-şi privirea să hoinărească asupra celor mai felurite obiecte, într-un

---

[1] Bucătar (lb. fr.). (N.t.)

efort filosofic de a-şi imagina cum ar fi să le revadă după tortura care-l aştepta, amintindu-şi apoi cum le percepuse prin prisma aşteptărilor lui. Două ore mai târziu, se întorcea anevoie, sprijinindu-se în baston fără să se uite în jur. Un val cald de durere înlocuia treptat gustul lemnos şi îngheţat al anestezicului în gura lui lichefiată, pe jumătate moartă şi cumplit de martirizată. După asta, câteva zile la rând ţinu doliu după o parte intimă a lui însuşi. Îl surprindea să constate cât de tare îşi iubise dinţii. Limba, o focă netedă şi grasă, obişnuia să plescăie şi să alunece vesel printre stâncile familiare, verificând contururile unui regat asediat, dar încă sigur, plonjând din grote în golfuri, urcând un pisc, adăpostindu-se într-un defileu, descoperind fragmente de alge în aceeaşi crevasă veche; dar acum nu-i mai rămânea niciun reper, doar o rană întinsă şi întunecată, o *terra incognita* de gingii pe care groaza şi dezgustul te împiedicau să le investighezi. Iar când fu montată proteza, era ca şi cum un biet craniu fosilizat ar fi fost înzestrat cu fălcile batjocoritoare ale cuiva perfect străin.

Conform planului, nu avea de ţinut conferinţe şi nici nu participa la examene (îl înlocuia Miller). După zece zile, brusc începu să-i placă noua lui jucărie. Era o revelaţie, un răsărit de soare, o gură plină din eficienta, alabastrina, umana Americă. Noaptea îşi ţinea comoara într-un pahar umplut cu un lichid special, unde aparatul îşi zâmbea sieşi, rozaliu şi sidefat, perfect ca un frumos exem plar reprezentativ din flora marină de adâncime. Marea lucrare despre Vechea Rusie, o combinaţie de vis între folclor, poezie, istorie socială şi *petite histoire*, pe care o plănuise cu drag în ultimii zece ani, sau cam aşa ceva, părea în sfârşit accesibilă acum, când dispăruseră durerile de cap, iar noul amfiteatru din plastic translucid implica, într-un fel, o scenă şi un spectacol. Când începu trimestrul de primăvară,

studenţii nu putură să nu observe schimbarea; şedea cochet, bătând cu radiera de la capătul creionului peste incisivii şi caninii uniformi, prea uniformi, în vreme ce câte un student se silea să traducă o propoziţie din *Rusă elementară* a bătrânului şi rubicondului profesor Oliver Bradstreet Mann (scrisă, de fapt, de la un capăt la altul de doi „negri” amărâţi, John şi Olga Krotki, ambii morţi în prezent), cum ar fi „Băiatul se joacă împreună cu doica şi cu unchiul său”. Într-o seară, îl prinse la cotitură pe Laurence Clements, care tocmai o tulea sus în birou, şi, scoţând nişte exclamaţii incoerente de triumf, începu să-i demonstreze frumuseţea obiectului, uşurinţa cu care putea fi scos şi pus la loc, îndemnându-l pe bietul om – surprins, dar nu neprietenos – să-şi scoală toţi dinţii a doua zi, la prima oră.

— Veţi fi alt om, ca şi mine! strigă Pnin.

Trebuie spus că atât Laurence, cât şi Joan începură destul de repede să-l aprecieze pe Pnin la adevărata lui valoare pniniană, şi asta în ciuda faptului că era mai degrabă o fantomă decât un chiriaş. Făcuse ceva ireparabil noului său calorifer, spunând apoi posomorât că nu-i nimic, primăvara nu e departe. Avea un fel enervant de a sta pe palier şi de a-şi peria asiduu hainele acolo, zăngănind peria peste butoni cel puţin cinci minute în fiecare dimineaţă. Întreţinea un raport pasional cu maşina de spălat a lui Joan. În ciuda interdicţiei de a se apropia de ea, era prins mereu în preajmă. Lăsând deoparte orice bună-cuviinţă şi precauţie, îndesa în ea tot ce-i cădea sub mână, batista, cârpele de bucătărie, o grămadă de cămăşi şi pantaloni scurţi de prin camera lui, numai de dragul de a privi prin hublou ceea ce semăna cu tumbele nesfârşite ale unor delfini ameţiţi. Într-o duminică, după ce se asigură că era singur, nu mai rezistă şi, din pură curiozitate ştiinţifică, puse în atotputernica maşină o pereche de espadrile cu talpă de cauciuc, pătate cu noroi şi

iarbă; pantofii se învârtiră cu un oribil sunet neregulat, ca o armată care traversează un pod, pierzându-şi în final tălpile, iar Joan se ivi din salonaşul ei din spatele cămării, spunându-i cu tristeţe „Timofei, iar?” Dar îl ierta întotdeauna şi-i făcea plăcere să stea cu el la masa din bucătărie, spărgând împreună nuci ori bând ceai. Desdemona, bătrâna menajeră neagră care venea în fiecare vineri şi cu care, într-o vreme, Dumnezeu pălăvrăgise zilnic („ «Desdemona», îmi zicea Domnul, «bărbatul acela, George, nu-i bun de nimic»”), se întâmplă să-l vadă o dată pe Pnin scăldat în lumina nepământeană a lămpii lui cu raze ultraviolete, având pe el doar un slip, o pereche de ochelari negri şi o orbitoare cruce greco-catolică pe pieptu-i lat, şi din acea clipă insistă că era un sfânt. Laurence, urcând într-o zi spre biroul lui, o vizuină sacră şi secretă, scobită cu măiestrie în mansardă, se înfurie găsind lumina aprinsă şi pe Pnin cel cu ceafa groasă proţăpit pe picioruşele-i subţiratice, scotocind senin într-un colţ: „Scuzaţi-mă, *păşteam* şi eu pe-aici”, remarcă intrusul (a cărui engleză se îmbogăţea într-un ritm surprinzător), aruncând o privire peste umărul său mai ridicat; dar, nu se ştie cum, chiar în acea după-amiază, o referinţă întâmplătoare la un autor aproape necunoscut, o aluzie grăbită, recunoscută tacit în mijlocul unei idei, o corabie aventuroasă zărită la orizont, toate duseră pe nesimţite la o gingaşă armonie mentală între cei doi bărbaţi, care nu erau cu adevărat în largul lor decât în lumea caldă a cercetării naturale. Există fiinţe umane solide şi altele iraţionale. Clements şi Pnin aparţineau celei de-a doua categorii. De atunci încolo, începură să stea de multe ori de vorbă, când se întâlneau şi se opreau în prag, pe palier, pe două niveluri diferite de trepte (schimbând între ei altitudinea şi întorcându-se iar unul către altul), sau când mergeau în direcţii opuse, urcând ori coborând dintr-o cameră care în acea clipă nu exista pentru ei

decât ca un *espace meublé*[1], ca să folosim o expresie pniniană. Se dovedi repede că Timofei era o veritabilă enciclopedie de ridicări din umeri şi strângeri de mână ruseşti, le catalogase şi putea acum să adauge câte ceva la dosarele lui Laurence privitoare la interpretarea filosofică a gesturilor figurative sau nonfigurative, naţionale şi ambientale. Era tare plăcut să-i vezi pe cei doi analizând o legendă sau o religie, Timofei înflorind într-o mişcare de amforă, Laurence tranşând cu o mână. Laurence făcu până şi un film cu ceea ce Timofei considera a fi esenţa „carpalisticii" ruseşti, cu Pnin în cămaşă sport, arborând un zâmbet de Giocondă, demonstrând mişcările aflate la baza unor verbe ruseşti – folosite în legătură cu mâinile – precum *mahnut, vsplesnut, razvesti*: o mână lăsată a lehamite în jos, în semn de renunţare resemnată; plesnirea dramatică a celor două mâini, cu o dezolare uimită; şi mişcarea „disjunctivă" – mâinile depărtate una de cealaltă, trădând pasivitatea neputincioasă. În concluzie, încet-încet, Pnin demonstră cum, în gestul internaţional al „degetului agitat", o întoarcere pe jumătate, la fel de delicată ca răsucirea încheieturii mâinii la scrimă, metamorfoza solemnul simbol rusesc al arătării spre înalt, „Judecătorul ceresc te vede!", într-o imagine germană a bastonului, cu mesajul „Vezi c-o încasezi!"

— Totuşi, adăugă obiectivul Pnin, poliţia metafizică rusă poate rupe la fel de bine şi oase fizice.

Cerându-şi scuze pentru „toaleta neglijentă", Pnin prezentă filmul unui grup de studenţi, iar Betty Bliss, absolventa care lucra la literatură comparată, unde Pnin era asistentul doctorului Hagen, afirmă că Timofei Pavlovici arăta exact ca Buddha

---

[1] Spațiu mobilat (lb. fr.). (N.t.)

într-un film oriental pe care-l văzuse la studii asiatice. Această Betty Bliss, o fată plinuţă şi mămoasă de vreo douăzeci şi nouă de primăveri, era ca un spin în carnea tot mai bătrână a lui Pnin. În urmă cu zece ani, avusese o slăbiciune pentru un băiat chipeş, care-o părăsise pentru o dezmăţată, iar mai târziu întreţinuse o legătură interminabilă, complicată fără speranţă, mai degrabă cehoviană decât dostoievskiană, cu un infirm căsătorit acum cu sora care-l îngrijise, frumuşică şi vulgară. Bietul Pnin ezita. În principiu, nu excludea căsătoria. În noua lui perioadă de glorie dentară, îndrăzni chiar, la un seminar, după ce toţi ceilalţi plecaseră, să-i ţină mâna într-a lui şi să i-o bată uşor, pe când stăteau alături şi discutau un poem în proză al lui Turgheniev: „Ce minunaţi, ce proaspeţi erau trandafirii.” Fata terminase anevoie lectura, cu pieptul plin de suspine şi cu mâna tremurândă.

— Turgheniev, spuse Pnin, aşezându-şi mâna înapoi pe masă, a fost pus de urâta – dar adorata de el – cântăreaţă Pauline Viardot să facă pe tâmpitul în şarade şi *tableaux vivants*[1], madam Puşkin a afirmat: „Mă plictiseşti cu versurile tale, Puşkin”, iar la bătrâneţe — închipuieşte-ţi, numai! — soţia colosalului, colosalului Tolstoi îl prefera de o mie de ori bărbatului ei pe un muuzişăn stuupid cu nazul roş!

Pnin n-avea nimic împotriva domnişoarei Bliss. Când încerca să vizualizeze o bătrâneţe senină, o vedea destul de limpede aducându-i halatul de casă sau umplându-i stiloul cu cerneală. Îi plăcea de ea, dar inima-i aparţinea altei femei.

Aşa cum obişnuia să spună Pnin, nu te poţi ascunde după deget. Ca să explicăm agitaţia jalnică de care fu cuprins

---

[1] Tablouri vii (lb. Fr.). (N.t.)

sărmanul meu prieten într-o seară, pe la mijlocul trimestrului – când primise o anume telegramă, după care se foise încolo şi încoace prin cameră cel puţin patruzeci de minute –, trebuie spus că Pnin nu fusese dintotdeauna holtei. Cei doi Clements jucau dame chinezeşti la lumina unui foc reconfortant când Pnin coborî scările cu mare larmă, alunecă şi aproape căzu la picioarele lor ca un suplicant dintr-o cetate antică plină de injustiţie, dar îşi redobândi echilibrul – numai ca să se prăbuşească peste cleşte şi vătrai.

— Am venit, spuse el gâfâind, să vă informez sau, mai corect spus, să vă cer permisiunea de-a primi sâmbătă vizita unei doamne — în timpul zilei, desigur. Este fosta mea soţie, pe care o cheamă acum dr Liza Wind – poate că aţi auzit vorbindu-se despre ea în mediile psihiatrice.

5

Există unele femei iubite ai căror ochi, printr-un amestec întâmplător de strălucire şi formă, ne afectează nu direct, nu în clipa timidei lor perceperi, ci într-o izbucnire de lumină amânată şi cumulativă, când făptura lipsită de inimă nu e de faţă, iar agonia magică stăruie, cu lentilele şi proiectoarele sale instalate în întuneric. Oricum vor fi fost, ochii Lizei Pnin, acum Wind, păreau să-şi dezvăluie esenţa, licărul lor de piatră preţioasă, doar când îi evocai în minte, după care o vâlvătaie acvamarină albă, oarbă şi umedă tremura şi scânteia ca şi cum pleoapele ţi-ar fi fost izbite de un val de soare şi de mare. În realitate, avea nişte ochi albastru-deschis, puşi în valoare de genele negre şi glanda lacrimală de un roz aprins, şi se întindeau uşor spre tâmple, unde un set de riduri mici, feline, porneau în evantai de-o parte şi de

alta. Avea o coamă de păr castaniu-închis deasupra frunţii luminoase, un ten alb-trandafiriu, folosea un ruj de o nuanţă roşie foarte deschisă şi, cu excepţia gleznelor şi a încheieturii mâinilor, puţin cam îngroşate, frumuseţea ei împlinită, animată, elementară şi nu din cale afară de îngrijită era aproape fără cusur.

Pnin, la acea vreme un tânăr savant de viitor, şi ea, o sirenă mai diafană decât acum, dar practic aceeaşi persoană, se întâlniseră în 1925 la Paris. Timofei purta o bărbiţă rară şi roşcată (astăzi n-ar mai fi avut decât nişte ghimpi cărunţi dacă nu s-ar fi ras – bietul Pnin, biet porc-ţepos albinos!), iar această excrescenţă monastică despărţită în două, peste care se înălţau un nas puternic şi unsuros şi o pereche de ochi inocenţi, ilustra destul de bine fizicul intelectualului rus de modă veche. Îşi câştiga viaţa cu o slujbă modestă la Institutul Aksakov, de pe rue Vert-Vert, combinată cu o alta, la librăria rusească Saul Bagrov, de pe rue Gresset. Liza Bogolepova, studentă la medicină, care tocmai împlinise douăzeci de ani, absolut încântătoare în bluza ei de mătase neagră şi în fusta de comandă, lucra deja la sanatoriul din Meudon, condus pe atunci de dr Rosetta Stone, o bătrână remarcabilă şi formidabilă, unul dintre psihiatrii cei mai distructivi ai epocii; mai mult, Liza scria versuri – cel mai adesea în anapeşti sincopaţi; Pnin o văzuse, de fapt, prima dată la una dintre seratele literare unde tineri poeţi din emigraţie, care părăsiseră Rusia în palida, austera lor pubertate, cântau nostalgice elegii dedicate unei patrii care nu reprezenta pentru ei mai mult decât o tristă jucărie stilizată, un bibelou găsit în pod, un glob de cristal pe care-l scuturi ca să stârneşti o furtună de zăpadă blândă şi luminoasă peste un

brăduţ şi o colibă din *papier mâché*[1]. Pnin îi scrisese o scrisoare de dragoste extraordinară – aflată acum în siguranţă, într-o colecţie privată — citită de Liza cu lacrimi de duioşie faţă de ea însăşi – tocmai îşi revenea după o tentativă de sinucidere farmaceutică din pricina unei poveşti de amor mai curând prosteşti, cu un *littérateur* care e acum… Dar ce importanţă mai are? Cinci psihiatri, prieteni apropiaţi de-ai ei, îi spuseseră: „Pnin… şi imediat un copil.”

Căsătoria nu schimbă mai nimic în stilul lor de viaţă, cu excepţia faptului că ea se mută în apartamentul sumbru al lui Pnin. Timofei îşi continuă studiile de slavistică, ea – psihodramele şi depunerea ouălor lirice, pe care le presăra peste tot, ca un iepure de Paşti, în poemele acelea verzi şi liliachii despre copilul pe care dorea să-l poarte, amanţii pe care voia să-i aibă şi Sankt Petersburg (imitaţii după Anna Ahmatova) – fiecare intonaţie, fiecare imagine, fiecare zâmbet, toate fuseseră folosite mai înainte de alţi iepuri versificatori. Unul dintre admiratorii ei, bancher şi protector declarat al artelor, îl alese din rândul ruşilor de la Paris pe un influent critic literar, Jorjik Uranski, şi, în schimbul unei cine stropite cu şampanie la *Ugolok*, îl convinse pe flăcău să consacre următorul său *feuilleton* dintr-unul din ziarele de limbă rusă muzei numite Liza, pe ale cărei bucle castanii Jorjik aşeza liniştit cununa Annei Ahmatova, moment în care Liza izbucni în lacrimi de fericire – ca Miss Michigan sau ca Regina Trandafirilor din Oregon. Pnin, care nu era la curent cu toată povestea, purta o

---

[1] Material făcut din fâşii de hârtie amestecate cu lipici, care poate fi modelat în diferite forme cât e umed şi care, după ce se usucă şi se întăreşte, poate fi vopsit sau acoperit cu un strat de lac (lb. Fr.). (N.t.)

tăietură de ziar cu laudele acelea neruşinate împăturită în onestul lui portvizit, citind cu naivitate pasaje din ea câte unui prieten amuzat, până când uză şi murdări de tot peticul acela de hârtie. Şi n-avea habar nici de chestiuni mult mai grave – de fapt, tocmai lipea rămăşiţele articolului într-un album când, într-o zi de decembrie a anului 1938, Liza îi telefonă de la Meudon, spunându-i că urma să plece la Montpellier cu un bărbat care-i înţelegea „eul organic”, un anume dr Eric Wind, şi că n-avea să-l mai vadă pe Timofei niciodată. O franţuzoaică necunoscută, cu părul roşu, veni după lucrurile Lizei şi-i spuse, şobolan ce eşti, nu mai ai acum o fetişcană amărâtă pe care s-o *taper dessus*[1] –, iar o lună sau două mai târziu îi sosi de la dr Wind o scrisoare în germană în care-şi exprima simpatia şi-şi cerea scuze, asigurându-l pe *lieber Herr Pnin*[2] că el, dr Wind, era dornic să se însoare cu „femeia care a ieşit din viaţa dumitale şi a intrat în a mea". Fireşte, Pnin i-ar fi acordat divorţul cu dragă inimă, ca şi propria-i viaţă, cu tulpinile umede proaspăt tăiate şi câteva fire de ferigă, totul într-un ambalaj foşnitor ca acela dintr-o florărie mirosind a pământ reavăn, într-o zi de Paşti transformată de ploaie în oglinzi cenuşii şi verzui; dar se dovedi că dr Wind avea în America de Sud o nevastă cu o minte întortocheată şi un paşaport dubios, care nu dorea să fie deranjată până când anumite planuri de-ale ei n-aveau să capete formă. Între timp, şi lui Pnin Lumea Nouă începuse să-i facă semne; de la New York, un foarte bun prieten de-ai lui, profesorul Konstantin Chateau, îi oferi tot sprijinul pentru călătoria de emigrare. Pnin îl informă pe dr Wind despre

---

[1] A lovi cu putere (lb. Fr.). (N.t.)
[2] Iubitul domn Pnin (lb. Germ.). (N.t.)

planurile lui şi-i trimise Lizei ultimul număr dintr-o revistă din exil unde numele ei era menţionat la pagina 202. Se afla cam pe la mijlocul cumplitului iad inventat de birocraţii europeni (spre imensa desfătare a sovieticilor) pentru deţinătorii acelui lucru mizerabil, Paşaportul Nansen (un soi de adeverinţă de eliberare condiţionată pentru emigranţii ruşi), când, într-o zi umedă de aprilie a anului 1940, auzi cum sună cineva energic la uşă şi o văzu pe Liza cum debarcă tropăind, pufnind şi purtând în faţă, ca pe un scrin, o sarcină în luna a şaptea, anunţându-l, în vreme ce-şi smulgea pălăria şi-şi zvârlea cât colo pantofii, că totul fusese o greşeală şi că de-acum încolo avea să fie din nou nevasta lui legitimă şi credincioasă, gata să-l urmeze oriunde — chiar şi peste ocean, dacă era nevoie. Zilele acelea fură, poate, cele mai fericite din viaţa lui Pnin – o permanentă aură de beatitudine grea, dureroasă –, aşa că iarovizarea vizelor, pregătirile, examinarea medicală, cu un doctor surdo-mut lipindu-şi un stetoscop fals de inima strânsă a lui Pnin, prin hainele pe care le avea pe el, şi amabila rusoaică (o rudă a mea) care îl ajută atât de mult la Consulatul American, călătoria la Bordeaux şi frumosul vapor curat – totul părea un basm. Nu numai că era gata să adopte copilul la naştere, dar dorea cu disperare s-o facă, iar ea îi asculta cu o expresie mulţumită, oarecum nătângă, planurile pedagogice, fiindcă lui Pnin i se părea că auzea deja scâncetul bebeluşului şi primele cuvinte pe care avea să le spună în viitorul apropiat. Lizei îi plăcuseră întotdeauna migdalele glasate, dar acum le consuma în cantităţi uimitoare (două livre între Paris şi Bordeaux); asceticul Pnin îi contempla lăcomia clătinând din cap şi ridicând din umeri, cu o veneraţie încântată, şi ceva din netezimea mătăsoasă a acelor *dragées* avea să-i rămână întipărit în minte, împletit veşnic cu amintirea pielii ei îngrijite, a tenului ei, a dinţilor ei fără cusur.

Fu puţin dezamăgitor faptul că, de cum puse piciorul pe punte, aruncă o privire spre marea înspumată şi spuse: „*Nu, eto izvinite* (Ei, asta nu, mă iertaţi)”, retrăgându-se iute în pântecele vasului, unde, cam cât dură traversarea, zăcu întinsă pe spate în cabina împărţită cu nevestele vorbăreţe a trei polonezi laconici – un luptător, un grădinar şi un bărbier –, tovarăşii de călătorie ai lui Pnin. În cea de-a treia seară a călătoriei, rămânând în salon mult după ce Liza se dusese la culcare, Pnin acceptă bucuros o partidă de şah propusă de fostul redactor-şef al unui ziar din Frankfurt, un patriarh melancolic cu ochi buhăiţi, îmbrăcat cu un pulover pe gât şi pantaloni de golf. Niciunul dintre ei nu era un jucător bun; ambii înclinau să-şi sacrifice piesele într-un mod spectaculos, dar cu totul ineficient; fiecare dorea intens să câştige; iar partida era însufleţită şi mai tare de germana incredibilă a lui Pnin (*Wenn Sie so, dann ich so, tind Pferd fliegt*[1]). Deodată se îndreptă spre ei un alt pasager, spuse *entschuldigen Sie*[2], putea privi şi el jocul? Şi se aşeză alături. Avea părul roşcat tuns scurt, nişte gene lungi, spălăcite, aducând cu mustăţile unui peşte, şi purta o haină uzată, încheiată la două rânduri; în scurt timp începu să plescăie din limbă şi să clatine din cap de fiecare dată când patriarhul, după o meditaţie plină de demnitate, se apleca şovăitor înainte ca să facă o mutare cu totul anapoda. În cele din urmă, spectatorul îndatoritor, fără îndoială un expert în materie, nu mai rezistă şi împinse înapoi un pion abia mutat de compatriotul său, arătând cu indexul vibrant spre un turn — pe care bătrânul frankfurtez îl şi băgă în coasta apărării lui Pnin. Omul nostru pierdu partida, fireşte, şi tocmai

---

[1] Dacă dumneata aşa, atunci eu aşa, şi calul zboară (lb. Germ.). (N.t.)

[2] Scuzaţi-mă (lb. Germ.). (N.t.)

era pe cale să părăsească salonul când expertul îl prinse din urmă spunându-i *entschuldigen Sie*, putea vorbi o clipă cu Herr Pnin? („Vedeţi, vă ştiu şi numele”, observă el în paranteză, ridicându-şi utilul arătător) – şi propuse să bea câte o bere la bar. Pnin acceptă, iar când halbele fură aşezate în faţa lor politicosul străin continuă astfel:

— În viaţă, ca şi în şah, e întotdeauna mai bine să-ţi analizezi motivele şi intenţiile. În ziua când am urcat la bord eram ca un copil jucăuş. Dar în dimineaţa următoare am început deja să mă tem că un soţ abil— nu e un compliment, ci o ipoteză retrospectivă – avea să studieze, mai devreme sau mai târziu, lista de pasageri. Astăzi, conştiinţa mea mă judecă şi mă găseşte vinovat. Nu mai pot suporta înşelătoria. În sănătatea dumitale. E departe de nectarul nostru german, dar e mai bună decât Coca-Cola. Numele meu este dr Eric Wind, un nume, vai, care nu vă este străin.

Pnin, în tăcere, făcând feţe-feţe, cu o palmă aşezată încă pe tejgheaua umedă a barului, începuse deja să alunece stângaci de pe scaunul lui inconfortabil în formă de ciupercă, dar Wind îi puse cinci degete lungi şi sensibile pe mânecă.

— *Lasse mich, lasse mich*[1], gemu Pnin, încercând să scuture de pe el mâna moale şi insinuantă.

— Vă rog, spuse dr Wind. Fiţi cinstit. Condamnatul are întotdeauna ultimul cuvânt. E dreptul lui. Chiar şi naziştii admit asta. Şi, înainte de orice, aş vrea să-mi permiteţi să plătesc măcar jumătate din biletul de traversare al doamnei.

— *Ach nein, nein, nein*[2], făcu Pnin. Să sfârşim o dată discuţia asta de coşmar (*diese koschmarische Sprache*).

---

[1] Lasă-mă, lasă-mă (lb. germ.). (N.t.)

[2] Nu, nu, nu (lb. germ.). (N.t.)

— Cum doriţi, spuse dr Wind.

Şi începu să-i prezinte lui Pnin, ţintuit locului, următoarele puncte: că totul fusese ideea Lizei – „ştiţi, ca să simplificăm lucrurile, de dragul copilului nostru” („nostru” suna tripersonal); că Liza trebuia tratată ca o femeie foarte bolnavă (sarcina fiind de fapt sublimarea dorinţei de a muri); că el (dr Wind) avea să se însoare cu ea în America – „unde merg şi eu”, adăugă, pentru mai multă claritate, dr Wind; şi că el (dr Wind) trebuia să plătească măcar berea.

Din acel moment şi până la sfârşitul călătoriei, care, din verde-argintie cum fusese, se preschimbase într-un cenuşiu uniform, Pnin îşi făcu de lucru în mod ostentativ cu manualele lui de limba engleză, şi cu toate că se purtă cu Liza la fel de blând, încercă s-o vadă cât mai puţin, fără să-i trezească suspiciunile. Din când în când, dr Wind apărea din senin şi făcea de departe semne de recunoaştere şi de încurajare. Şi când, în fine, marea statuie răsări din ceţurile dimineţii, gata să fie cuprinsă de flăcările soarelui, iar clădirile palide, vrăjite, se profilară asemenea dreptunghiurilor misterioase cu înălţime inegală din reprezentările grafice care compară procentaje (resurse naturale, frecvenţa mirajelor în diversele deşerturi), dr Wind se îndreptă cu pas hotărât spre familia Pnin şi se prezentă – „fiindcă toţi trei trebuie să intrăm pe pământul libertăţii cu inimile curate”. După un sejur lipsit de strălucire pe Ellis Island, Timofei şi Liza se despărţiră.

Se iviră tot felul de complicaţii, dar până la urmă Wind o luă de nevastă. În primii cinci ani petrecuţi în America, Pnin o zări de câteva ori la New York; el şi cuplul Wind fură naturalizaţi în aceeaşi zi; apoi, după mutarea sa la Waindell, în 1945, trecură vreo şase ani fără să o vadă sau să corespondeze. Mai auzea totuşi despre ea, uneori. Nu demult (în decembrie 1951),

Chateau, prietenul lui, îi trimisese un număr dintr-o revistă de psihiatrie care cuprindea un articol semnat de dr Albina Dunkelberg, dr Eric Wind şi dr Liza Wind despre „Psihoterapia de grup aplicată în consilierea maritală”. Pnin obişnuia să fie mereu jenat de interesele *psihooslinie* („psihoasiniene”) ale Lizei, şi chiar şi acum, când ar fi trebuit să nu-i mai pese, simţea o tresărire de repulsie şi de milă. Eric şi cu ea lucrau sub îndrumarea marelui Bemard Maywood, un uriaş jovial – căruia Eric, uşor adaptabil, îi zicea „Şefu” — într-un birou de cercetare asociat unui centru de planificare familială. Încurajat de protectorul său şi al soţiei sale, Eric sugeră ingenioasa idee (aparţinând probabil altcuiva) de a-i atrage pe câţiva dintre clienţii cei mai proşti şi mai docili ai centrului într-o capcană psihoterapeutică — un cerc de „eliberare a tensiunii”, de tipul cercului de brodat, unde tinere femei măritate, în grupuri de câte opt, se relaxau într-o cameră confortabilă, în mijlocul unei atmosfere vesele şi neprotocolare, cu doctori aşezaţi la masa din faţa grupului şi o secretară luând discret notiţe despre episoadele traumatice înălţându-se ca nişte cadavre din copilăria fiecăreia. La aceste întâlniri, doamnele erau încurajate să discute între ele cu absolută francheţe despre problemele lor de nepotrivire maritală, fapt care presupunea, fireşte, comparaţii între partenerii lor, intervievaţi şi ei mai târziu, într-un grup special „al soţilor”, şi acesta foarte neprotocolar, cu ţigări şi planşe anatomice trecute de la unul la altul. Pnin nu citi rapoartele finale şi studiile de caz – şi nu e nevoie să intrăm aici în detalii ilare. E suficient de spunem că deja la a treia întâlnire a grupului de femei, după ce una sau alta dintre doamne se dusese acasă, avusese o revelaţie şi se întorsese să le povestească nou-descoperita senzaţie surorilor sale inhibate, dar entuziaste, o puternică notă de însufleţire coloră plăcut aceste întruniri („Ei,

fetelor, când George, noaptea trecută…”). Şi asta nu era tot. Dr Eric Wind nădăjduia să pună la punct o tehnică prin care ar fi putut aduce laolaltă, într-un grup comun, soţii şi soţiile. În paranteză fie spus, era mortal să-i auzi pe el şi pe Liza cum plescăiau din buze pronunţând cuvântul „grup”. Într-o lungă scrisoare adresată bietului Pnin, profesorul Chateau afirma că dr Wind îi socotea până şi pe gemenii siamezi „un grup”. Mai mult, progresistul, idealistul Wind visa la o lume fericită formată din centupleţi siamezi, comunităţi unite anatomic, naţiuni întregi construite în jurul unui ficat comunicant. „Psihiatria asta nu e decât un soi de microcosmos al comunismului”, mormăia Pnin în scrisoarea de răspuns adresată lui Chateau. „De ce să nu-i laşi pe oameni în necazul lor? Oare suferinţa nu este – stai şi te întrebi – singurul lucru din lume pe care-l posedă cu adevărat oamenii?”

6

— Uite, îi spuse Joan sâmbătă dimineaţă bărbatului ei, am decis să-i zicem lui Timofei că or să aibă toată casa la dispoziţie astăzi, de la două la cinci. Trebuie să le dăm creaturilor ăstora nefericite toate şansele posibile, îmi pot face de lucru în oraş, iar pe tine te pot lăsa la bibliotecă.

— Întâmplarea face, răspunse Laurence, că n-am nici cea mai mică intenţie să fiu lăsat sau mutat azi undeva. În plus, e greu de crezut că or să aibă nevoie de opt camere pentru întâlnirea lor.

Pnin îşi puse noul costum maro (plătit cu banii primiţi pe conferinţa de la Cremona) şi, după un prânz grăbit la *Oul şi noi*, se duse, prin parcul acoperit de zăpadă, la autogara din Waindell, ajungând acolo cu aproape o oră mai devreme. Nu-şi bătuse capul să descopere de ce simţise Liza nevoia urgentă să-l

vadă, pe drumul de întoarcere de la St. Bartholomew's, şcoala pregătitoare de lângă Boston, unde băiatul ei urma să meargă din toamnă: nu ştia decât că un val de fericire spumega şi se ridica în spatele unui dig nevăzut, care ameninţa să se rupă dintr-un mo ment în altul. Trecură cinci autobuze, şi în fiecare o văzu cât se poate de limpede pe Liza făcându-i semn cu mâna pe fereastră, în vreme ce ea şi ceilalţi pasageri începeau să coboare, apoi autobuzele, unul după altul, se goliră, dar nici urmă de ea. Deodată îi auzi vocea sonoră (*Timofei, zdravstvui!*) venind din spatele lui şi, făcând o piruetă, o văzu apărând din singurul Greyhound în care, socotise el, n-avea cum să fie. Ce schimbare putea să observe prietenul nostru la ea? Ce schimbare putea interveni, Doamne Dumnezeule? Era acolo. Întotdeauna îi era cald şi se simţea clocotind de energie, oricât de frig ar fi fost, iar acum mantoul ei din piele de focă era larg deschis peste bluza cu volănaşe, în vreme ce strângea la piept capul lui Pnin, iar el îi simţea parfumul de grepfrut ridicându-se dinspre ceafă şi o auzea cum tot murmură: *Nu, nu vot i horoşo, nu vot* – simple accesorii verbale ale inimii – şi cum strigă: „Vai, ce splendizi dinţi noi are!" O ajută să ia loc într-un taxi, eşarfa-i diafană şi strălucitoare se agăţă în ceva, Pnin alunecă pe caldarâm, taximetristul spuse „Uşurel" şi-i luă din mână geanta Lizei, şi totul se petrecu la fel şi altă dată, în exact aceeaşi ordine.

Era, îi spuse ea în vreme ce maşina urca spre Park Street, o şcoală în tradiţia englezească. Nu, nu voia să mănânce nimic, luase un prânz copios la Albany. Era o şcoală „foarte şic" – spuse asta în engleză –, băieţii jucau un fel de tenis de interior cu mâinile, între pereţi, şi urma să-l aibă în clasă pe… (aici pomeni, cu falsă nonşalanţă, un bine cunoscut nume american, care nu-i spunea nimic lui Pnin, fiindcă nu era cel al unui poet ori al unui preşedinte).

— Apropo, o întrerupse Pnin, aplecându-se şi arătând cu degetul, de aici se vede un colţ din campus.

Toate astea se datorau („Da, văd, *viju, viju, kampus kak kampus*: lucrurile obişnuite”), toate – inclusiv bursa – se datorau influenţei doctorului Maywood („Ştii, Timofei, într-o zi ar trebui să-i scrii câteva cuvinte, un mic semn de curtoazie”). Directorul, un preot, îi arătase trofeele câştigate de Bemard când era copil. Eric, fireşte, ar fi vrut ca Victor să meargă la o şcoală publică, dar nu ţinuse cont de el. Soţia reverendului Hopper era nepoata unui conte englez.

— Am ajuns. Ăsta e *palazzo*-ul meu, spuse glumeţul Pnin, care nu reuşise să urmărească discursul ei precipitat.

Intrară – şi deodată simţi că ziua asta, pe care o aşteptase cu atâta dor cumplit, trecea prea repede – trecea, trecea, în câteva minute va fi trecut deja. Poate, îşi zise Pnin, dacă ar spune de la început ce voia de la el, ziua s-ar scurge mai încet şi ar savura-o cu adevărat.

— Ce loc sinistru, *kakoi jutkii dom*, spuse ea, aşezându-se pe scaunul de lângă telefon şi scoţându-şi galoşii – ah, mişcările familiare! Uită-te numai la acuarela aceea cu minarete. Trebuie să fie nişte oameni groaznici!

— Nu, spuse Pnin, sunt prietenii mei.

— Dragul mei Timofei, spuse ea în vreme ce o conducea la etaj, ai avut la viaţa ta nişte prieteni cumpliţi!

— Iar asta-i camera mea, zise Pnin.

— Cred că am să mă întind pe patul tău virginal, Timofei. Şi am să-ţi recit într-o clipă câteva versuri. Iar m-a apucat infernala mea durere de cap. M-am simţit tare bine toată ziua.

— Am nişte aspirină.

— *Uhn-uhn*, făcu ea, şi această negaţie învăţată ieşi ciudat în relief în raport cu limba ei maternă.

Pnin întoarse capul când ea începu să-şi scoată pantofii, iar bufnitura lor pe duşumea îi aminti de vremuri foarte îndepărtate.

Se întinse – fustă neagră, bluză albă, păr castaniu, o mână rozalie peste ochi.

— Ce mai faci? întrebă Pnin (de mi-ar spune o dată ce vrea de la mine, repede!), cufundându-se în balansoarul alb de lângă calorifer.

— Munca noastră e foarte interesantă, spuse ea, ferindu-şi în continuare ochii, dar trebuie să-ţi mărturisesc că nu-l mai iubesc pe Eric. Relaţiile dintre noi s-au dezintegrat. În treacăt fie spus, lui Eric nu-i place copilul. Spune că el e tatăl terestru, iar tu, Timofei, eşti tatăl acvatic.

Pnin începu să râdă: se tăvălea de râs, iar balansoarul mai degrabă juvenil crăpa aproape sub greutatea lui. Ochii îi erau ca nişte stele şi foarte umezi.

Liza îl privi curioasă preţ de o clipă, de sub mâna ei grăsuţă, iar apoi continuă:

— Eric e blocat emoţional în atitudinea lui faţă de Victor. Nici nu mai ştiu de câte ori a visat că băiatul îl omoară. Iar în cazul lui Eric, verbalizarea – am observat asta de mult – complică problemele, în loc să le clarifice. E o persoană foarte dificilă. Ce salariu ai, Timofei?

îi spuse.

— Ei bine, zise ea, nu-i cine ştie ce. Dar presupun că poţi să mai pui câte ceva deoparte – e mai mult decât suficient pentru nevoile tale, nevoile tale microscopice, Timofei.

Sub fusta neagră, strânsă puternic de o curea, abdomenul tresări de două sau de trei ori cu o reminiscenţă ironie mută, intimă, voioasă, iar Pnin îşi suflă nasul clătinând totodată din cap cu o încântare voluptuoasă, extaziată.

— Ascultă ultimul meu poem, spuse ea, cu mâinile aduse

acum pe lângă trup, întinsă perfect pe spate, cântând ritmic, pe un ton prelung, grav:

Ia nadela tiomnoe platie,
I monaşenki ia skromnei:
Iz slonnoi kosti raspiatie
Nad holodnoi posteliu moei.

No ogni nabivalâh orghii
Projigaiut moiom zabâtiem
I şepciu ia imia Gheorghi —
Zolotoe imia tvoio!

(Mi-am pus rochie-ntunecată
Şi-s mai modestă decât o măicuţă;
O cruce de fildeş sculptată
Veghează deasupra patului meu rece.

Dar flăcări de-orgii strălucesc,
Ard prin uitarea mea,
Şi numele, George, îl şoptesc —
Numele tău de aur!)

— E un bărbat foarte interesant, continuă ea fără nicio pauză. Până la urmă, englez. A fost pilot pe un bombardier în timpul războiului, iar acum lucrează la o firmă de agenţi de bursă care n-au nicio simpatie faţă de el şi nu-l înţeleg. Se trage dintr-o familie veche. Tatăl lui era un visător, avea un cazinou plutitor, ştii, chestii din astea, dar a fost ruinat de nişte gangsteri evrei din Florida şi s-a dus de bunăvoie la puşcărie în locul altuia; e o familie de eroi.

Se opri. Tăcerea din cămăruţă era punctată, mai degrabă decât spartă, de vibraţiile şi clinchetele conductelor văruite.

— I-am făcut lui Eric un raport complet, continuă Liza oftând. Iar acum mă tot asigură că mă poate vindeca, dacă vreau să cooperez. Din păcate, cooperez şi cu George.

Pronunţa „George” ca în ruseşte – cu „g” apăsat şi „e” alungit.

— Mă rog, *c' est la vie,* cum spune cu atâta originalitate Eric. Cum poţi dormi cu pânza aia de păianjen care atârnă din tavan?

Îşi privi ceasul de la mână.

— Doamne, trebuie să prind autobuzul de patru treizeci. Să-mi chemi un taxi într-un minut. Am să-ţi spun ceva cât se poate de important.

În sfârşit, ajungea şi la asta!

Voia ca Timofei să pună în fiecare lună deoparte o mică sumă de bani pentru băiat – fiindcă nu-i putea cere acum lui Bernard Maywood – şi s-ar putea ca ea să moară – iar lui Eric nu-i păsa de ce se-ntâmpla – şi cineva trebuia să-i trimită puştiului ceva bani, din când în când, ca din partea mamei – bani de buzunar, ştii – urma să trăiască printre băieţi bogaţi. Avea să-i scrie lui Timofei ca să-i dea adresa şi alte câteva detalii. Da – nu se îndoise niciodată că Timofei era o scumpete (*Nu kakoi je tî duşka*). Şi acum, unde era baia? Şi era atât de bun să telefoneze după un taxi?

— În paranteză fie spus, adăugă ea, în vreme ce Pnin o ajuta să-şi pună mantoul, căutând ca de obicei, încruntată, răscroiala mânecii care-i tot scăpa, bâjbâind şi ciripind în continuare, ştii, Timofei, costumul ăsta maro al tău e o greşeală: un gentleman nu se îmbracă în maro.

O conduse şi se întoarse prin parc. S-o ţină, s-o păstreze – aşa cum era — cu cruzimea ei, cu vulgaritatea ei, cu ochii ei albaştri

orbitori, cu poezia ei mizerabilă, cu picioarele ei groase, cu sufletul ei impur, uscat, sordid, infantil. Deodată îi trecu prin minte: dacă oamenii se reunesc în rai (nu cred, dar să presupunem), cum am să împiedic lucrul ăsta stafidit, neputincios, infirm – sufletul ei – să se târască peste mine? Dar ne aflăm pe pământ şi – destul de ciudat – sunt viu, şi e ceva în mine şi în viaţă…

Părea să se afle, în mod cu totul neaşteptat (căci disperarea omenească duce rareori la mari adevăruri), pe punctul de a găsi o rezolvare simplă a universului, dar fu întrerupt de o cerere urgentă. O veveriţă pitită sub un copac îl zărise pe Pnin pe cărare. Cu o mişcare sinuoasă de vrej, inteligentul animal se căţără pe marginea unei ţâşnitori şi, în vreme ce Pnin se apropia, îşi întinse ovalul feţei spre el şi scoase, umflându-şi obrajii, un sunet mai degrabă grosolan, ca şi cum ar fi scuipat. Pnin înţelese şi, după ce orbecăi o vreme, găsi locul unde trebuia să apese pentru a obţine rezultatele necesare. Privindu-l cu dispreţ, rozătoarea însetată începu imediat să guste din coloana de apă strălucitoare şi masivă, continuând să bea multă vreme. „Poate că are febră”, îşi zise Pnin, plângând în tăcere, nestingherit, apăsând în tot acest timp, politicos, mecanismul, încercând să evite privirea neplăcută aţintită asupra lui. După ce îşi potoli setea, veveriţa se îndepărtă fără cel mai mic semn de gratitudine.

Tatăl acvatic îşi continuă drumul, ajunse la capătul aleii şi apoi o coti pe o străduţă laterală unde se găsea un băruleţ în formă de cabană, cu ferestre batante din sticlă grena.

7

Când Joan, cu o sacoşă plină de provizii, două reviste şi trei

pachete intră în casă la ora cinci şi un sfert, găsi în cutia poştală din verandă o scrisoare *par avion* şi expres de la fiica ei. Trecuseră mai bine de trei săptămâni de când Isabel le scrisese scurt părinţilor ca să le spună că, după luna de miere petrecută în Arizona, ajunsese cu bine în oraşul natal al soţului ei. Jonglând cu pachetele, Joan deschise plicul. Era o scrisoare extatic-fericită, pe care o devoră dintr-o înghiţitură, în vreme ce totul înota puţin în iradierea sentimentului său de uşurare. În lacătul uşii din faţă simţi, iar apoi văzu, uşor uimită, cheile lui Pnin, ca un fragment din viscerele sale, atârnând în etuiul lor de piele; descuie cu ele uşa şi, de cum intră, auzi dinspre cămară un puternic zgomot anarhic – dulapuri deschise şi închise unul după altul.

Puse sacoşa şi pachetele pe bufetul din bucătărie şi întrebă, în direcţia cămării:

— Ce cauţi, Timofei?

El ieşi de-acolo îmbujorat, cu privirea rătăcită, şi fu şocată să-i vadă faţa brăzdată de lacrimi neşterse.

— John, spuse el tragic, caut *viscous and sawdust*[1].

— Mă tem că nu mai avem sifon, răspunse ea cu lucida rezervă anglo-saxonă. Dar avem whisky berechet în dulapul din sufragerie. Îţi sugerez totuşi să bem amândoi, în loc de asta, câte un ceai bun şi fierbinte.

Pnin făcu gestul rusesc de „lehamite”.

— Nu, nu vreau nimic, spuse el şi se aşeză cu un oftat adânc la masa din bucătărie.

Ea se aşeză alături şi deschise una dintre revistele pe care le cumpărase.

---

[1] Whisky şi sifon – pronunţie aproximativă a lui Pnin. (N.t.)

— O să ne uităm la nişte poze, Timofei.

— Nu vreau, John. Ştii că nu înţeleg ce e reclamă şi ce nu.

— Linişteşte-te, Timofei, am să-ţi explic eu. A, ia uite — îmi place asta. Ah, e foarte inteligent. Avem aici combinaţia a două idei — insula pustie şi fata din norişor. Acuma, uită-te, Timofei, te rog — el îşi puse reticent ochelarii de citit —, asta e o insulă pustie, cu un palmier singuratic, asta o bucată din pluta avariată, ăsta e un marinar naufragiat, asta e pisica de pe vapor, pe care a salvat-o, iar aici, pe stânca asta…

— Imposibil, spuse Pnin. O insulă atât de mică, ba încă şi cu un palmier, nu poate exista într-o mare atât de întinsă.

— Ei bine, există aici.

— E o izolare imposibilă, răspunse Pnin.

— Da, dar… Zău aşa, Timofei, nu joci cinstit. Ştii prea bine că ai admis, cu Lore, că lumea spiritului e bazată pe un compromis cu logica.

— Am rezervele mele, spuse Pnin. În primul rând, logica însăşi…

— E-n regulă, mă tem că ne îndepărtăm de mica noastră glumă. Acum, priveşte desenul. Deci ăsta-i marinarul, asta-i pisicuţa, asta-i o sirenă oarecum căzută pe gânduri, care se învârte şi ea pe-acolo, şi acum uită-te la norişorii de deasupra marinarului şi a pisicuţei.

— Explozia unei bombe atomice, spuse Pnin cu tristeţe.

— Nu, câtuşi de puţin. E ceva mult mai nostim. Vezi tu, norişorii ăştia rotunzi sunt, cum ar veni, proiecţiile gândurilor lor. Şi acum, ajungem în fine la partea amuzantă. Marinarul îşi imaginează că sirena are o pereche de picioare, iar pisica şi-o închipuie toată ca pe-un peşte.

— Lermontov, zise Pnin, ridicând două degete, a exprimat totul despre sirene în doar două poeme. Nu înţeleg umorul

american nici când sunt fericit, şi trebuie să spun…

Îşi scoase ochelarii, cu mâinile tremurânde, împinse revista cu cotul şi, punându-şi capul pe braţ, izbucni în suspine înăbuşite.

Joan auzi uşa din faţă deschizându-se şi închizându-se, şi, o clipă mai târziu, Laurence îşi strecura capul în bucătărie, având aerul că se furişează. Mâna dreaptă a lui Joan îi făcu semn să plece; cu stânga, îi indică plicul cu margine de curcubeu aşezat pe pachete. Zâmbetul confidenţial pe care i-l aruncă era un rezumat al scrisorii lui Isabel; Laurence îl înşfăcă şi, redevenind grav, ieşi în vârful picioarelor.

Umerii inutil robuşti ai lui Pnin continuau să se zguduie. Ea închise revista şi-i studie o clipă coperta: prichindei de şcoală ca nişte jucării, Isabel şi copilul familiei Hagen, arbori desfrunziţi, turla albă a unei biserici, clopotele de la Waindell.

— Nu vrea să se întoarcă? întrebă Joan cu blândeţe.

Pnin, cu capul pe braţ, începu să bată în masă cu pumnul uşor încleştat.

— Nimic, gemu Pnin printre smiorcăieli puternice, umede, nu-mi mai rămâne nimic, nimic, nimic.

Capitolul trei

1

În cei opt ani de când preda la Waindell College, Pnin îşi schimbase locuinţa – dintr-un motiv sau altul, mai ales de natură sonoră – cam o dată pe semestru. Acumularea de camere consecutive din memoria lui semăna acum cu prezentările acelea de fotolii, paturi, lămpi şi căminuri care, ignorând orice distincţie de spaţiu şi timp, se topesc în blânda lumină a unui magazin de mobile dincolo de care ninge, amurgul se adânceşte şi nimeni nu mai iubeşte cu adevărat pe nimeni. Camerele perioadei sale de la Waindell arătau deosebit de dichisite în comparaţie cu cea pe care o avusese în partea de sus a New York-ului, cam la mijlocul distanţei dintre Ţentral Park şi Reeverside, într-un imobil memorabil prin hârtiile aruncate de-a lungul bordurii, grămăjoarele strălucitoare de excremente de câine pe care deja alunecase cineva şi un puşti neobosit care-şi tot arunca mingea pe treptele terasei înălţate, maronii; dar chiar şi camera aceea devenea mai acătării în mintea lui Pnin (unde mingiuţa continua să sară) când o compara cu locuinţele vechi, acoperite acum de praf, din îndelungata lui perioadă central-europeană, cu paşaport Nansen.

O dată cu vârsta, totuşi, Pnin se făcuse năzuros. Nu-i mai ajungeau interioarele drăguţe. Waindell era un orăşel liniştit, iar Waindellville, situat în valea dintre dealuri, era şi mai liniştit; dar nimic nu era destul de liniştit pentru Pnin. Avusese, la începutul vieţii lui aici, studioul din Căminul Universitar pentru Profesori Celibatari, atât de îngrijit mobilat, un loc foarte plăcut, în ciuda unor dezavantaje gregare („Ping-pong, Pnin?” „Nu mai joc jocuri de copii”), până când veniseră nişte muncitori care începuseră să dea găuri cu picarnerul în stradă (Strada Căpăţânei, Pningrad), cârpindu-le pe urmă la loc, şi tot aşa, în

accese de cutremurătoare zigzaguri negre alternând cu pauze consternate, săptămâni în şir, şi nu s-ar fi zis c-or să găsească vreodată preţioasa unealtă pe care o îngropaseră din greşeală. Existase (ca să nu vorbim decât despre marii vinovaţi) camera aceea din Duke's Lodge, Waindellville, cu un aer eminamente ermetic: un fermecător *kabinet* deasupra căruia însă, seară de seară, printre cascadele spumegânde ale băii şi uşile trântite, două statui monstruoase proţăpite pe nişte picioare primitive de piatră tropoteau sinistru – forme greu de reconciliat cu constituţia firavă a vecinilor de deasupra, care se dovediseră a fi familia Starr, de la catedra de arte frumoase („Eu sunt Christopher şi ea e Louise"), un cuplu angelic, drăguţ, foarte interesat de Dostoievski şi Şostakovici. Într-o altă pensiune, existase o cameră şi mai confortabilă, unde nimeni nu dădea buzna în căutare de lecţii gratuite de rusă; dar din clipa în care apriga iarnă din Waindell începuse să-i pătrundă în intimitate, insinuându-se sub forma unor mici curenţi ascuţiţi de aer venind nu doar dinspre fereastră, ci şi de sub dulap şi de la prizele electrice, camera dezvoltase un soi de nebunie sau iluzie mistică – mai precis, un murmur persistent de muzică mai mult sau mai puţin clasică, localizată bizar în caloriferul argintiu al lui Pnin. Încercase să-l înăbuşe cu o pătură, ca pe-o pasăre dintr-o colivie, dar cântecul continuase până când bătrâna mamă a doamnei Thayer fusese transportată la spital, unde murise, moment în care caloriferul trecu la franceza canadiană.

Încercase şi alte tipuri de habitat: camere de închiriat în case private care, deşi diferite una de alta în multe privinţe (de pildă, nu toate erau din şindrilă; câteva erau – cel puţin în parte- din stuc), aveau o trăsătură în comun: bibliotecile din salon sau de pe palier cuprindeau inevitabil opere de Hendrik Willem van Loon şi dr Cronin; puteau fi separate de un vraf de reviste sau de

vreun roman istoric de dragoste, lucios şi dolofan, sau chiar de doamna Garnett dându-se drept altcineva (şi în casele astea dădeai cu siguranţă, atârnând pe undeva, de un afiş al lui Toulouse-Lautrec), dar găseai negreşit perechea de mai sus, schimbând priviri de tandră recunoaştere, ca doi vechi prieteni la o petrecere animată.

2

Revenise, pentru o vreme, la căminul colegiului, dar la fel făcuseră şi muncitorii cu picamere care spărgeau pavajul, şi se adunaseră şi alte neajunsuri. În prezent, Pnin continua să închirieze dormitorul cu pereţi roz şi volănaşe albe de la etajul doi al reşedinţei familiei Clements, şi era prima casă care-i plăcea şi prima cameră în care locuise mai mult de un an. Ajunsese să plivească toate urmele fostului ocupant; sau cel puţin aşa credea, fiindcă nu băgase de seamă – şi probabil că nici n-avea s-o facă vreodată- o faţă nostimă mâzgălită pe perete, chiar în spatele tăbliei de la pat, şi câteva semne cu creionul, pe jumătate şterse, care indicau înălţimea pe uşorul uşii, începând de la 1 metru şi şaisprezece în 1940.

De mai bine de o săptămână, Pnin era stăpân peste toată casa: Joan Clements plecase cu avionul într-un stat din Vest, ca să-şi viziteze fiica măritată, iar câteva zile mai târziu, chiar la începutul cursului său de filosofie din trimestrul de primăvară, profesorul Clements fusese convocat, printr-o telegramă, să zboare şi el spre Vest.

Prietenul nostru luă un mic dejun tihnit pe bază de lapte – a cărui livrare nu fusese întreruptă –, iar la ora nouă şi jumătate se pregăti pentru obişnuitul său drum până în campus.

Felul lui de a-şi pune pardesiul, tipic pentru un membru al inteligenţiei ruse, îmi încălzea inima: capul înclinat îi dezvăluia chelia ideală; bărbia amplă, asemănătoare cu cea a Ducesei din *Alice în ţara minunilor*, era puternic apăsată în capetele suprapuse ale fularului său verde, ca să-l ţină lipit de piept în vreme ce, cu o smucitură a umerilor largi, se străduia să intre deodată în cele două răscroieli ale mânecilor; încă un spasm şi pardesiul era pe el.

Îşi luă *portfel*-ul (mapa), verifică ce avea înăuntru şi plecă.

Era încă la o aruncătură de băţ de verandă când îşi aminti de o carte pe care bibliotecara de la colegiu îi ceruse urgent să o returneze, ca să poată fi împrumutată de un alt cititor. O clipă se luptă cu el însuşi; mai avea nevoie de acel volum; dar bunul Pnin simpatiza prea tare cu dorinţa înflăcărată a altui (necunoscut) profesor ca să nu se întoarcă după tomul masiv şi solid: era volumul 18 — consacrat în cea mai mare parte lui Tolstoi — din *Sovetskii Zolotoi Fond Literaturî* (*Fondul de aur sovietic al literaturii*), *Moskva-Leningrad*, 1940.

3

Organele implicate în producerea sunetelor limbii engleze sunt laringele, vălul palatin, buzele, limba (un ţăndărică al trupei) şi, la urmă, dar nu în ultimul rând, maxilarul inferior; Pnin se bizuia mai cu seamă pe mişcarea exagerat de energică şi întru câtva rumegătoare a acestuia din urmă atunci când traducea în clasă fragmente din gramatica rusă ori dintr-un poem de Puşkin. Dacă rusa lui era muzică, engleza lui era crimă. Avea o imensă dificultate (*dzeefeecooltsee*, în engleza pniniană) să depalatalizeze, nereuşind niciodată să debaraseze *t*-urile şi *d*-urile de umiditatea suplimentară pe care o capătă în rusă

înaintea vocalelor pe care le muia atât de bizar. Explozivul său *hat* „pălărie” („Nu-mi pun pălărie nici iarna”) nu se deosebea de pronunţia americană obişnuită pentru *hot* „fierbinte” (tipică, de pildă, pentru locuitorii din Waindell) decât prin durata sa mai scurtă, sunând foarte asemănător cu verbul german *hat* „are”. *O*-urile lungi deveneau la el, inevitabil, scurte; *no* suna de-a dreptul italienesc, lucru accentuat de mania lui de a tripla simpla negaţie („Pot să vă duc cu maşina, domnule Pnin?” „*No-no-no,* am doar doi paşi de aici”). Nu poseda (şi nu-şi dădea seama de această lacună) „*oo*”-ul lung englezesc: tot ce putea îngăima când trebuia să rostească *noon* „amiază” era vocala relaxată din germanul *nun* „acum” („Nu am ore marţea *in the afternun* «după-amiaza». Azi e marţi.”

Marţi – ce-i drept; dar ne întrebăm: ce zi a lunii? Ziua de naştere a lui Pnin, de pildă, cădea pe 3 februarie, după calendarul iulian în care se născuse la Sankt Petersburg, în 1898. Acum n-o mai sărbătorea niciodată, în parte pentru că, după plecarea lui din Rusia, ea trecea deghizată gregorian (treisprezece-nu, douăsprezece zile de întârziere) şi în parte pentru că, în timpul anului universitar, exista numai pe baza zilelor din agendă.

Pe tabla învăluită într-un nor de cretă, pe care o numea spiritual „tablă gri”, scrise o dată. În scobitura braţului mai simţea greutatea volumului *Zol. Fond. Lit.* Data notată nu avea nimic de a face cu ziua de la Waindell:

26 decembrie 1829

Puse cu grijă, la urmă, un punct mare şi alb, apoi adăugă dedesubt:

ora 15:03, Sankt Petersburg

Toate astea fură transcrise docil de Frank Backman, Rose Balsamo, Frank Carroll, Irving D. Herz, frumoasa şi inteligenta Marilyn Hohn, John Mead Jr., Peter Volkov şi Allan Bradbury Walsh.

Pnin, unduind într-o voioşie tăcută, se aşeză din nou la catedră: avea de istorisit o poveste. Rândul acela din absurda gramatică rusă, *Proşu li ia vdol uliţ şumnâh* („De trec pe strada zgomotoasă”), era de fapt începutul unui poem celebru. Cu toate că Pnin trebuia – în cadrul orei de rusă pentru începători – să se limiteze la exerciţii de limbă (*Mama, telefon! Proşu li ia vdol uliţ şumnâh. Ot Vladivostoka do Vaşingtona 5000 mil.*), ori de câte ori putea îşi purta studenţii în tururi istorice şi literare ghidate.

Într-un set de opt catrene tetrametrice, Puşkin descria obiceiul morbid pe care-l avea – oriunde ar fi fost, orice ar fi făcut – de a zăbovi cu gândul la moarte şi de a cerceta îndeaproape fiecare zi care trecea, străduindu-se să afle încifrată acolo o anume „viitoare aniversare”: ziua şi luna care aveau să apară, undeva, cândva, pe piatra lui de mormânt.

— „În luptă moartea m-o prăvale”, viitor imperfectiv, declama Pnin, inspirat, aruncându-şi capul pe spate şi traducând cu o literalitate plină de curaj, „Voi fi de valuri înghiţit? Sau poate-nvecinata vale” —*dolina*, acelaşi cuvânt, „vale”, am spune noi azi – „Primi-va praful meu răcit?”, *poussière*, mai corect spus, „pulbere rece”. „Deşi un mort nu ştie unde/Va putrezi sub bulgări reci…”[1]

---

[1] Vezi Puşkin, *Versuri*, trad. de George Lesnea, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964, ediţie bilingvă. (*N.t.)*

Pnin continuă până la sfârşit, iar apoi, agitând dramatic bucata de cretă pe care o ţinea încă în mână, observă cu câtă grijă îşi notase Puşkin ziua, ba chiar şi minutul când scrisese acel poem.

— Dar, exclamă triumfător Pnin, a murit în cu totul altă zi! A murit…

Spătarul scaunului pe care se sprijinea viguros Pnin scârţâi ameninţător, iar clasa risipi tensiunea scuzabilă în hohote de râs tinereşti.

(Cândva, undeva – Petersburg? Praga? — unul dintre cei doi clovni muzicieni trăsese taburetul de pian de sub celălalt, care rămăsese totuşi să cânte în continuare, într-o poziţie aşezată, deşi fără scaun, rapsodia intactă. Unde? Circul Busch, la Berlin!)

4

Pnin nu se mai obosi să plece din clasă între grupa de începători, cărora le dăduse drumul, şi cea de avansaţi, care apăreau pe rând. Biroul unde zăcea acum *Zol. Fond Lit.*, înfăşurat pe jumătate în fularul verde al lui Pnin, pe fişier, se afla la alt etaj, la capătul unui culoar sonor şi lângă toaleta pentru profesori. Până în 1950 (era deja 1953 — cum zboară timpul!), împărţise cu Miller, unul dintre asistenţii mai tineri, un birou al catedrei de germană, iar apoi primise, pentru uzul său exclusiv, biroul R, o debara complet renovată. În primăvară, îl pninizase cu mult drag. Biroul cuprindea două scaune modeste, un afişier de plută, o cutie cu ceară de parchet uitată de portar şi o umilă masă de scris dintr-un lemn greu de identificat. Izbutise să smulgă de la administraţie un mic fişier de metal cu un

dispozitiv de închidere pasionant. Sub îndrumarea lui Pnin, tânărul Miller luase în braţe şi adusese partea lui Pnin dintr-o bibliotecă demontabilă. De la bătrâna doamnă McCrystal, în a cărei casă albă petrecuse o iarnă mediocră (1949-1950), Pnin achiziţionă, contra sumei de trei dolari, un covor decolorat, odinioară turcesc. Cu ajutorul portarului, înşurubase într-o laterală a biroului o ascuţitoare de creioane – acel instrument cât se poate de satisfăcător, cât se poate de filosofic, care face *ticonderoga-ticonderoga*, se hrăneşte cu cherestea gălbuie şi lemn fraged şi sfârşeşte într-un soi de răsucire silenţioasă într-un vid eteric, la fel ca noi toţi. Avea şi alte planuri, şi mai ambiţioase, cum ar fi cumpărarea unui fotoliu şi a unei lămpi cu picior. Când, după o vară petrecută la Washington predând, Pnin se înapoiase în biroul lui, un câine obez dormea pe covor, iar mobila îi fusese mutată într-un colţ mai întunecos al încăperii, ca să facă loc unui magnific birou din oţel inoxidabil şi unui scaun rotativ în care şedea, scriind şi zâmbindu-şi sieşi, nou-importatul profesor austriac, dr Bodo von Falternfels; aşa că, din punctul de vedere al lui Pnin, biroul R încetase să mai înflorească.

5

La prânz, ca de obicei, Pnin se spălă pe mâini şi îşi dădu cu apă pe faţă.

Îşi luă din biroul R pardesiul, fularul, cartea şi servieta. Dr Falternfels scria şi zâmbea; sandvişul lui era pe jumătate despachetat; câinele era mort. Pnin coborî pe scara mohorâtă şi traversă Muzeul de Sculptură. Humanities Hall, unde, în ciuda numelui, stăteau pitite de asemenea Ornitologia şi Antropologia, era legată de o altă clădire din cărămidă, Frieze Hall, care

adăpostea cantina şi Clubul Universitarilor, prin intermediul unei galerii deschise, mai degrabă rococo: urca o pantă, apoi o cotea brusc şi cobora şerpuind spre mirosul obişnuit de fulgi de cartofi şi tristeţea meniurilor echilibrate. Vara spalierul se însufleţea de flori tremurătoare; dar acum, prin goliciunea lui sufla un vânt glacial, iar cineva aşezase o mănuşă roşie pierdută pe jgheabul fântânii moarte care se înălţa pe locul unde o ramură a galeriei ducea spre Casa Preşedintelui.

Preşedintele Poore, un bătrân înalt şi lent, care purta ochelari negri, începuse să-şi piardă vederea cu câţiva ani în urmă, iar acum era aproape orb. Cu o regularitate solară, totuşi, era dus în fiecare zi de nepoata şi secretara sa în Frieze Hall; ajungea ca o statuie a demnităţii antice, îndreptându-se, în întunericul său privat, spre un prânz invizibil; şi cu toate că lumea se obişnuise de multă vreme cu intrarea sa tragică, exista invariabil umbra unei tăceri când era condus spre scaunul său sculptat, iar el căuta bâjbâind marginea mesei; şi era ciudat să-i vezi, chiar în spatele lui, pe perete, portretul stilizat, într-un costum mov la două rânduri şi pantofi de culoarea mahonului, privind cu ochi radioşi, roşietici, sulurile de pergament înmânate de Richard Wagner, Dostoievski şi Confucius, grup pe care Oleg Komarov, de la catedra de arte frumoase, îl adăugase în urmă cu zece ani în faimoasele fresce murale ale lui Lang (1938), care înfăţişau de jur împrejurul cantinei o procesiune de figuri istorice şi membri ai corpului profesoral de la Waindell.

Pnin, care voia să-l întrebe ceva pe compatriotul său, se aşeză lângă el. Acest Komarov, fiul unui cazac, era un bărbat foarte scund, cu părul tuns periuţă şi nările unui craniu de mort. El şi Serafima, nevasta lui solidă şi veselă, născută la Moscova, care purta o amuletă tibetană atârnată de un lanţ lung de argint ce-i spânzura pe pântecele amplu şi moale, dădeau din când în când

petreceri ruseşti, cu antreuri ruseşti, muzică de chitară rusească şi cântece populare ruseşti mai mult sau mai puţin autentice - prilej cu care doctoranzii timizi învăţau ritualurile care însoţesc băutul votcii şi alte rusisme răsuflate; după asemenea zaiafeturi, când îl întâlneau pe morocănosul Pnin, Serafima şi Oleg (ea ridicându-şi ochii spre cer, el acoperindu-şi-i cu o mână), murmurau, cu o respectuoasă mulţumire de sine: *Gospodi, skolko mî im daiom!* („Doamne, ce spectacol le mai oferim şi noi!”) – „le” fiind americanii cufundaţi în ignoranţă. Numai un alt rus ar fi putut înţelege amestecul reacţionar şi sovietofil reprezentat de fals colorata familie Komarov, pentru care o Rusie ideală consta în Armata Roşie, un monarh miruit, gospodării colective, antropozofie, Biserica Rusă şi barajul hidroelectric. Pnin şi Oleg Komarov se aflau de obicei într-o stare de război controlată, dar întâlnirile dintre ei erau inevitabile, şi unii dintre colegii lor americani, care-i socoteau pe Komarovi „nişte oameni formidabili” şi care-l maimuţăreau pe amuzantul Pnin, ar fi pus mâna-n foc că pictorul şi Pnin erau prieteni foarte buni.

Ar fi fost greu de spus, fără nişte teste foarte speciale, care dintre ei, Pnin sau Komarov, vorbea cel mai prost englezeşte; probabil că Pnin; dar din motive de vârstă, instrucţie generală şi cetăţenie americană obţinută ceva mai demult, reuşea să corecteze frecventele interpolări în engleză ale lui Komarov, fapt pentru care acesta îi purta pică şi mai tare decât pentru *antikvarnâi liberalizm*-ul său.

— Uite ce-i, Komarov (*Posluşaite, Komarov* – o manieră de adresare mai degrabă nepoliticoasă), spuse Pnin. Nu pricep cui de aici i-ar mai trebui cartea asta, cu siguranţă nu studenţilor mei; iar dacă despre tine e vorba, nu văd ce nevoie ai avea de ea.

— N-am nevoie de ea, răspunse Komarov, aruncând o privire

spre volum. *Not interested*[1], adăugă el în engleză.

Pnin îşi mişcă buzele şi maxilarul inferior în tăcere, o dată sau de două ori, vrând să spună ceva, se abţinu şi continuă să-şi mănânce salata.

6

Cum era marţi, putea să meargă în vizuina lui favorită imediat după prânz şi să stea acolo până la ora cinei. Nicio galerie nu lega biblioteca de la Waindell College de o altă clădire, dar ea era intim şi solid legată de inima lui Pnin. Trecu pe lângă marea figură de bronz a primului preşedinte al colegiului, Alpheus Frieze, cu şapcă sport şi pantaloni bufanţi, ţinând de coarne bicicleta de bronz pe care, etern, urma să încalece, judecând după poziţia piciorului stâng, lipit definitiv de pedala stângă. Se depusese zăpadă pe şa şi în coşul absurd pe care nişte glumeţi îl atârnaseră recent de ghidon. Huligani, pufnise Pnin revoltat, clătinând din cap – şi alunecă uşor pe o dală a cărării care cobora şerpuind un povârniş acoperit cu gazon, printre ulmii desfrunziţi. Pe lângă cartea groasă pe care o purta sub braţul drept, îşi ducea în mâna stângă servieta veche şi cu aspect central-european (*portfel*-ul negru), legănând-o ritmic de mânerul din piele în vreme ce se îndrepta spre cărţile sale, spre locul său printre rafturi, paradisul său de comori ruseşti.

Un stol eliptic de porumbei, în fâlfâit circular, ridicându-se într-un zbor cenuşiu, bătând alb din aripi, apoi din nou cenuşiu, se rotea pe cerul limpede şi palid, deasupra bibliotecii

---

[1] Nu mă interesează. (N.t.)

colegiului. Un tren fluieră în depărtare la fel de melancolic ca în stepe. O veveriţă mărunţică o zbughi peste un petic de zăpadă luminat de soare, unde umbra trunchiului unui copac, verde-oliv pe gazon, devenea albastră-cenuşie în prelungirea ei, în timp ce copacul însuşi, cu un sunet vioi, scârţâit, se înălţa golaş spre cer, unde porumbeii treceau în viteză pentru a treia şi ultima oară. Veveriţa, invizibilă acum într-o ramificaţie a crengilor, sporovăia, certându-i pe delincvenţii care o alungaseră din copacul ei. Pnin, pe gheaţa neagră şi noroioasă a cărării pietruite, alunecă iar, aruncă un braţ într-o convulsie bruscă, îşi recăpătă echilibrul şi, cu un zâmbet solitar, se aplecă să culeagă de pe jos *Zol. Fond. Lit.*, care zăcea deschisă la un instantaneu reprezentând o pajişte rusă traversată de Lev Tolstoi, înaintând în direcţia obiectivului, şi nişte cai cu coama lungă, în spatele lui, întorcându-şi şi ei capetele naive către fotograf.

V boiu li, v stranstvii, v volnah? „în luptă moartea m-o prăvale? Voi fi de valuri înghiţit?” Sau în campusul din Waindell? Molfăindu-şi încet proteza în care rămăsese un strat lipicios de brânză de vaci, Pnin urcă treptele alunecoase ale bibliotecii.

Ca atâţia profesori care îmbătrânesc, Pnin încetase de mult să remarce existenţa studenţilor în campus, pe coridoare, la bibliotecă – pe scurt, oriunde, cu excepţia concentrărilor funcţionale din clasă. La început, fusese foarte mâhnit să-i vadă pe unii dintre ei, cu bietele lor capete tinere aşezate pe braţ, adormiţi buştean printre ruinele cunoaşterii; dar acum, în afară de ceafa graţioasă a câte unei fete, nu mai vedea pe nimeni în sala de lectură.

Doamna Thayer se afla la secţia de împrumuturi. Mama ei şi mama doamnei Clements fuseseră verişoare primare.

— Ce mai faceţi, domnule profesor Pnin?

— Foarte bine, mulţumesc, doamnă Fire.

— Laurence şi Joan nu s-au întors încă, nu-i aşa?

— Nu. Am adus înapoi cartea asta, pentru că am primit o înştiinţare…

— Mă întreb dacă biata Isabel chiar o să divorţeze.

— N-am auzit nimic. Doamnă Fire, îngăduiţi-mi să vă întreb…

— Probabil că va trebui să vă găsim altă cameră, dacă o aduc înapoi cu ei.

— Doamnă Fire, îngăduiţi-mi să vă întreb ceva. Înştiinţarea pe care am primit-o ieri – mi-aţi putea spune cine este celălalt cititor?

— Staţi să verific.

Şi verifică. Celălalt cititor se dovedi a fi Timofei Pnin; volumul 18 fusese cerut de el în vinerea precedentă. Ce-i drept, volumul 18 fusese deja împrumutat de acelaşi Pnin, care-l ţinea de la Crăciun, iar acum stătea cu mâinile sprijinite pe el, ca tabloul ancestral al unui magistrat.

— Nu se poate! strigă Pnin. Vineri am cerut volumul 19, din 1947, nu 18, din 1940.

— Dar uitaţi-vă – aţi scris volumul 18. Oricum, volumul 19 este încă în lucru. Îl ţineţi pe ăsta?

— 18,19, murmură Pnin. Nu e mare diferenţă. Am pus anul corect, *asta* e important! Da, mai am nevoie de 18 – trimiteţi-mi o înştiinţare mai efişentă când disponibil 19.

Bombănind puţin, îşi duse stânjenit cartea voluminoasă în nişa lui preferată şi o puse acolo, înfăşurată în fular.

Femeile astea nu ştiu să citească. Anul era trecut atât de clar!

Ca de obicei, se îndreptă spre sala de periodice şi aruncă o privire peste ştirile din ultimul număr (sâmbătă, 12 februarie – iar astăzi era marţi, o, cititorule neatent!) din cotidianul de limbă

rusă publicat, din 1918, de un grup din emigraţie de la Chicago. Ca de obicei, trecu atent în revistă anunţurile. Dr Popov, fotografiat în noul său halat alb, promitea persoanelor în vârstă o nouă vigoare şi voie bună. O firmă de muzică enumera discurile de fonograf ruseşti de vânzare, ca *Viaţă zdrobită, vals* şi *Cântecul tanchistului*. Un antreprenor de pompe funebre, oarecum gogolian, îşi lăuda dricurile de lux, disponibile şi pentru picnicuri. Un alt personaj gogolian, din Miami, oferea „un apartament cu două carnere pentru nefumători (*dlia trezvih*), printre pomi fructiferi şi flori”, în vreme ce la Hammond era închiriată melancolic o cameră „într-o mică familie liniştită” – şi, fără niciun motiv special, cititorul îşi văzu deodată, cu o luciditate pasionată şi ridicolă, părinţii, dr Pavel Pnin şi Valeria Pnin, el ţinând în mână un jurnal de medicină, ea o revistă politică, stând în două fotolii, unul în faţa celuilalt, într-un mic salon luminat vesel de pe strada Galernaia, la Sankt Petersburg, în urmă cu patruzeci de ani.

Examină şi stadiul la care ajunsese o cumplit de lungă şi de plicticoasă controversă între trei facţiuni ale emigraţiei. Totul începuse când Facţiunea A acuzase Facţiunea B de inerţie, ilustrând proverbul „Vrea să urce în brad, dar se teme să nu-şi julească fluierele picioarelor”. Asta provocase o acidă scrisoare către redacţie din partea unui „bătrân optimist”, intitulată „Brazii şi inerţia”, şi care începea astfel: „Un vechi proverb american spune că «Cel care trăieşte într-o casă din sticlă n-ar trebui să încerce să împuşte doi iepuri dintr-un foc».” în numărul de faţă apărea un *feuilleton* de două mii de cuvinte semnat de un reprezentat al Facţiunii C („Despre brazi, case de sticlă şi optimism”), pe care Pnin îl citi cu mare interes şi simpatie.

Apoi reveni în nişa lui, să-şi vadă de propriile cercetări.

Intenţiona să scrie o *Petite histoire* a culturii ruse, unde urmau să fie înfăţişate o selecţie de curiozităţi ruseşti, obiceiuri, anecdote literare şi aşa mai departe, astfel încât să reflecte, în miniatură, *la Grande Histoire* – înlănţuirile Majore ale Evenimentelor. Se afla încă în faza fericită de adunare a materialului; şi mulţi tineri socoteau că era o plăcere şi o onoare să-l vadă pe Pnin trăgând un sertar din pântecosul fişier al cataloagelor şi luându-l cu sine, ca pe o nucă mare, într-un colţ retras, unde-l transforma într-o tăcută masă mentală, când mişcându-şi buzele într-un comentariu silenţios, critic, satisfăcut, perplex, când ridicându-şi rudimentul de sprâncene şi uitându-le acolo, sus, pe spaţioasa-i frunte, unde rămâneau mult timp, chiar şi după ce dispărea orice urmă de neplăcere sau de îndoială. Avea noroc să fie la Waindell. La un moment dat, cam prin 1890, eminentul bibliofil şi specialist în studii slave John Thurston Todd (bustul său cu barbă se înălţa peste ţâşnitoare) vizitase ospitaliera Rusie şi, după moartea lui, cărţile pe care le adunase acolo aterizaseră liniştit pe un raft îndepărtat. Purtând mănuşi de cauciuc, ca să nu fie înţepat de electricitatea *amerikanskaia* a rafturilor metalice, Pnin obişnuia să meargă la acele cărţi şi să se desfete cu ele: reviste obscure din tumultuoşii ani şaizeci, în coperte marmorate; monografii istorice vechi de un secol, cu pagini somnolente pătate ici şi colo de ciuperci; clasici ruşi în oribile şi jalnice legături cu medalioane, ale căror profiluri de poeţi în relief îi aminteau lui Timofei, cu ochii înceţoşaţi de lacrimi, copilăria lui, când pipăia leneş pe coperta cărţii favoriţi uşor tociţi ai lui Puşkin ori nasul pătat al lui Jukovski.

Astăzi Pnin începu să copieze, cu un oftat deloc nefericit, din voluminoasa lucrare a lui Kostromskoi (Moscova, 1855) despre miturile ruseşti – o carte rară, care nu putea fi scoasă din

bibliotecă—, un pasaj referitor la vechile jocuri păgâne încă practicate la acea vreme în ţinuturile împădurite ale Volgăi superoare, în marginea ritualului creştin. În timpul unei săptămâni sărbătoreşti, în mai aşa-numita „săptămână verde”, care s-a transformat în săptămâna Rusaliilor –, tinerele ţărănci împleteau cununi din piciorul-cocoşului şi orhidee sălbatică; apoi, cântând fragmente din vechi cântece de dragoste, atârnau ghirlandele în sălciile de pe malul apei; iar de Rusalii coroniţele erau scuturate jos în râu, unde, desfăcându-se, pluteau ca nişte şerpi, în vreme ce fecioarele pluteau şi cântau printre ele.

În acel moment, Pnin fu izbit de o curioasă asociere verbală; nu reuşi s-o prindă de coada-i de sirenă, dar făcu o însemnare pe fişă şi se cufundă iar în Kostromskoi.

Când Pnin îşi ridică din nou ochii, era ora cinei.

Scoţându-şi ochelarii, îşi frecă ochii goi şi obosiţi cu încheietura mâinii, apoi, încă pe gânduri, îşi aţinti privirea blândă pe fereastra de sus, unde, treptat, prin visarea care se risipea, apăru aerul albastru-violet al înserării, argintat de reflectarea luminilor fluorescente din tavan şi, prin păienjenişul ramurilor negre, oglindirea unui rând de cotoare albe de cărţi.

Înainte de a pleca de la bibliotecă, hotărî să caute pronunţia corectă a cuvântului *interested* şi descoperi că Webster, sau cel puţin rufoasa ediţie din 1930 aşezată pe masa din sala principală, nu punea accentul pe a treia silabă, aşa cum făcea el. Căută o erată la sfârşitul cărţii, nu reuşi s-o găsească şi, închizând lexiconul elefantesc, îşi dădu seama cu o strângere de inimă că îngropase pe undeva pe acolo fişa cu notiţe pe care o ţinuse în mână în tot acest timp. Trebuia acum să caute şi iar să caute printre cele 2500 de pagini subţiri, dintre care unele erau rupte! La auzul interjecţiei sale, suavul domn Case, un bibliotecar deşirat şi rozaliu la faţă, cu părul alb şi lucios şi

purtând papion, se apropie de el, luă colosul de ambele capete, îl răsuci şi îl scutură uşor, moment în care căzură din el un pieptene de buzunar, o felicitare de Crăciun, notiţele lui Pnin şi o spectrală foiţă de hârtie transparentă care coborî, cu infinită nepăsare, la picioarele lui Pnin şi fu repusă de domnul Case pe Marele Sigiliu al Statelor Unite şi al Teritoriilor.

Pnin băgă în buzunar fişa şi, făcând asta, îşi aminti pe neaşteptate ceea ce nu reuşise cu puţin timp în urmă:

...plâla i pela, pela i plâla...
…ea plutea şi cânta, ea cânta şi plutea…

Bineînţeles! Moartea Ofeliei! *Hamlet!* În traducerea rusească a bătrânului Andrei Kroneberg, din 1844 – bucuria tinereţii lui Pnin, şi a tinereţii tatălui său, şi a bunicului său! Şi aici, ca şi în pasajul din Kostromskoi, există, aşa cum ne aducem aminte, o salcie şi câteva cununi de flori. Dar unde să verifice? Vai, *„Gamlet” Viliama Şekspira* nu fusese achiziţionat de domnul Todd, nu figura la biblioteca colegiului Waindell, şi de câte ori aveai ceva de căutat în versiunea engleză nu găseai cutare sau cutare rând frumos, nobil, sonor, pe care-l ţineai minte toată viaţa, din textul lui Kroneberg, în splendida ediţie Vengerov. Trist!

Începea să se lase întunericul peste campusul trist. Deasupra dealurilor îndepărtate şi încă şi mai triste lâncezea, sub o masă de nori, profunzimea unui cer ca o carapace de broască ţestoasă. Luminile sfâşietoare din Waindellville, palpitând într-o cută a colinelor mohorâte, îmbrăcau obişnuitul lor halo magic, cu toate că – aşa cum Pnin ştia prea bine –, atunci când ajungeai acolo nu întâlneai decât un şir de case din cărămidă, o staţie de benzină, un patinoar şi un supermarket. În drum spre mica

tavernă de pe Library Lane, unde voia să mănânce o porţie mare de şuncă de Virginia şi să bea o sticlă de bere, Pnin se simţi deodată obosit. Nu numai că volumul din *Zol. Fond* devenise şi mai greu după inutila lui vizită la bibliotecă, dar ceva din ceea ce Pnin auzise în cursul acelei zile, şi căruia nu voise să-i dea curs, îl sâcâia şi-l oprima, cum se întâmplă, retrospectiv, ca o gafă pe care am făcut-o, o mojicie care ne-a scăpat sau o ameninţare pe care am preferat s-o ignorăm.

7

În faţa celei de-a doua sticle, băută fără grabă, Pnin discuta cu el însuşi următoarea mişcare sau, mai degrabă, media între un Pnin cu creierul obosit, care nu dormise bine în ultima vreme, şi insaţiabilul Pnin, care dorea să continue să citească acasă, ca întotdeauna, până la ora 2 noaptea, când trenul de marfă urca gemând. În cele din urmă, se luă hotărârea ca Pnin să meargă la culcare imediat după programele prezentate de zeloşii Christopher şi Louise Starr în a doua marţi a fiecărei luni, în New Hall, muzică snoabă şi cu pretenţii intelectuale sau filme neobişnuite pe care preşedintele Poore, răspunzând la nişte critici absurde formulate în anul precedent, le calificase drept „probabil proiectul cel mai inspirator şi mai inspirat al întregii comunităţi universitare”.

ZFL se odihnea acum în poala lui Pnin. La stânga lui şedeau doi studenţi hinduşi. La dreapta se afla fiica profesorului Hagen, un drac de fată înscrisă la cursul de artă dramatică. În ce-l priveşte pe Komarov, slavă Domnului, era prea departe ca să se audă observaţiile-i prea puţin interesante.

Prima parte a programului, trei scurtmetraje vechi, îl plictisi pe prietenul nostru: bastonul acela, melonul, faţa albă,

sprâncenele acelea negre, arcuite, nările acelea fremătătoare nu însemnau nimic pentru el. Fie că incomparabilul actor dansa sub soare însoţit de un stol de nimfe cu coroniţe de flori, lângă un cactus în aşteptare, fie că era un om preistoric (bastonul transformat în bâtă), fie că mătăhălosul Mack Swain îi arunca priviri ameninţătoare într-un bar de noapte febril, demodatul Pnin, lipsit de umor, rămânea indiferent.

— Un clovn! pufni el pentru sine. Până şi Glupişkin şi Max Linder erau mai nostimi.

A doua parte a programului consta într-un impresionant documentar sovietic de la sfârşitul anilor ’40. Se presupunea că nu conţinea nicio fărâmă de propagandă, că era artă pură, amuzament şi euforie a muncii îndârjite. Fete chipeşe şi neîngrijite defilau în cadrul unui imemorial Festival al Primăverii, purtând lozinci cu crâmpeie din vechi balade ruseşti precum *Ruki proci of korei*, dar şi din *Bas les mains devant la Coree, La paz vencera a la guerra, Der Friede besiegt den Krieg*. O ambulanţă aeriană era înfăţişată traversând un lanţ muntos înzăpezit din Tadjikistan. Actori kirghizi vizitau un sanatoriu pentru mineri, printre palmieri, şi dădeau acolo o reprezentaţie spontană. Pe o păşune alpină, undeva, în legendara Osetie, un păstor raporta prin radioul portabil ministrului Agriculturii din republica locală naşterea unui miel. Metroul din Moscova strălucea, cu coloanele şi statuile sale, şi şase pretinşi călători şedeau pe trei bănci de marmură. Familia unui muncitor petrecea o seară liniştită acasă, îmbrăcată în hainele de sărbătoare, într-un salon ticsit cu plante ornamentale, sub un imens abajur de mătase. Opt mii de microbişti priveau un meci de fotbal între Torpedo şi Dinamo. Opt mii de cetăţeni de la Uzina de Echipament Electric din Moscova îl nominalizau în unanimitate pe Stalin drept candidat al circumscripţiei electorale

Stalin din Moscova. Ultimul model *Zim* pentru pasageri ieşea din fabrică încărcat cu familia muncitorului şi alte câteva persoane care mergeau la un picnic la ţară. Şi apoi…

— Nu, nu trebuie, o, e idiot! îşi spuse Pnin, simţind – inexplicabil, ridicol, umilitor – cum glandele lacrimale îşi descarcă fluidul fierbinte, infantil, incontrolabil.

Într-o ceaţă de soare – soarele proiectându-se în săgeţi vaporoase între trunchiurile albe ale mestecenilor, inundând frunzişul suspendat, tremurând în crăpăturile scoarţei, picurând în iarba înaltă, sclipind şi fumegând printre fantomele de ciorchini ai mălinilor în floare, uşor estompaţi – sălbatica pădure rusească îl învăluia pe hoinar. Era traversată de un vechi drum forestier, cu două brazde uşoare şi invadat de ciuperci şi părăluţe. Hoinarul continua să urmeze în închipuirea lui acel drum, întorcându-se la locuinţa lui anacronică; era din nou adolescentul care străbătuse acele păduri cu o carte groasă sub braţ; drumul ajungea în strălucirea romantică, liberă, iubită a unui câmp pe care timpul nu-l cosise (cai în galop, scuturându-şi coamele argintii printre florile înalte), în vreme ce somnul îl doborî pe Pnin, care era acum destul de comod instalat în pat, cu cele două ceasuri deşteptătoare alături, imul pus la 7:30, celălalt la 8, ticăind şi zornăind pe noptieră.

Komarov, într-o cămaşă azurie, şedea aplecat peste chitara pe care o acorda. Serbarea unei zile de naştere era în toi, iar Stalin, calm, lăsa să cadă fără zgomot buletinul de vot pentru alegerea purtătorilor guvernamentali ai sicriului. În luptă… valuri sau Waindell… „Minunat!”, exclamă dr Bodo von Falternfels, ridicându-şi capul dintre hârtiile lui.

Pnin aproape că alunecase în uitarea de catifea, când afară avu loc un accident înspăimântător: gemând şi apucându-se de frunte, o statuie făcea scandal în legătură cu o roată de bronz

spartă – pe urmă Pnin se trezi, şi o caravană de lumini şi cocoaşe nedesluşite înaintă în umbra ferestrei. O portieră fu trântită, o maşină demară, o cheie descuie casa fragilă, transparentă, şi răsunară trei voci vibrante; casa şi fanta de sub uşa lui Pnin se luminară cu un tremur. Era febra, infecţia. Înfricoşat, neputincios, fără dinţi, Pnin, în cămaşă de noapte, auzi cum o valiză sărea într-un picior, dar iute, pe scări, şi o pereche de picioare tinere urcau elastic treptele atât de familiare, şi aproape că auzeai sunetul respiraţiei nerăbdătoare… De fapt, reluarea automată a fericitelor întoarceri acasă din sinistrele tabere de vară ar fi făcut-o pe Isabel să deschidă cu un picior uşa camerei lui Pnin, dacă strigătul de avertizare al mamei ei n-ar fi oprit-o la timp.

Capitolul patru

1

Regele, tatăl său, îmbrăcat cu o cămaşă sport foarte albă,

descheiată la gât, şi cu un blazer foarte negru, şedea la un birou spaţios, a cărui suprafaţă puternic lustruită îi oglindea răsturnat jumătatea superioară, transformându-l într-un fel de carte de joc. Portrete de familie înnegreau pereţii vastei încăperi lambrisate. Altminteri, semăna destul de bine cu biroul directorului de la şcoala St. Bart's, de pe malul Atlanticului, la vreo cinci mii de kilometri de Palatul imaginar. O copioasă aversă de primăvară continua să biciuiască fereastra-uşă, în spatele căreia verdeaţa tânără, toată numai ochi, tremura şiroind de apă. Doar perdeaua de ploaie părea să separe şi să protejeze Palatul de revoluţia care zguduia oraşul de câteva zile… De fapt, tatăl lui Victor era un doctor refugiat, cam excentric, pe care băiatul nu-l iubise niciodată prea tare şi nu-l mai văzuse de aproape doi ani.

Regele, tatăl lui mai plauzibil, hotărâse să nu abdice. Nu mai apărea niciun ziar. *Orient Express*-ul era blocat, cu toţi pasagerii care se nimeriseră în el, într-o gară de la periferie, pe peronul căreia se reflectau în bălţi ţărani pitoreşti privind cu gura căscată la ferestrele cu perdele trase ale vagoanelor lungi şi misterioase. Palatul, grădinile sale în terase, oraşul ce se întindea sub colina palatină şi piaţa centrală a oraşului, de unde porniseră întotdeauna decapitările şi dansurile populare, în ciuda vremii — toate se aflau în inima unei cruci ale cărei braţe se terminau la Trieste, Graz, Budapesta şi Zagreb, aşa cum indica *Rand McNally's Ready Reference Atlas ofthe World*. Iar în inima acestei inimi şedea Regele, palid şi calm, semănând în ansamblu foarte bine cu fiul lui, aşa cum îşi închipuia acest elev din clasele elementare că avea să arate el însuşi pe la patruzeci de ani. Palid şi calm, cu o ceaşcă de cafea în mână, cu spatele la fereastra cenuşie şi verde-smarald, Regele îl asculta pe un mesager mascat, un bătrân nobil corpolent înveşmântat într-o pelerină udă, care reuşise să-şi croiască drum prin rebeliune şi

ploaie, de la Primăria asediată la Palatul izolat.

— Abdicare! O treime din alfabet! observă sarcastic şi rece Regele, cu o urmă de accent. Răspunsul e nu. Prefer cantitatea necunoscută a exilului.

Spunând asta, Regele, care era văduv, aruncă o privire spre fotografia de pe birou, înfăţişând o moartă frumoasă, cu ochi mari şi albaştri şi gură de un roşu-aprins (era o fotografie retuşată în culori, cam nepotrivită pentru un rege, dar n-are importanţă). Ciorchinii de liliac, într-o neaşteptată înflorire prematură, băteau sălbatic, asemenea unor mascaţi încuiaţi afară, în geamurile şiroinde. Bătrânul mesager făcu o plecăciune şi traversă, mergând cu spatele, sălbăticia biroului, întrebându-se în secret dacă n-ar fi mai înţelept să lase istoria în pace şi să facă un salt la Viena, unde avea nişte proprietăţi… Fireşte, mama lui Victor nu era moartă de-adevăratelea; îl părăsise pe tatăl lui de toate zilele, dr Eric Wind (aflat acum în America de Sud), şi era pe punctul de a se mărita în Buffalo cu un bărbat pe nume Church.

Victor se complăcea noapte de noapte în aceste fantasme blânde, încercând să cheme somnul în cămăruţa lui rece, expusă tuturor zgomotelor din dormitorul agitat. În general, nu ajungea la episodul acela crucial al fugii, când Regele singur - *solus rex* (aşa cum numesc solitudinea regală cei care concep problemele de şah) – străbătea o plajă de pe malul Mării Boemiei, la Capul Furtunilor, unde Percival Blake, un vesel aventurier american, promisese să-l aştepte cu o puternică ambarcaţiune cu motor. De fapt, însuşi actul amânării acestui episod palpitant şi liniştitor, însăşi prelungirea ispitei sale, care încununa această fantasmă repetitivă, forma principalul mecanism al efectului ei soporific.

Un film italian făcut la Berlin pentru piaţa americană, înfăţişând un băieţandru cu ochi sălbatici, îmbrăcat în nişte

pantaloni scurţi şifonaţi, urmărit de un agent multiplu printre cocioabe şi ruine şi vreo două bordeluri; o versiune din *Scarlet Pimpernel*[1], pusă recent în scenă la St. Martha's, şcoala de fete cea mai apropiată; o poveste kafkiană anonimă, publicată într-o *ci-devant* revistă de avangardă citită cu voce tare în clasă de domnul Pennant, un englez melancolic care avea un trecut; şi, nu în ultimul rând, reziduul diverselor aluzii vechi de familie la fuga intelectualilor ruşi de regimul lui Lenin, în urmă cu treizeci şi cinci de ani - acestea erau sursele evidente ale fantasmelor lui Victor; se prea poate să-l fi afectat intens, la un moment dat; acum deveniseră pur utilitare, un soi de drog simplu şi agreabil.

2

Avea paisprezece ani, dar arăta cu doi sau trei ani mai în vârstă – nu fiindcă era deşirat, înalt cam de 1,80 m, ci din cauza dezinvolturii cu care se mişca, o expresie de distanţă amabilă imprimată trăsăturilor sale banale, dar nete, şi o completă lipsă de stângăcie sau jenă care, departe de a exclude modestia şi rezerva, împrumuta ceva solar timidităţii lui şi o curtoazie detaşată felului său liniştit de a fi. Sub ochiul stâng, o aluniţă maronie, aproape de mărimea unui cent, îi accentua paloarea

---

[1] Roman scris de baroneasa de origine maghiară Emma Orczy (1865-1947), publicat pentru prima dată la Londra în 1905. Eroul, Sir Percy Blakeney, duce o viaţă dublă, ca „Scarlet Pimpernel", salvator al aristocraţilor şi inocenţilor în timpul regimului de teroare instaurat după Revoluţia Franceză. Trădat de logodnică, actriţa Marguerite St. Just, e urmărit de duşmanul său, agentul republican francez Cetăţeanul Chauvelin. Pimpernel este primul dintr-o lungă serie de eroi literari cu dublă identitate, pavând drumul pentru Zorro, Bruce Wayne-Batman, Clark Kent-Superman şi mulţi alţii. (*N.t.*)

obrajilor. Nu cred că iubea pe cineva.

În atitudinea lui faţă de mama sa, afecţiunea pasionată din copilărie fusese de mult înlocuită de o tandră condescendenţă, şi tot ce-şi permitea era un suspin interior de supunere amuzată faţă de destin atunci când, în engleza ei fluentă şi stridentă de New York, cu obraznice nazale metalice şi căderi moi în rusisme îmblănite, îi regala pe străini, în prezenţa lui, cu povestiri pe care le auzise de nenumărate ori şi care erau fie înflorite de ea, fie neadevărate. Era şi mai stânjenitor când, printre asemenea străini, dr Eric Wind, un pedant complet lipsit de umor, care credea că engleza lui (dobândită într-un liceu german) era impecabil de pură, molfăia o frază glumeaţă şi răsuflată, spunând „iaz” când se referea la ocean, cu aerul confidenţial şi ghiduş al cuiva care face publicului său darul nepreţuit al unui colocvialism spumos. Ambii părinţi, în calitatea lor de psihoterapeuţi, se străduiau din răsputeri să joace rolul lui Laios şi al Iocastei, dar băiatul s-a dovedit a fi un mic Oedip foarte mediocru. Ca să nu complice triunghiul la modă al poveştii de dragoste freudiene (tată, mamă, copil), primul soţ al Lizei nu fusese niciodată pomenit. Abia când mariajul cuplului Wind a început să scârţâie, cam pe când Victor fusese înscris la St. Bart’s, Liza l-a informat că fusese doamna Pnin înainte de a părăsi Europa. I-a spus că fostul ei bărbat emigrase şi el în America – că, de fapt, avea să-l vadă cât de curând pe Victor; şi cum toate aluziile Lizei (făcute cu ochii mari, larg deschişi, albaştri, mărginiţi de gene negre,) căpătau invariabil o aură de mister şi magie, figura marelui Timofei Pnin, profesor şi gentleman care preda o limbă practic moartă la faimosul Waindell College, la vreo patru sute cincizeci de kilometri nord-vest de St. Bart’s, căpătase în mintea ospitalieră a lui Victor un farmec straniu, o asemănare de familie cu acei regi

bulgari sau prinţi mediteraneeni experţi mondiali în fluturi sau cochilii marine. Iată de ce încercă un sentiment de plăcere când profesorul Pnin intră într-o corespondenţă aşezată şi convenţională cu el; prima scrisoare, formulată într-o franceză frumoasă, dar dactilografiată neglijent, fu urmată de o carte poştală colorată reprezentând Veveriţa Cenuşie. Cartea poştală făcea parte dintr-o serie educativă care descria Mamiferele şi Păsările Noastre; Pnin cumpărase întreaga serie special în vederea acestei corespondenţe. Victor fu fericit să afle că „veveriţă” venea dintr-un cuvânt grecesc însemnând „care-şi face umbră cu coada”. Pnin îl invită pe Victor să-l viziteze în timpul următoarei vacanţe şi-l informă că urma să-l întâlnească la autogara din Waindell. „Ca să mă recunoşti”, scrisese el, în engleză, „am să apar cu ochelari negri şi am să port o servietă neagră cu monogramă de argint.”

3

Atât Eric, cât şi Liza erau morbid preocupaţi de ereditate şi, în loc să se bucure de geniul artistic al lui Victor, obişnuiau să-şi facă morocănoşi griji în privinţa cauzelor sale genetice. Arta şi ştiinţa fuseseră reprezentate cu oarecare strălucire în trecutul familiei. Oare pasiunea lui Victor îşi afla pigmentul în Hans Andersen (nicio legătură cu danezul de la căpătâiul patului), care fusese artist sticlar la Lübeck înainte de a-şi pierde minţile (şi a se lua drept catedrală), la scurt timp după ce mult-iubita sa fiică se măritase cu un giuvaiergiu grizonant hamburghez, autorul unei monografii despre safire şi bunicul matern al lui Eric? Sau precizia, patologică aproape, cu care Victor desena în creion şi peniţă reprezenta un produs secundar al ştiinţei lui

Bogolepov? Fiindcă străbunicul mamei lui Victor, cel de-al şaptelea fiu al unui popă de ţară, fusese nimeni altul decât neobişnuitul geniu Feofilakt Bogolepov, al cărui singur rival la titlul de cel mai mare matematician rus era Nikolai Lobacevski. Stai şi te întrebi.

Geniul înseamnă nonconformism. La doi ani, Victor nu făcea mâzgâliturile acelea spiralate ca să exprime nasturi şi hublouri, la fel cu milioane de ţânci, de ce nu şi tu? Trasa, cu drag, cercuri perfect rotunde şi perfect închise. La trei ani, când i se cerea să copieze un pătrat, schiţa un colţ recognoscibil, mulţumindu-se să redea restul conturului ondulat sau circular; dar la trei ani Victor nu numai că făcea o copie a pătratului departe de a fi ideal al cercetătorului (dr Liza Wind) cu o acurateţe dispreţuitoare, ci adăuga şi unul mai mic, alături. N-a trecut niciodată prin etapa iniţială a activităţii grafice, când copiii desenează *Kopffüsslers* (oameni-mormoloci), sau ouă înzestrate cu picioare în formă de L şi braţe ca nişte greble; de fapt, evita cu totul forma umană şi, când era îndemnat de Tăticu (dr Eric Wind) s-o deseneze pe Mămica (dr Liza Wind), schiţa o ondulaţie drăgălaşă care, zicea el, reprezenta umbra ei pe noul frigider. La patru ani a dezvoltat un sistem individual de puncte-puncte. La cinci a început să deseneze obiectele în perspectivă – un perete lateral micşorat abil, un copac redus din pricina distanţei, un obiect mascându-l pe jumătate pe un altul. Iar la şase Victor distingea deja ceea ce mulţi adulţi nu învaţă să vadă vreodată – culorile umbrei, diferenţa de nuanţă dintre umbra unei portocale şi cea a unei prune sau a unui avocado.

Pentru cei doi Wind, Victor era un copil-problemă în măsura în care refuza să fie astfel. Din punctul lor de vedere, orice copil de sex bărbătesc nutrea dorinţa puternică de a-şi castra tatăl şi imboldul nostalgic de a reintra în trupul mamei. Dar Victor nu

dădea semne că ar avea vreo tulburare de comportament, nu se scobea în nas, nu-şi sugea degetul, nici măcar nu-şi mânca unghiile. Dr Wind, pentru a elimina ceea ce, ca radioamator, numea „paraziţii relaţiilor personale”, a pus ca imperturbabilul său copil să fie testat psihometric la Institut de un cuplu din exterior, tânărul doctor Stern şi zâmbitoarea lui soţie (eu sunt Louis, iar ea e Christina). Dar rezultatele fuseseră fie monstruoase, fie nule: subiectul, în vârstă de şapte ani, obţinu la aşa-numitul Test Godunov de Desenare-a-unui-Animal o senzaţională vârstă mentală de şaptesprezece ani, însă când i se administră Testul de Maturitate Fairview, coborî prompt la mentalitatea unui ţânc de doi ani. De câtă grijă, dibăcie, inventivitate fusese nevoie pentru a concepe aceste minunate tehnici! Ce păcat că unii pacienţi refuză să colaboreze! Există, de pildă, Testul Kent-Rosanoff de Asocieri Absolut Libere, în care micului Joe sau micuţei Jane i se cere să răspundă la un Cuvânt-Stimul, cum ar fi „masă”, „raţă”, „muzică”, „boală”, „grosime”, „jos”, „adânc”, „lung”, „fericire”, „fruct”, „mamă”, „ciupercă”. Sau fermecătorul Joc Interes-Atitudine al lui Bièvre (o binecuvântare în după-amiezele ploioase), în care micuţului Sam sau micuţei Ruby i se cere să facă un semn în dreptul lucrurilor de care lui/ei îi este puţin teamă, cum ar fi „moarte”, „cădere”, „visare”, „cicloane”, „înmormântări”, „tată”, „noapte”, „operaţie”, „dormitor”, „baie”, „a converge” şi aşa mai departe; Testul Abstract de Angoasă Augusta, în care micuţul (*das Kleine*) e pus să exprime o listă de termeni („mormăit”, „plăcere”, „întuneric”) prin intermediul unor linii continue. Mai era, desigur, şi Jocul Păpuşii, în care lui Patrick sau Patriciei i se dau două păpuşi identice din cauciuc şi o bucată drăgălaşă de lut pe care Pat trebuie s-o fixeze pe una dintre ele înainte ca el/ea să înceapă să se joace, şi, o! ce

adorabilă căsuţă de păpuşi, cu atâtea camere şi o mulţime de obiecte în miniatură, inclusiv o oliţă de noapte nu mai mare decât o căniţă, un dulăpior de medicamente, un vătrai, un pat dublu, o pereche de mănuşi mititele din cauciuc, de bucătărie, şi poţi să fii oricât de rău şi să-i faci ce vrei tu păpuşii Tăticu, dacă eşti convins că o bate pe păpuşa Mămica când sting lumina în dormitor. Dar răul de Victor nu voia să se joace cu Lou şi Tina, nici nu se uita la păpuşi, tăia toate cuvintele de pe listă (ceea ce era contrar regulamentului) şi făcea nişte desene fără nici o semnificaţie subumană.

Victor nu putea fi împins să descopere în frumoasele, *frumoasele* pete de cerneală Rorschach - în care copiii văd, sau ar trebui să vadă, tot soiul de lucruri, peisaje marine, evadări, promontorii, viermii imbecilităţii, trunchiuri de copaci nevrozaţi, galoşi erotici, umbrele şi haltere - ceva care să prezinte vreun interes pentru terapeuţi. Iar schiţele întâmplătoare ale lui Victor nu reprezentau aşa-numita *mandala* - termen despre care se crede că înseamnă (în sanscrită) un inel magic, pe care dr Jung şi alţii îl aplică la orice mâzgăleală în forma unei structuri tetrafoliate, cum ar fi un mangustan în secţiune transversală, o cruce, o roată pe care ego-urile sunt zdrobite, ca nişte fluturi, sau, mai exact, molecula de carbon, cu cele patru valenţe ale ei – acea componentă chimică principală a creierului, mărită automat şi reflectată pe hârtie.

Cei doi Stern raportară că „din nefericire valoarea psihică a Picturilor Mentale ale lui Victor şi a Asocierilor lui de Cuvinte este complet estompată de înclinaţiile artistice ale băiatului”. Din acea clipă, micului pacient al cuplului Wind, care adormea cu greu şi nu avea poftă de mâncare, i s-a îngăduit să citească în pat până după miezul nopţii şi să refuze dimineaţa terciul de ovăz.

4

În planificarea educaţiei băiatului ei, Liza fusese sfâşiată între două porniri: să-l facă să beneficieze de ultimele descoperiri ale psihoterapiei infantile moderne sau să găsească, printre cadrele americane de referinţă religioasă, abordarea cea mai apropiată de farmecul armonios şi integral al bisericii greco-catolice, confesiune blândă ale cărei pretenţii faţă de conştiinţa cuiva simt atât de mici în comparaţie cu mângâierea oferită.

Micuţul Victor merse mai întâi la o grădiniţă progresistă din New Jersey, apoi, la sfatul unor prieteni ruşi, urmă cursurile unei şcoli de zi conduse de un pastor episcopalian, care se dovedi un educator înţelept, talentat şi plin de înţelegere faţă de copiii superior înzestraţi, oricât de bizari sau de gălăgioşi ar fi fost; ce-i drept, Victor era puţin cam ciudat, dar foarte liniştit. La doisprezece ani, intra la St. Bartholomew's.

În exterior, St. Bart's era o clădire masivă din cărămidă roşie, imposibil de evitat, înălţată în 1869 la periferia oraşului Cranton, Massachusetts. Corpul principal forma trei laturi ale unui vast patrulater, cea de a patra fiind un pasaj închis. Intrarea principală, cu fronton, era acoperită pe o parte cu iederă americană şi prevăzută în vârf, oarecum greoi, cu o cruce celtică de piatră. Iedera unduia în bătaia vântului ca pielea de pe spatele unui cal. Se presupune că nuanţa cărămizilor roşii devine mai intensă o dată cu trecerea timpului; cea a bătrânului St. Bart's devenise doar mai murdară. Sub cruce şi imediat deasupra arcadei aparent sonore - în realitate fără ecou – a intrării era sculptat un soi de pumnal, o încercare de a reprezenta cuţitul măcelarului ţinut cu reproş (în Misalul din Viena) de către Sfântul Bartolomeu, unul dintre apostoli, şi anume acela care

fusese jupuit de viu şi lăsat pradă muştelor în vara anului 65 d. Cr., sau cam pe atunci, în Albanopolis, acum Derbent, în sud-estul Rusiei. Sicriul său, aruncat în Marea Caspică de regele furios, plutise uşor până la Insula Lipari, din largul coastei Siciliei – o legendă, pesemne, având în vedere că Marea Caspică rămăsese mărginită cu stricteţe de pământuri încă din pleistocen. Sub acest însemn heraldic – aducând mai degrabă cu un morcov îndreptat cu vârful în sus – se afla o inscripţie cu litere gotice strălucitoare: *Sursum*. Doi ciobăneşti englezi paşnici, aparţinând unuia dintre profesori şi foarte ataşaţi unul de celălalt, moţăiau de obicei în Arcadia lor privată, pe pajiştea din faţa porţii.

Cu prilejul primei sale vizite la acea şcoală, Liza admirase foarte mult totul, de la cele cinci curţi şi capelă până la mulajele de ghips de pe coridoare şi fotografiile catedralelor din sălile de curs. Elevii din primele trei clase elementare primiseră dormitoare cu nişe înzestrate cu ferestre; la capătul culoarului se găsea camera profesorului. Vizitatorii nu puteau să nu admire frumoasa sală de gimnastică. Foarte evocatoare erau stranele din stejar şi acoperişul cu grinzi al capelei, o structură romanică donată în urmă cu o jumătate de secol de Julius Schönberg, fabricant de lână, frate al egiptologului Samuel Schönberg, renumit în întreaga lume, mort în cutremurul de la Messina. Existau douăzeci şi cinci de profesori şi un director, reverendul Archibald Hopper, care, în zilele călduroase, purta nişte elegante haine clericale gri şi-şi îndeplinea îndatoririle ignorând radios intriga pe cale să-l înlăture.

5

Deşi la Victor ochii erau organul de simţ suprem, noţiunea neutră de St. Bart’s se impusese conştiinţei lui mai degrabă prin

mirosuri şi zgomote. Duhoarea de mucegai a lemnului vechi, fără luciu, din dormitoare, sunetele nocturne din nişe - puternice explozii gastrice şi un scârţâit special al arcurilor de la pat, accentuate, pentru efect – şi clopoţelul de pe culoar, în hăul unei dureri de cap, la ora 6:45; mirosul de idolatrie şi tămâie ridicându-se din cădelniţa atârnată de lănţişoare şi de umbrele lănţişoarelor prinse de tavanul cu arcatură al capelei; vocea moale a reverendului Hopper, amestec plăcut de vulgaritate şi rafinament; Imnul 166, *Soare al sufletului meu*, pe care băieţii nou-veniţi trebuiau să-l înveţe pe de rost; vestiarul, jegul imemorial al coşului pe roţi care conţinea rezerva comună de suspensoare – o încâlceală cenuşie îngrozitoare, de unde trebuia să-ţi desfaci o fâşie la începutul orei de sport – şi cât de ascuţite şi de triste erau roiurile de ţipete care se auzeau de pe cele patru terenuri de joc!

Cu un coeficient de inteligenţă de aproximativ o sută optzeci şi o notă medie de nouăzeci, Victor se clasa cu uşurinţă primul într-o clasă de treizeci şi şase şi era, de fapt, unul din cei mai buni trei elevi ai şcolii. Nutrea puţin respect faţă de majoritatea profesorilor lui; dar îl venera pe Lake, un om cumplit de obez, cu sprâncene zburlite, mâini păroase şi o atitudine de stânjeneală sumbră în prezenţa flăcăilor atletici şi cu obraji roşii (Victor nu era nici una, nici alta). Lake trona, ca Buddha, într-un birou ciudat de ordonat, care aducea mai curând cu sala de recepţie a unei galerii de artă decât cu un atelier. Nimic nu decora pereţii cenuşii, cu excepţia a două tablouri înrămate identic; o copie după capodopera fotografică a lui Gertrude Käsebier, *Mamă şi copil* (1897), în care bebeluşul gânditor, angelic, priveşte în sus şi departe (ce?); şi o reproducere în tonuri similare a capului lui Isus din *Pelerinii din Emmaus*, de Rembrandt, cu aceeaşi expresie – deşi ceva mai puţin celestă – a ochilor şi a gurii.

Se născuse în Ohio, studiase la Paris şi Roma, predase în Ecuador şi Japonia. Era un expert renumit în artă, şi toţi se întrebau uimiţi din ce cauză în ultimele zece ierni Lake alesese să se îngroape la St. Bart's. Deşi înzestrat cu temperamentul morocănos al unui geniu, era lipsit de originalitate şi ştia acest lucru; picturile lui păreau întotdeauna nişte imitaţii reuşite şi inteligente, cu toate că n-ai fi putut spune cu precizie pe cine copia. Profunda cunoaştere a diverselor tehnici, indiferenţa faţă de „şcoli" şi „curente", antipatia faţă de şarlatani, convingerea că nu există nici o diferenţă între o acuarelă pretenţioasă de ieri şi, să spunem, neoplasticismul convenţional sau nonobiectivismul banal de azi, şi că nu contează nimic în afară de talentul individual – aceste vederi făceau din el un profesor neobişnuit. St. Bart's nu era din cale-afară de mulţumit nici de metodele folosite de Lake, nici de rezultatele acestora, dar îl păstrau fiindcă era la modă să ai cel puţin un zănatic distins în rândul corpului profesoral. Printre numeroasele lucruri entuziasmante pe care le preda Lake se număra şi ideea că ordinea spectrului solar nu e un cerc închis, ci o spirală de nuanţe, de la roşu-cadmiu şi por- tocaliuri, trecând printr-un galben-stronţiu şi un verde-pal paradiziac, până la albastru-cobalt şi felurite tente de violet, punct în care secvenţa de culori nu revine la roşu, ci trece într-o altă spirală, care începe cu un gri-lavandă şi continuă cu nuanţe de Cenuşăreasă care transcend percepţia umană. Lake susţinea că nu exista aşa-numita Şcoală *Ashcan*[1], sau Şcoala *Cache-Cache*, sau

[1] Mişcare artistică americană activă în perioada 1891-1918, fondată de Robert Henri la Philadelphia, căreia i s-au alăturat mai târziu George Wesley Bellows, William Glackens, George Luks, Everett Shinn şi John Sloan. Şcoala Ashcan („căldare sau ladă pentru gunoaie") a fost mai revoluţionară în alegerea subiectelor decât a stilului, încercând să picteze

Şcoala Cancan. Că opera de artă făcută din sfori, timbre, un ziar de stânga şi găinaţ de porumbei e bazată pe o serie de platitudini plictisitoare. Că nu există nimic mai banal şi mai burghez decât paranoia. Că Dali e, de fapt, fratele geamăn al lui Norman Rockwell, răpit în copilărie de ţigani. Că Van Gogh e un pictor de mâna a doua, iar Picasso e cel mai bun, în ciuda slăbiciunilor sale comerciale; şi că dacă Degas a putut imortaliza o *calèche*[1], de ce n-ar putea Victor Wind să facă la fel cu o maşină?

O formulă ar fi fost să introducă peisajul în automobil. O limuzină lucioasă şi neagră era un subiect bun, mai ales dacă staţiona la intersecţia unei străzi mărginite de copaci cu unul dintre cerurile acelea grele de primăvară, ai căror nori cenuşii, umflaţi, şi ale căror pete amiboidale de albastru par să aibă o consistenţă fizică mai palpabilă decât ulmii reticenţi şi caldarâmul evaziv. Acum sfărâmaţi ansamblul maşinii în curbe şi panouri separate; reasamblaţi-le în funcţie de reflecţii, care vor fi diferite pentru fiecare parte; acoperişul maşinii va înfăţişa arbori răsturnaţi, cu ramuri estompate, care cresc ca nişte rădăcini într-un cer fotografic spălăcit, cu o clădire-balenă înotând alături — un gând arhitectural întârziat; o latură a capotei va fi acoperită cu o fâşie de cobalt bogat şi celest; un motiv mai delicat de rămurele negre va fi oglindit pe suprafaţa exterioară a geamului din spate; şi o remarcabilă priveliişte deşertică, un orizont dilatat, cu o casă îndepărtată ici şi un arbore singuratic colo, se va întinde de-a lungul barei de protecţie. Lake numea acest proces mimetic şi integrator

---

„viaţa reală”, scene urbane sumbre, populate de săracii şi marginalii societăţii americane. (N.t.)

[1] Caleaşcă (lb. Fr.). (N.t.)

„naturalizarea” necesară a lucrurilor făcute de om. Pe străzile din Cranton, lui Victor i se întâmpla să găsească un specimen convenabil de maşină şi să-i dea târcoale. Deodată, soarele, pe jumătate ascuns între nori, dar strălucitor, i se alătura. Pentru genul de furt pe care-l avea în vedere Victor, nici că putea găsi un complice mai bun. În stratul de crom, în sticla unui far înrămat de soare, zărea o imagine a străzii şi a lui însuşi comparabilă cu versiunea microcosmică a unei camere (cu o viziune dorsală a oamenilor micşoraţi) în mica oglindă convexă foarte specială şi foarte magică pe care, cu o jumătate de mileniu în urmă, Van Eyck, Petrus Christus şi Memling obişnuiau s-o picteze în interioarele lor pline de detalii, în spatele negustorului ursuz sau al Madonei casnice.

În ultimul număr al revistei şcolii, Victor contribuise cu un poem despre pictori, având ca *nom de guerre*[1] Moinet, sub motoul „Toate nuanţele proaste de roşu ar trebui evitate; chiar dacă sunt atent fabricate, rămân proaste” (citat dintr-o carte veche despre tehnica picturii, dar cu o anumită tentă de aforism politic). Poemul începea astfel:

Leonardo! Ciudate maladii
lovesc lacurile de garanţă amestecate cu plumb:
palide ca ale unei călugăriţe sunt astăzi
buzele Monei Lisa, pe care le făcuseşi atât de roşii.

Visa să îndulcească pigmenţii asemenea Vechilor Maeştri — cu miere, suc de smochine, ulei de mac şi dâra lipicioasă lăsată de melcii roz. Iubea acuarelele şi iubea uleiurile, dar era precaut

[1] Pseudonim (lb. Fr.). (N.t.)

cu pastelul prea fragil şi cu pictura în tempera, prea grosolană. Îşi studia materialele cu grija şi răbdarea unui copil nesătul – unul dintre acei pictori-ucenici (acum Lake e cel care visează!), băieţi cu părul tuns scurt şi cu ochi strălucitori care petreceau ani în şir măcinând culori în atelierul unui celebru maestru italian în arta umbrelor, într-o lume paradiziacă, de ambră şi gheţari. La opt ani îi spusese odată mamei lui că voia să picteze aerul. La nouă cunoscuse plăcerea senzuală a unui laviu în *dégradé*. Ce-i păsa lui că blândul *chiaroscuro*[1], rezultat al valorilor voalate şi al nuanţelor palide, translucide, murise de mult îndărătul gratiilor de închisoare ale artei abstracte, în azilul primitivismului hidos? Rând pe rând, aşeza diverse obiecte – un măr, un creion, un pion de şah, un pieptene – în spatele unui pahar cu apă şi se uita prin el la fiecare, sârguincios: mărul roşu devenea o bandă roşie tăiată net, mărginită de un orizont rectiliniu, jumătate de pahar de Mare Roşie, *Arabia Felix*. Creionul scurt, dacă era ţinut oblic, se curba ca un şarpe stilizat, dar ţinut vertical devenea monstruos de gros – aproape piramidal. Pionul negru, mişcat încolo şi încoace, se împărţea în două furnici negre. Pieptenele, pus în picioare, făcea ca paharul să pară că se umple cu un frumos lichid dungat, un cocteil de zebră.

6

În ajunul zilei în care Victor plănuise să ajungă, Pnin intră într-un magazin cu articole sportive de pe strada principală din Waindell şi ceru o minge de fotbal. Nu era sezonul potrivit, dar

---

[1] Clarobscur (lb. Italiană). (*N.t.*)

vânzătorul îi aduse una.

— Nu, nu, făcu Pnin, nu vreau un ou sau, de pildă, o torpilă. Vreau pur şi simplu o minge de fotbal. Rotundă!

Şi, din încheietura mâinii şi cu palmele, schiţă o lume portabilă. Era acelaşi gest pe care-l folosea în clasă atunci când vorbea despre „integritatea armonică” a lui Puşkin.

Vânzătorul ridică un deget şi-i aduse tăcut o minge de fotbal european.

— Da, pe asta o cumpăr, spuse Pnin cu o satisfacţie demnă.

Purtându-şi pachetul învelit în hârtie maro şi lipit cu scotch, intră într-o librărie şi ceru *Martin Eden*.

— Eden, Eden, Eden, repetă repede femeia înaltă şi brunetă, frecându-şi fruntea. Să vedem, vreţi să spuneţi o carte despre omul de stat britanic, nu-i aşa?

— Vreau să spun, zise Pnin, o operă celebră a celebrului scriitor american Jack London.

— London, London, London, spuse femeia, ţinându-se de tâmple.

Cu pipa în mână, bărbatu-său, un anume domn Tweed, care scria poezie de circumstanţă, îi sări în ajutor. După oarece căutări, îi aduse de pe rafturile prăfuite ale prăvăliei sale nu foarte prospere o ediţie veche din *Fecior de lup*.

— Mă tem, spuse el, că e tot ce avem de acest autor.

— Ciudat, făcu Pnin. Vicisitudinile celebrităţii! în Rusia, îmi aduc aminte, toată lumea – copiii, adulţii, doctorii, avocaţii – toată lumea îl citea şi-l răscitea. Nu e cea mai bună carte a lui, dar O.K., O.K., am s-o iau.

Întorcându-se la casa în care locuia în acel an, profesorul Pnin puse mingea şi cartea pe masa din camera de oaspeţi de sus. Înclinându-şi capul, examină cadourile. Mingea nu arăta bine în ambalajul acela diform: o despachetă. Acum îşi etala pielea

frumoasă. Camera era curată şi intimă. Unui şcolar trebuia să-i placă tabloul în care un bulgăre de zăpadă răsturna jobenul unui profesor. Patul tocmai fusese făcut de menajeră; bătrânul Bill Sheppard, proprietarul, urcase de la parter şi înşurubase grav un bec nou în lampa de birou. Un vânt cald şi umed pătrundea prin fereastra deschisă, şi se auzea zgomotul unui pârâu exuberant care curgea în vale. Vremea era a ploaie. Pnin închise geamul.

În camera lui, situată la acelaşi etaj, găsi un bilet. O telegramă laconică de la Victor îi fusese transmisă telefonic: îl anunţa că avea să întârzie exact douăzeci şi patru de ore.

7

Victor şi alţi cinci băieţi erau reţinuţi şi pierdeau o preţioasă zi de Paşti fiindcă fuseseră prinşi fumând trabucuri în podul şcolii. Victor, care avea un stomac delicat şi suferea de fobii olfactive (toate ascunse cu grijă de cei doi Wind), nu participase cu adevărat la fumat, în afara câtorva pufăieli crispate; de mai multe ori îi urmase conştiincios în podul interzis pe doi dintre cei mai buni prieteni ai lui – aventuroşii, zgomotoşii Tony Brade Jr. și Lance Boke. Pătrundeai acolo prin încăperea unde se ţineau cuferele de voiaj, apoi urcai pe o scară de fier care dădea într-o pasarelă, chiar sub acoperiş. Aici fascinantul, ciudat de fragilul schelet al clădirii devenea deopotrivă vizibil şi tangibil, cu toate bârnele şi scândurile sale, labirint de pereţi despărţitori, umbre tăiate, şipci şubrede prin care îţi intra piciorul, într-un trosnet de ghips dislocat din tavanele nevăzute de dedesubt. Labirintul se termina cu o mică platformă ascunsă într-o nişă chiar în vârful frontonului triunghiular, în mijlocul unei grămezi pestriţe de reviste cu benzi desenate şi scrum recent de ţigară. Scrumul fu descoperit; băieţii mărturisiră. Lui Tony Brade,

nepotul unui celebru director de la St. Bart's, i se îngădui să plece, din motive familiale; un verişor drag voia să-l vadă înainte de a se îmbarca pentru Europa. Înţelept, Tony ceruse să fie consemnat la un loc cu ceilalţi.

Directorul de pe vremea lui Victor era, aşa cum am mai spus, reverendul Hopper, un anonim plăcut, brunet şi cu faţa proaspătă, foarte admirat de matroanele din Boston. În timp ce Victor şi ceilalţi acuzaţi se aflau la cină cu întreaga familie Hopper, mai multe aluzii transparente fură făcute din când în când, mai ales de către vocea blândă a doamnei Hopper, o englezoaică a cărei mătuşă se măritase cu un conte; reverendul ar putea să se îmbuneze şi cei şase băieţi să fie duşi, în această ultimă seară, la un film în oraş, în loc să fie trimişi devreme la culcare. Iar după cină, făcându-le complice cu ochiul, îi îndemnă să-l însoţească pe reverend, care se îndreptă iute spre hol.

Epitropii de modă veche ar găsi, probabil, de cuviinţă să tolereze pedepsele corporale aplicate de Hopper elevilor cu adevărat recalcitranţi, o dată sau de două ori în cursul scurtei şi mediocrei sale cariere; dar ceea ce niciunul dintre băieţi nu putu înghiţi fu zâmbetul răutăcios şi afectat care strâmbă buzele roşii ale directorului când se opri, în drum spre hol, ca să ia o bucată pătrată de stofă împăturită cu grijă – sutana şi stiharul; dubiţa era la uşă şi, „culmea pedepsei", cum ar fi spus băieţii, falsul preot le servi o predică pe care fusese invitat s-o ţină la Rudbern, situat la o distanţă de şaptesprezece kilometri, într-o biserică rece din cărămidă, dinaintea unei adunări puţin numeroase.

Teoretic, calea cea mai uşoară pentru a ajunge de la Cranton la Waindell era să iei un taxi până la Framingham, să prinzi rapidul spre Albany şi apoi un tren local pe o distanţă mai scurtă, în direcţia nord-vest; de fapt, calea cea mai simplă era şi cea mai nepractică. Fie din pricina unei vechi dispute solemne între diferitele linii de cale ferată, fie pentru că acestea se uniseră ca să acorde o şansă cinstită altor mijloace de transport, fapt e că, oricum ai fi jonglat cu mersul trenurilor, o aşteptare de trei ore la Albany era tot ce puteai spera mai ban.

Exista un autobuz care pleca din Albany la 11 dimineaţa şi sosea la Waindell în jurul orei 15, dar asta însemna să iei trenul de 6:31 din Framingham; Victor simţea că nu s-ar fi putut trezi la timp; în loc de asta, alese un tren care pleca puţin mai târziu, considerabil mai lent, care-i permise să prindă la Albany ultimul autobuz spre Waindell, unde sosi în jur de opt şi jumătate seara.

Tot drumul plouă. Ploua şi când el ajunse la Waindell. Din pricina unei aplecări spre visare şi a unei abstracţiuni blânde a naturii sale, Victor, de câte ori stătea la o coadă, era ultimul. Se obişnuise de mult cu acest handicap, aşa cum te obişnuieşti să fii miop sau şchiop. Stând puţin încovoiat, din pricina înălţimii sale, îi urma fără să dea semne de nerăbdare pe pasagerii care coborau din autobuz pe asfaltul strălucitor: două doamne cocoşate, în impermeabile semitransparente, ca nişte cartofi în celofan; un băieţel de vreo şapte sau opt ani, cu părul tuns periuţă şi o ceafă fragilă, scobită; un infirm bătrân, bănuitor şi colţos, care refuză orice ajutor şi ieşi afară pe bucăţi; trei şcolari din Waindell, cu genunchi rozalii şi pantaloni scurţi; mama epuizată a băieţelului; câţiva alţi pasageri; şi apoi Victor, cu un geamantan într-o mână şi două reviste sub braţ.

Sub o arcadă a staţiei de autobuz, un bărbat complet chel, cu ten măsliniu, cu ochelari negri şi o servietă neagră, se apleca,

interogându-l amabil de bun venit, peste băieţaşul cu gât subţire, cu toate că acesta clătina mereu din cap şi arăta către maică-sa, care aştepta ca bagajul ei să se ivească din pântecele Greyhound-ului. Timid şi vesel, Victor întrerupse acest *quid pro quod*. Domnul cu capul ca o cupolă cafenie îşi scoase ochelarii şi, îndreptându-se de şale, privi în sus, sus, sus, către Victor cel înalt, înalt, înalt, la ochii lui albaştri şi părul lui maroniu-roşcat. Muşchii zigomatici bine dezvoltaţi ai lui Pnin îi întinseră şi-i rotunjiră obrajii bronzaţi; fruntea, nasul, chiar şi frumoasele lui urechi mari luară parte la acest zâmbet. Una peste alta, era o întâlnire cât se poate de satisfăcătoare.

Pnin îi sugeră lui Victor să-şi lase bagajul şi să meargă până la colţ – dacă nu se temea de ploaie (turna cu găleata şi asfaltul lucea în întuneric, ca un lac de munte, sub copacii înalţi, zgomotoşi). Ar fi agreabil pentru băiat — presupunea Pnin – să ia o cină târzie într-un mic restaurant.

— Ai călătorit bine? Nicio aventură neplăcută?

— Niciuna, domnule.

— Ţi-e foame tare?

— Nu, domnule. Nu în mod special.

— Numele meu este Timofei, spuse Pnin, în vreme ce se instalau confortabil la o masă de lângă fereastră, în cârciuma modestă. A doua silabă pronunţată ca *muff*, aksent pe ultima silabă, „ey” ca în *prey*, dar ceva mai alungit. Timofei Pavlovici Pnin, adică „Timofei fiul lui Pavel”. Patronimul are aksentul pe prima silabă, iar restul e înghiţit — Timofei Pahlci. Multă vreme am discutat cu mine însumi – hai să ştergem cuţitele şi furculiţele astea – şi am ajuns la concluzia că trebuie să-mi spui pur şi simplu domnul Tim sau, şi mai scurt, Tim, aşa cum fac câţiva dintre colegii mei, extrem de simpatici. Asta este – ce vrei să mănânci? Cotlet de viţel? O.K., am să mănânc şi eu un cotlet

de viţel – asta este, fireşte, o concesie făcută Americii, noua mea ţară, America cea minunată, care uneori mă surprinde, dar care îmi trezeşte întotdeauna respectul. La început, eram foarte stingherit…

La început, Pnin fusese foarte stingherit de uşurinţa cu care se trecea la prenume în America: după o singură petrecere, cu un aisberg într-un strop de whisky la început, şi cu o mulţime de whisky în puţină apă de robinet la sfârşit, trebuia să-i spui un tip complet străin „Jim”, iar el îţi spunea „Tim”, pentru totdeauna. Dacă uitai şi-i spuneai a doua zi „profesor Everett” (numele lui real, pentru tine), era (pentru el) o insultă cumplită. Revăzându-şi prietenii ruşi în Europa şi în Statele Unite, Timofei Pahici putea număra cu uşurinţă cel puţin şaizeci de oameni la care ţinea, pe care-i cunoştea foarte bine din, să spunem, 1920, cărora nu li se adresase niciodată decât cu Vadim Vadimici, Ivan Hristoforovici sau Samuil Izrailevici, după caz, şi care-l chemau după nume şi patronim cu aceeaşi simpatie expansivă, strângându-şi călduros mâinile, de câte ori se întâlneau: „Ah, Timofei Pahlci! *Nu kak*? (Cum merge?) *A vî, batenka, zdorovo postareli* (Ei, bătrâne, nu s-ar zice c-ai întinerit)!”

Pnin vorbea. Vorbăria lui nu-l mira pe Victor, care-i auzise pe mulţi ruşi turuind în engleză, şi nici nu-l deranja că Pnin pronunţa „familie” ca şi cum prima silabă ar fi fost cuvântul francez pentru „femeie”.

— Vorbesc franţuzeşte cu mai multă uşurinţă decât englezeşte, spuse Pnin, dar… *vous comprenez le français? Bien? Assez bien? Un peu?*[1]

— *Très un peu*[1], răspunse Victor.

---

[1] Înţelegi franceza? Bine? Destul de bine? Puţin? (lb. fr.). (N.t.)

— Regretabil, dar n-avem ce face. Am să-ţi vorbesc acum despre sport. Întâlnim prima descriere a boxului în literatura rusă într-un poem de Mihail Lermontov, născut în 1814, ucis în 1841 – e uşor de ţinut minte. Prima descriere a tenisului, pe de altă parte, poate fi găsită în *Anna Karenina*, romanul lui Tolstoi, şi datează din 1875. Când eram tânăr, odată, la ţară în Rusia, la latitudinea Labradorului, mi-a fost dată o rachetă ca să joc cu familia orientalistului Gotovţev, poate că ai auzit vorbindu-se despre el. Îmi aduc aminte că era o zi splendidă de vară, iar noi am jucat, am jucat, am jucat până când am pierdut toate cele douăsprezece mingi. Şi tu ai să-ţi aminteşti cu interes trecutul, când ai să fii bătrân. Un alt joc, continuă Pnin, punându-şi generos zahăr în cafea, era fireşte *kroket*-ul. Eram campion de *kroket*. Însă forma de recreere naţională favorită era aşa-zisul joc *gorodki*, ceea ce înseamnă „orăşele”. Îmi aduc aminte un loc din grădină şi minunata atmosferă a tinereţii: eram puternic, purtam o cămaşă rusească brodată; nimeni nu mai joacă astăzi jocuri atât de sănătoase.

Îşi termină cotletul şi continuă pe aceeaşi temă:

— Desenai, spuse Pnin, un pătrat mare pe pământ, puneai acolo un fel de coloane, nişte cilindri de lemn, ştii, şi de la o oarecare distanţă aruncai în ei un băţ gros, foarte tare, ca un bumerang, cu o mişcare foarte, foarte amplă a braţului – scuză-mă, din fericire e zahăr, nu sare. Încă mai aud, zise Pnin luând solniţa şi clătinând puţin din cap surprins de persistenţa memoriei, încă mai aud *trah!*, trosnitura când cineva nimerea bucăţile de lemn, care săreau în aer. Nu termini carnea? Nu-ţi place?

---

[1] Foarte un puţin (lb. fr.). (N.t.)

— E foarte bună, spuse Victor, dar nu prea mi-e foame.

— O, trebuie să mănânci mai mult, mult mai mult, dacă vrei să te faci fotbalist.

— Mă tem că nu mă prea dau în vârf după fotbal. Ca să spun drept, urăsc fotbalul. Nu sunt bun la niciun sport, de fapt.

— Nu-ţi place fotbalul? spuse Pnin şi o expresie de consternare îi traversă faţa mare şi expresivă.

Îşi strânse buzele. Le deschise — dar nu scoase niciun cuvânt. Îşi mâncă în tăcere îngheţata ce vanilie, care nu conţinea deloc vanilie şi nu era de la gheaţă.

— Acum o să luăm bagajul şi un taxi, spuse Pnin.

De cum ajunseră la casa familiei Sheppard, Pnin îl introduse pe Victor în salon şi-l prezentă grăbit proprietarului, bătrânul Bill Sheppard, fost administator al terenurilor colegiului (acum era complet surd şi purta câte un buton alb în fiecare ureche), şi fratelui lui, Bob Sheppard, care venise recent din Buffalo ca să locuiască împreună cu Bill, după ce nevasta acestuia murise. Lăsându-l pe Victor cu ei un minut, Pnin o luă la goană în sus pe scări. Casa era o construcţie vulnerabilă, iar obiectele din camerele de la parter reacţionară cu diverse vibraţii la paşii viguroşi de pe palierul superior, ca şi la scârţâitul brusc al cercevelei unei ferestre din camera de oaspeți.

— Tabloul acela de colo, spunea domnul Sheppard, surdul, aţintind un deget didactic spre o acuarelă tulbure de pe perete, reprezintă ferma unde fratele meu şi cu mine obişnuiam să ne petrecem verile în urmă cu cincizeci de ani. A fost pictat de o colegă de şcoală a mamei mele, Grace Wells; fiul ei, Charles Wells, e proprietarul hotelului din Waindellville – sunt sigur că domnul Neen îl cunoaşte –, un om foarte cumsecade. Răposata mea nevastă era şi ea artistă. Am să-ţi arăt imediat câteva lucrări de-ale ei. Uite, copacul ăla, din spatele şurii — poţi să-ţi faci o

idee…

Un huruit şi o trosnitură puternică se auziră dinspre scări: coborând, Pnin îşi pierduse echilibrul şi căzuse.

— În primăvara lui 1905, spunea domnul Sheppard, îndreptându-şi degetul spre pictură, sub plopul de colo…

Observă că fratele lui şi Victor ieşiseră în grabă din încăpere, spre piciorul scării. Bietul Pnin parcursese pe spate ultimele trepte. Rămase o clipă întins cât era de lung, cu ochii mişcându-se în sus şi în jos. Îl ajutară să se ridice în picioare. Nici un os rupt.

Pnin zâmbi şi spuse:

— E ca în povestirea aceea minunată a lui Tolstoi – trebuie s-o citeşti într-o bună zi, Victor — despre Ivan Ilici Golovin, care a căzut şi s-a ales cu un cancer la rinichi. Victor o să vină acum cu mine sus.

Victor îl urmă, cu geamantanul în mână. Pe palier era o reproducere după *La berceuse* de Van Gogh şi Victor, în trecere, o recunoscu, dând ironic din cap. Camera de oaspeţi era plină de zgomotul ploii care cădea pe crengile înmiresmate din întunericul înrămat al ferestrei deschise. Pe birou se aflau o carte învelită şi o bancnotă de zece dolari. Victor zâmbi şi se înclină în faţa gazdei sale morocănoase, dar blânde.

— Despacheteaz-o, spuse Pnin.

Victor se supuse, cu un zel plin de amabilitate. Apoi se aşeză pe marginea patului şi, cu părul lui castaniu căzându-i peste tâmple în şuviţe lucioase, cu cravata în dungi atârnându-i afară din haina gri, cu genunchii voinici, depărtaţi, îmbrăcaţi în pantalonii din flanel gri, deschise cu interes cartea. Intenţiona s-o laude – mai întâi fiindcă era un dar, apoi fiindcă bănuia c-ar fi o traducere din limba maternă a lui Pnin. Îşi amintea că la Institutul Psihoterapeutic exista un anume doctor Yakov London

din Rusia. Din nefericire, Victor căzu peste un pasaj despre Zarinska, fiica şefului indian yukon, şi o luă, fără să stea mult pe gânduri, drept o fecioară rusă. „Ochii ei mari, negri, erau aţintiţi asupra celor din tribul ei, plini de teamă şi neîncredere. Tensiunea era atât de mare, încât uită să respire…”

— Cred că o să-mi placă, spuse politicos Victor. Vara trecută am citit *Crimă şi*…

Un căscat tânăr îi destinse gura încleştată într-un zâmbet. Cu simpatie, cu aprobare, cu durere în inimă, Pnin vedea căscatul Lizei după una dintre lungile petreceri fericite date de Arbenini sau Polyanski la Paris, în urmă cu cincisprezece, douăzeci, douăzeci şi cinci de ani.

— Gata cu cititul pe azi, spuse Pnin. Ştiu că e o carte foarte palpitantă, dar ai tot timpul s-o citeşti mâine. Noapte bună. Baia este de cealaltă parte a palierului.

Îi strânse mâna lui Victor şi se duse în camera lui.

9

Continua să plouă. Toate luminile din casa familiei Sheppard erau stinse. Pârâiaşul din rigola aflată în spatele grădinii, în cea mai mare parte a timpului un firicel de apă tremurător, se transformase în acea noapte într-un torent zgomotos, care se zbuciuma în omagiul avid adus gravitaţiei, purtând prin culoarele de fagi şi molizi frunzele de anul trecut, câteva rămurele desfrunzite şi o minge de fotbal nou-nouţă, nedorită, care se rostogolise de curând în apă de pe pajiştea înclinată, după ce Pnin se descotorosise de ea prin defenestrare. În cele din urmă adormise, în ciuda durerii de spate, şi, într-unul dintre visele acelea care-i tot bântuie pe ruşii pribegi, chiar după ce

trecuse o treime de secol de la fuga lor de bolşevici, Pnin se văzu înveşmântat bizar, fugind dintr-un palat himeric printre iazuri mari de cerneală, sub o lună acoperită de nori, străbătând apoi un ţărm pustiu împreună cu prietenul lui mort, Ilia Isidorovici Polianski, în vreme ce aşteptau o misterioasă izbăvire care urma să sosească într-o barcă palpitândă de dincolo de marea cea fără de speranţă. Fraţii Sheppard erau amândoi treji în paturile lor alăturate, pe saltelele lor Beautyrest; cel mai tânăr asculta ploaia în întuneric şi se întreba dacă, la urma urmei, n-ar trebui să vândă casa, cu acoperişul ei sonor şi grădina umedă; cel mai în vârstă zăcea gândindu-se la tăcere, la un cimitir jilav şi verde, la o fermă veche, la un plop lovit de fulger cu ani în urmă, care-l omorâse pe John Head, o rudă vagă, îndepărtată. Victor adormise şi el, măcar o dată, de cum pusese capul sub pernă – o metodă recent descoperită despre care dr Eric Wind (aşezat pe o bancă, lângă o fântână, în Quito, Ecuador) n-avea să afle nicicând. Pe la unu şi jumătate noaptea, cei doi Sheppard începură să sforăie, surdul cu un horcăit la sfârşitul fiecărei expiraţii şi cu câţiva decibeli în plus faţă de celălalt, astmatic modest şi melancolic. Pe plaja nisipoasă pe care Pnin continua să o străbată (îngrijorat, prietenul lui plecase acasă după o hartă), văzu ivindu-i-se dinainte nişte urme de paşi care păreau să se apropie şi se trezi gâfâind. Îl durea spatele. Era trecut de patru. Ploaia se oprise.

Pnin scoase un oftat rusesc („*oi, oi, oi*”) şi căută o poziţie mai confortabilă. Bătrânul Bill Sheppard îşi târî picioarele spre baia de la parter, dărâmă casa, iar pe urmă se târî înapoi.

Acum adormiseră iar cu toţii. Mare păcat că nimeni nu văzuse spectacolul de pe strada pustie, unde briza aurorală încreţea o baltă mare şi luminoasă, transformând sârmele de telefon care se reflectau în ea în nişte linii ilizibile de zigzaguri negre.

Capitolul cinci

1

De pe platforma de sus a unui turn de observaţie rareori folosit – un „turn de perspectivă”, cum i se spunea odinioară —, aşezat pe un deal împădurit de două sute cincizeci de metri, numit Muntele Ettrick, într-unul din cele mai frumoase dintre frumoasele state din New England, aventurosul turist estival (Miranda sau Mary, Tom sau Jim, ale căror nume scrise cu creionul erau aproape şterse de pe balustradă) avea sub ochi o vastă mare de verdeaţă, compusă mai cu seamă din arţari, fagi, plopi şi pini. La vreo opt kilometri spre vest, turla zveltă şi albă a unei biserici marca locul unde se adăpostea orăşelul Onkwedo,

faimos altădată pentru izvoarele sale. La cinci kilometri spre nord, într-un luminiş de pe marginea râului, la picioarele unei movile acoperite cu iarbă, se distingeau fron- toanele unei case ornate (cunoscută sub diverse denumiri drept „La Cook”, „Casa lui Cook”, „Castelul Cook” sau „Pinii” – primul său nume). Pe versantul sudic al Muntelui Ettrick, autostrada statală continua spre est, după ce trecea prin Onkwedo. Numeroase drumuri şi poteci intersectau câmpia împădurită în interiorul triunghiului de pământ limitat de ipotenuza întrucâtva sinuoasă a unui drum de ţară pietruit care şerpuia spre nord-est, de la Onkwedo la Pini, cateta lungă a autostrăzii statale abia menţionate şi cateta scurtă a unui râu traversat de un pod de oţel, în apropierea Muntelui Ettrick, şi de un altul, din lemn, aproape de „La Cook”.

Într-o zi caldă şi apăsătoare din vara anului 1954, Mary sau Almira, sau la fel de bine Wolfgang von Goethe, al cărui nume fusese cioplit pe balustradă de un mucalit demodat, ar fi putut observa un automobil care ieşise de pe autostradă chiar înainte de a ajunge la pod şi care acum îşi căuta bâjbâind drumul printr-un labirint de străzi îndoielnice. Se mişca prudent şi nehotărât, iar când se întâmpla să se răzgândească, încetinea şi ridica praful în urmă ca un câine care scurmă cu labele dinapoi. Uneori, unui suflet mai puţin milostiv decât observatorul nostru imaginar i s-ar fi putut părea că limuzina aceea albastru-deschis, în formă de ou şi cu două uşi, de o vechime incertă şi într-o stare mediocră, era condusă de un idiot. De fapt, şoferul era profesorul Timofei Pnin, de la Waindell College.

Pnin începuse să ia lecţii la Şcoala de Conducere Auto din Waindell la începutul anului, dar „adevărata înţelegere”, cum spunea el, se pogorâse asupra lui abia atunci când, câteva luni mai târziu, trebuise să stea la pat din pricina durerilor de spate şi nu făcuse altceva decât să studieze, cu o adâncă bucurie, cele

patruzeci de pagini din *Manualul şoferului*, publicat de guvernatorul statului în colaborare cu un alt expert, precum şi articolul „Automobilul” din *Encyclopedia Americana*, cu ilustraţii ale cutiei de transmisie, carburatorului, frânelor şi ale unui membru al Turului Glidden, de prin 1905, înglodat pe un drum de ţară, într-un cadru deprimant. Atunci, şi numai atunci, natura ambiguă a noţiunilor vagi de la început se lăsase înţeleasă în sfârşit, pe când zăcea pe patul de suferinţă, mişcându-şi degetele de la picioare şi schimbând viteze imaginare, în timpul lecţiilor propriu-zise – cu un instructor aspru care-i încorseta stilul, îi dădea indicaţii inutile, lătrând în jargonul tehnic, încerca să-i smulgă din mână volanul la curbe şi nu făcea decât să irite un elev calm şi inteligent cu expresii de vulgară defăimare –, Pnin fusese cu totul incapabil să combine perceptibil maşina pe care o conducea în mintea lui cu maşina pe care o conducea pe drum. Acum, în fine, ele fuzionau. Prima dată nu reuşise să ia examenul de conducere auto, în bună parte pentru că începuse să se certe cu examinatorul într-un efort deplasat de a-i demonstra că nimic nu putea fi mai umilitor pentru o fiinţă omenească raţională decât să i se ceară să încurajeze dezvoltarea unui reflex condiţionat josnic, oprindu-se la culoarea roşie atunci când nu era picior de om în jur, pe tocuri sau pe roţi. Următoarea dată fu mai circumspect şi trecu examenul. O irezistibilă studentă în ultimul an, înscrisă la cursul lui de limba rusă, Marilyn Hohn, îi vându modesta ei maşină pentru o sută de dolari: se mărita cu proprietarul unei maşini mult mai impozante. Călătoria de la Waindell la Onkwedo, cu o oprire pe timp de noapte la un motel, fusese lentă şi dificilă, dar fără incidente. Chiar înainte de a intra în Onkwedo, se oprise la o staţie de benzină şi ieşise să respire o gură de aer curat de ţară. Un cer alb, enigmatic, atârna peste un câmp de trifoi, şi dintr-o

grămadă ce lemne pentru foc de lângă o cocioabă se înălţă cucurigul unui cocoş, strident şi ostentativ — ca o creastă vocală. O intonaţie întâmplătoare a acestei păsări uşor răguşite, combinată cu vântul cald care se împingea în Pnin, în căutare de atenţie, recunoaştere, orice, îi reaminti ziua ştearsă, moartă, când el, student în anul întâi al Universităţii din Petrograd, ajunsese în mica gară a unei staţiuni de vară baltice, şi sunetele, şi mirosurile, şi tristeţea…

— Cam zăpuşeală, spuse vânzătorul cu braţe păroase de la pompa de benzină, începând să şteargă parbrizul.

Pnin scoase o scrisoare din portofel, despături mica hartă anexată, trasă la şapirograf, şi-l întrebă pe benzinar cât de departe era biserica în dreptul căreia trebuia să coteşti la stânga ca să ajungi la „Casa lui Cook”. Era cu adevărat frapant cât de tare semăna bărbatul cu colegul lui Pnin de la Waindell College, dr Hagen — una dintre asemănările acelea întâmplătoare, la fel de fără noimă ca un calambur prost.

— Ei, există o cale mai bună să ajungeţi acolo, spuse falsul Hagen. Camioanele au nenorocit drumul ăla, şi apoi n-o să vă placă defel curbele. Luaţi-o deci drept înainte. Traversaţi oraşul. La opt kilometri de Onkwedo, chiar după ce treceţi de cărarea spre Muntele Ettrick pe partea stângă şi chiar înainte de pod, luaţi-o pe prima la stânga. E un drum bun de prundiş.

Înconjură iute capota şi lovi cu cârpa cealaltă parte a parbrizului.

— O luaţi spre nord şi o ţineţi tot aşa la fiecare răscruce – sunt ceva drumuri forestiere în pădurile alea, dar o ţineţi tot spre nord şi-o să ajungeţi „La Cook” în exact douăsprezece minute. N-aveţi cum să nu-l nimeriţi.

Pnin se învârtise prin labirintul acela de drumuri forestiere cam o oră şi ajunsese la concluzia că „a o ţine spre nord”, ba

chiar cuvântul „nord” în sine, n-avea nici un sens pentru el. De asemenea, n-ar fi putut să explice ce anume îl împinsese pe el, o fiinţă raţională, să-l asculte pe un băgăreţ oarecare, în loc să urmeze instrucţiunile pedant precise pe care prietenul lui, Aleksandr Petrovici Kukolnikov (cunoscut prin partea locului drept Al Cook) i le transmisese atunci când îl invitase să petreacă vara în casa lui de la ţară, mare şi ospitalieră. Ghinionistul nostru şofer se pierduse acum prea tare ca să mai regăsească autostrada şi, cum nu prea avea experienţă în manevrele executate pe drumurile înguste, brăzdate de făgaşe, cu şanţuri şi râpe căscându-se de-o parte şi de alta, diversele lui ezitări şi tatonări luară acele forme vizuale bizare pe care un spectator aflat în turnul de observaţie le-ar fi urmărit cu un ochi compătimitor; dar nu exista nicio fiinţă vie în regiunea aceea înaltă, apatică şi părăsită, cu excepţia unei furnici copleşite de propriile necazuri, care reuşise, după ore în şir de perseverenţă ineptă, să ajungă, de bine de rău, pe platforma de sus şi pe balustradă (autostrada ei), necăjindu-se şi încurcându-se cam la fel ca maşina aceea absurdă, ca o jucărie, care înainta mai jos. Vântul se oprise. Sub cerul palid, marea de vârfuri ale copacilor părea să nu adăpostească fir de viaţă. Deodată însă răsună un foc de armă şi o crenguţă zbură spre cer. Bogatele coroane ale arborilor din partea aceea de pădure, altminteri nemişcată, începură să se mişte într-o suită de zguduituri şi salturi, cu un balans ritmic din copac în copac, după care totul se linişti din nou. Mai trecu un minut, apoi, dintr-o dată, furnica descoperi o bârnă verticală care ducea la acoperişul turnului şi începu să urce pe ea cu un elan sporit; apăru soarele; iar Pnin, în culmea disperării, se pomeni pe un drum pietruit, cu un indicator ruginit, dar încă strălucitor, care-i îndruma pe călători „Spre Pini”.

2

Al Cook era fiul lui Piotr Kukolnikov, un bogat negustor moscovit cu antecedente de Vechi Credincios, *self-made man*[1], mecena şi filantrop – celebrul Kukolnikov care, sub domnia ultimului ţar, fusese închis de două ori într-o fortăreaţă destul de confortabilă, fiindcă sprijinise financiar nişte grupări social-revoluţionare (mai cu seamă teroriste), iar în timpul lui Lenin fusese executat ca „spion imperialist”, după aproape o săptămână de torturi medievale într-o puşcărie sovietică. Familia lui venise în America prin Harbin, pe la 1925, iar tânărul Cook, graţie perseverenţei sale liniştite, discernământului său practic şi unei oarece formaţii ştiinţifice, ajunsese să ocupe o poziţie înaltă şi sigură într-un important concern chimic. Om de treabă, rezervat, scund şi gras, cu o faţă mare, imobilă, unită în mijloc de un *pince-nez* micuţ şi net, arăta exact cum era – cadru superior în industrie, francmason, jucător de golf, o persoană prosperă şi prudentă. Vorbea o engleză neutră, minunat de corectă, doar cu o umbră de accert slav, şi era o gazdă încântătoare – genul tăcut, cu ochi sclipitori, ţinând câte un pahar de whisky în fiecare mână; când vreun prieten rus, vechi şi drag, înnopta la el, Aleksandr Petrovici se pornea deodată să vorbească despre Dumnezeu, Lermontov, Libertate, dezvăluind o aplecare ereditară spre un strop de idealism impetuos în stare să-l lase perplex pe un marxist care ar fi tras cu urechea.

S-a căsătorit cu Susan Marshall, seducătoarea, volubila şi

---

[1] Om care s-a realizat prin sine însuşi. (N.t.)

blonda fiică a lui Charles G. Marshall, inventatorul, şi cum nu ţi i-ai fi putut închipui pe Aleksandr şi pe Susan altfel decât crescând o familie numeroasă şi sănătoasă, a fost un şoc pentru mine şi pentru alţii care le doreau binele să aflăm că, în urma unei operaţii, Susan avea să rămână toată viaţa fără copii. Erau încă tineri, se iubeau unul pe celălalt cu un soi de simplitate şi integritate de modă veche, pe care-ţi făcea bine să le observi, şi în loc să-şi populeze reşedinţa de la ţară cu copii şi nepoţi, adunau acolo, în fiecare vară din anii pari, ruşi în vârstă (taţii şi unchii lui Cook, cum ar veni); în verile anilor impari, invitau *amerikanţî* (americani), cunoştinţele din afaceri ale lui Aleksandr sau rudele şi prietenii lui Susan.

Era prima dată când Pnin venea „La Pini”, dar eu mai fusesem acolo. Ruşii din emigraţie – liberali şi intelectuali care părăsiseră Rusia în jurul anului 1920 – mişunau peste tot. Îi găseai în fiecare colţişor cu umbră pestriţă, aşezaţi pe bănci rustice şi discutând despre scriitorii emigraţi – Bunin, Aldanov, Sirin; zăcând atârnaţi în hamace, cu ediţia de duminică a unui ziar de limba rusă acoperindu-le faţa, mijloc tradiţional de apărare împotriva muştelor; sorbind cu înghiţituri mici ceaiul cu gem, pe verandă; plimbându-se prin pădure şi întrebându-se dacă ciupercile de prin partea locului sunt comestibile.

Samuil Lvovici Şpolianski, un domn bătrân, cu un calm maiestuos, şi mărunţelul conte Fiodor Nikitici Poroşin, agitat şi bâlbâit, care făcuseră parte şi unul, şi altul, pe la 1920, dintr-unul din acele eroice guverne regionale formate în provinciile ruseşti de către diverse grupări democratice pentru a ţine piept dictaturii bolşevice, străbăteau aleea de pini şi discutau tacticile care trebuiau adoptate la următoarea reuniune a Comitetului Rusiei Libere (întemeiat la New York) împreună cu o altă organizaţie anticomunistă, mai tânără. Dintr-un

pavilion pe jumătate sufocat de salcâmi se auzeau crâmpeie dintr-o conversaţie animată între profesorul Bolotov, care preda istoria filosofiei, şi profesorul Chateau, care preda filosofia istoriei:

— Realitatea e Durată! bubuia o voce, cea a lui Bolotov.

— Ba nu! striga cealaltă. Un balon de săpun e la fel de real ca un dinte fosilizat.

Pnin şi Chateau, născuţi amândoi la sfârşitul anilor ’90 ai secolului al XIX-lea, erau, prin comparaţie, tineri. Majoritatea celorlalţi bărbaţi ajunseseră la şaizeci de ani şi trăseseră din greu. Pe de altă parte, câteva dintre doamne, de pildă contesa Poroşina şi Madam Bolotova, nu împliniseră încă cincizeci de ani şi, graţie atmosferei igienice din Lumea Nouă, nu numai că-şi conservaseră, ci îşi şi îmbunătăţiseră aspectul exterior. Unii părinţi îşi aduceau progeniturile cu ei – copii americani buni de trimis la universitate, sănătoşi, înalţi, indolenţi, dificili, lipsiţi de orice sentiment al naturii, care nu ştiau o boabă de rusă şi nu manifestau niciun interes faţă de subtilităţile mediului din care proveneau părinţii lor sau faţă de trecutul lor. Păreau să trăiască „La Pini” pe un plan fizic şi mental cu totul diferit de cel al părinţilor lor; din când în când, treceau de la nivelul lor la al nostru printr-un soi de pâlpâire interdimensională; răspundeau politicos la o glumă rusească bine intenţionată sau la un sfat neliniştit, dispărând apoi iar; se ţineau mereu deoparte (aşa că simţeai că dăduseşi naştere unui neam de spiriduşi) şi preferau orice produs Onkwedo, orice conservă, minunatelor alimente ruseşti oferite de Kukolnikovi la lungile şi zgomotoasele cine de pe veranda protejată de o plasă împotriva ţânţarilor. Poroşin mărturisea cu mare amărăciune despre copiii lui (Igor şi Olga, studenţi în anul doi de facultate):

— Gemenii mei sunt exasperanţi. Când îi văd acasă, la micul

dejun sau la cină, şi încerc să le spun lucrurile cele mai interesante, cele mai palpitante – de pildă, despre autoguvernarea electivă locală din Rusia septentrională în secolul al XVII-lea sau, să zicem, despre istoria primelor şcoli medicale din Rusia (după părerea mea, există o excelentă monografie a lui Şistovici pe această temă, publicată în 1883), pur şi simplu o iau din loc şi dau drumul la radio în camera lor.

Ambii tineri se aflau acolo în vara în care Pnin fusese invitat „La Pini”. Dar rămâneau nevăzuţi; s-ar fi plictisit de moarte în locul ăsta izolat dacă unul dintre admiratorii Olgăi, un student al cărui nume se părea că nu-l ştia nimeni, n-ar fi sosit de la Boston în week-end, într-o maşină spectaculoasă, şi dacă Igor n-ar fi găsit o tovarăşă pe gustul lui în Nina, fiica lui Bolotov, o făptură şleampătă, cu ochi egipteni şi membre cafenii, care urma la New York o şcoală de dans.

De gospodărie se îngrijea Praskovia, o femeie voinică de vreo şaizeci de ani, cu vivacitatea cuiva care ar fi avut cu douăzeci mai puţin. Era amuzant s-o vezi cum stătea pe veranda din spate supraveghind puii, cu mâinile în şolduri, îmbrăcată în nişte şalvari cusuţi în casă şi o bluză ornată cu strasuri. Îi crescuse pe Aleksandr şi pe fratele lui pe când erau copii în Harbin, iar acum era ajutată în treburile casei de bărbatul ei, un cazac bătrân, posomorât şi apatic, ale cărui principale pasiuni în viaţă erau legatul cărţilor – operaţiune aproape patologică, pe care-o învăţase singur şi pe care se simţea dator s-o aplice tuturor cataloagelor vechi sau revistelor ilustrate care-i cădeau sub mână –, fabricarea lichiorurilor din fructe şi uciderea micilor animale din pădure.

Dintre musafirii din acel an, Pnin îl cunoştea bine pe profesorul Chateau, un prieten din tinereţe cu care urmase cursurile Universităţii din Praga la începutul anilor ’20, şi-i ştia

destul de bine şi pe Bolotovi, pe care-i văzuse ultima oară în 1949, când le urase bun venit într-o cuvântare ţinută la o cină oficială dată în onoarea lor de Asociaţia Savanţilor Ruşi Emigraţi, la Barbizon-Plaza, cu ocazia sosirii lui Bolotov din Franţa. Pe mine, unul, nu m-au interesat niciodată prea mult Bolotov şi lucrările lui filosofice, care combină atât de ciudat obscurul şi banalul. Poate că opera acestui om e un munte – dar un munte de platitudini; mi-a plăcut însă întotdeauna Varvara, durdulia nevastă exuberantă a filosofului pricăjit. Până când a vizitat pentru prima dată „La Pini”, în 1951, nu mai văzuse nicio regiune rurală din New England. Mestecenii şi afinii o făcuseră să situeze mental – în mod greşit – lacul Onkwedo nu pe aceeaşi paralelă cu, să spunem, lacul Ohrida din Balcani, cum s-ar fi cuvenit, ci pe cea a lacului Onega, din nordul Rusiei, unde îşi petrecuse primele cincisprezece primăveri, înainte de a fugi de bolşevici în Europa occidentală, împreună cu mătuşa ei, Lidia Vinogradova, bine cunoscută feministă şi activistă socială. Aşa se face că vederea unei păsări-colibri în zbor de recunoaştere sau a unui *catalpa* în plină floare producea asupra Varvarei efectul unei viziuni nenaturale sau exotice. Mai fabuloşi chiar decât desenele dintr-un bestiar i se păreau formidabilii porci spinoşi care veneau să roadă deliciosul lemn vechi, putrezit al casei, sau micuţii dihori misterioşi care gustau din laptele pisicii în curtea din spate. Era uluită şi încântată de numărul de plante şi de creaturi pe care nu le putea identifica, lua păsările cântătoare galbene drept canari rătăciţi, iar cu prilejul zilei de naştere a lui Susan se spunea că adusese, mândră şi respirând cu greu de atâta entuziasm, ca să orneze masa la cină, o grămadă de frunze frumoase de iederă-otrăvitoare, strânse la pieptu-i roz, pistruiat.

3

Bolotovii şi Madam Şpolianskaia, o femeie mărunţică, slăbuţă, în pantaloni, au fost cei dintâi oameni care l-au văzut pe Pnin când o cotise prudent pe o alee nisipoasă, mărginită de cafeluţe sălbatice, şi când, stând foarte drept, strângând ţeapăn volanul de parcă ar fi fost un fermier mai obişnuit cu tractorul decât cu maşina, a intrat, cu cincisprezece kilometri la oră şi în viteza întâi, în păduricea de pini bătrâni, neîngrijiţi şi cu un aspect curios de autentic care separa drumul pietruit de Castelul lui Cook.

Varvara se ridică vioaie de pe locul ei din pavilion – unde ea şi Roza Şpolianskaia tocmai îl descoperiseră pe Bolotov citind dintr-o carte cu coperte scorojite şi fumând, deşi n-avea voie, o ţigară. Îl întâmpină pe Pnin bătând din palme, în vreme ce soţul ei se arătă cât putu el de cordial, fluturând încet cartea închisă peste degetul cel mare, ca să ştie unde rămăsese. Pnin opri motorul şi rămase aşezat, privindu-şi radios prietenii. Gulerul cămăşii lui sport, verzi, era desfăcut; geaca lui, cu fermoarul tras doar pe jumătate, părea prea strâmtă pentru torsul lui impresionant; capul chel, bronzat, cu fruntea ridată şi o venă vermiculară evidentă pe tâmplă, se înclină, în vreme ce el lupta cu mânerul portierei, reuşind în cele din urmă să se prelingă din maşină.

— *Automobil, kostium – nu priamo amerikaneţ* (un adevărat american), *priamo aizenauer*! spuse Varvara şi-l prezentă pe Pnin Rozei Abramovna Şpolianskaia.

— Am avut nişte prieteni comuni acum patruzeci de ani, remarcă doamna, privindu-l curioasă pe Pnin.

— Ei, să nu mai pomenim asemenea cifre astronomice! zise Bolotov, apropiindu-se şi înlocuind cu un fir de iarbă degetul pe

care-l folosise drept semn de carte. Ştii, continuă el, strângându-i mâna lui Pnin, recitesc *Anna Karenina* pentru a şaptea oară şi sunt la fel de încântat ca acum nu patruzeci, ci şaizeci de ani, când nu eram decât un puşti de şapte ani. Şi de fiecare dată descoperi lucruri noi – de exemplu, observ acum că Lev Nikolaevici nu ştie în ce zi începe romanul lui: s-ar părea că e vineri, fiindcă atunci vine ceasornicarul să întoarcă ceasurile familiei Oblonski, dar e şi joi, aşa cum se menţionează în conversaţia de la patinoar, dintre Levin şi mama lui Kitty.

— Şi ce contează? făcu Varvara. Pe cine interesează ziua exactă?

— Vă pot eu spune ziua exactă, interveni Pnin, clipind în razele întretăiate ale soarelui şi inhalând mireasma reamintită a pinilor nordici. Acţiunea romanului debutează la începutul lui 1872, şi anume într-o vineri, 23 februarie pe stil nou. În ziarul lui de dimineaţă, Oblonski citeşte că, potrivit zvonurilor, Beust ar fi plecat la Wiesbaden. E vorba desigur de contele Friedrich Ferdinand von Beust, care tocmai fusese numit ambasadorul Austriei la curtea Sf. Iacob. După prezentarea scrisorilor de acreditare, Beust plecase pe continent pentru o vacanţă de Crăciun cam prelungită – petrecuse acolo două luni împreună cu familia, iar acum se întorcea la Londra unde, potrivit propriilor memorii în două volume, erau în toi pregătirile pentru slujba de mulţumire ce urma să fie ţinută la Catedrala Sf. Pavel, pe 27 februarie, cu prilejul însănătoşirii prinţului de Wales, care fusese bolnav de febră tifoidă. Totuşi (*odnako*), chiar că e zăpuşeală aici (*i jarko je u vas*)! Cred că acum am să mă prezint în faţa celor mai luminoase orbite (*presvetlâe oci*, spus în glumă) ale lui Aleksandr Petrovici, apoi am să fac o baie (*okupnutsia*, tot în glumă) în râul pe care-l descrie atât de viu în scrisoarea lui.

— Aleksandr Petrovici e plecat până luni, în călătorie de

afaceri sau de plăcere, spuse Varvara Bolotova, dar cred c-o s-o găsiţi pe Susanna Karlovna la plajă pe pajiştea ei preferată, în spatele casei. Strigaţi înainte de-a vă apropia prea tare.

4

Castelul lui Cook era un conac cu două etaje din cărămidă şi lemn construit pe la 1860 şi refăcut parţial o jumătate de secol mai târziu, când tatăl lui Susan îl cumpărase de la familia Dudley-Greene, ca să facă din el un hotel balnear select pentru clienţii cei mai bogaţi ai izvoarelor curative Onkwedo. Era o clădire complicată şi urâtă, în stil eclectic, cu ţepi gotici pe vestigii franceze şi florentine, şi care trebuie să fi aparţinut la origine varietăţii desemnate de Samuel Sloan, un arhitect al vremii, drept o vilă nordică „neregulată" „bine adaptată celor mai înalte cerinţe ale vieţii sociale" şi numită „nordică" din pricina „tendinţei ascendente a acoperişului şi a turnurilor sale". Ascuţişul turnuleţelor şi aerul vesel şi parcă uşor ameţit al conacului care fusese construit din mai multe vile nordice mai mici, înălţate la repezeală şi cum se nimerise, cu fragmente de acoperişuri care nu se potriveau, frontoane neconvingătoare, cornişe, arcuri de boltă rustice şi alte proeminenţe, nu-i atrăseseră pe turişti, vai!, decât pentru scurtă vreme. Prin 1920, izvoarele Onkwedo îşi pierduseră în chip misterios orice strop de magie pe care-l vor fi avut vreodată, iar după moartea tatălui ei, Susan încercase în van să vândă „La Pini", ţinând cont că aveau o altă casă, mai confortabilă, în cartierul rezidenţial al oraşului industrial unde muncea soţul ei. Dar acum, că se obişnuiseră să-şi primească la Castel numeroşii prieteni, Susan era bucuroasă că monstrul blajin şi mult iubit nu-şi găsise cumpărători.

Înăuntru, diversitatea era la fel de mare ca afară. Patru carnere spaţioase se deschideau din holul vast care, prin dimensiunile generoase ale căminului, păstra ceva din perioada lui hotelieră. Balustrada scărilor şi cel puţin unul dintre stâlpii ei, datând din 1720, proveneau dintr-o construcţie mult mai veche, a cărei poziţie nu mai era cunoscută exact. Foarte vechi erau şi frumoasele lambriuri laterale din sufragerie, înfăţişând peşti şi vânat. În cele şase camere de pe fiecare etaj şi în cele două aripi din spate descopereai, printre piese de mobilier disparate, câte un fermecător birou din lemn satinat[1], câte o canapea romantică din lemn de trandafir, dar şi tot soiul de obiecte greoaie şi sărăcăcioase, scaune rupte, mese prăfuite, cu partea de deasupra din marmură, *étagères* posace, cu bucăţi de sticlă întunecată în fundal, jalnice ca ochii unor maimuţe bătrâne. Camera primită de Pnin era una plăcută, orientată spre sud-est, la etajul doi: avea resturi de tapet auriu pe pereţi, un pat de campanie, o chiuvetă simplă şi fel de fel de rafturi, console şi mulaje ornamentale. Pnin deschise fereastra cu oarecare efort, zâmbi pădurii zâmbitoare, îşi aminti iar o primă zi îndepărtată petrecută la ţară şi coborî îmbrăcat în halatul lui nou, bleumarin, şi purtând în picioarele goale o pereche de galoşi de cauciuc obişnuiţi – o precauţie înţeleaptă dacă intenţionai să te plimbi prin iarba umedă şi, probabil, infestată de şerpi. Pe terasa din grădină dădu peste Chateau.

Konstantin Ivanici Chateau, un cărturar subtil şi şarmant de pură descendenţă rusească în ciuda numelui (derivat, din câte mi

---

[1] În original: *satinwood*, lemn de esenţă tare, cu o strălucire ca a satinului, provenit din doi arbori tropicali (*Chloroxylon swietenia* şi *Zanthoxylum flavum*), folosit foarte mult la fabricarea mobilei fine, de artă, în special a incrustaţiilor şi a furnirului, a unor instrumente muzicale etc. (*N.t.*)

se spune, din cel al unui francez rusificat care îl adoptase pe orfanul Ivan), preda la o mare universitate din New York şi nu-l mai văzuse pe dragul său prieten Pnin de cel puţin cinci ani. Se îmbrăţişară călduros, cu un mormăit vesel. Mărturisesc că eu însumi m-am aflat pentru o vreme sub vraja angelicului Konstantin Ivanici, şi anume când obişnuiam să ne întâlnim în fiecare zi, în iama anului 1935 sau 1936, pentru o plimbare sub dafinii sau sâmbovinele din Grasse, în sudul Franţei, unde împărţeam o vilă împreună cu alţi câţiva ruşi expatriaţi. Vocea lui blândă, pronunţarea velară a lui „r”, într-un stil petersburghez aristocratic, ochii lui blajini, melancolici, de caribu, barbişonul castaniu cu care se juca mereu, cu o mişcare de foarfece a degetelor lui lungi, fragile - totul, la Chateau (ca să folosim o expresie literară la fel de demodată ca şi el), îi făcea pe prietenii lui să se simtă bine în preajma sa. Pnin discută o vreme cu el, comparându-şi impresiile. Aşa cum se întâmplă cu exilaţii care au principii ferme, de fiecare dată când se întâlneau după o despărţire nu numai că se străduiau să-şi treacă în revistă trecutul personal, ci să şi rezume, prin câteva parole rapide – aluzii, intonaţii imposibil de redat într-o limbă străină –, evoluţia istoriei ruse recente, treizeci şi cinci de ani de injustiţie lipsită de speranţă care urmau unui secol de luptă pentru justiţie şi speranţă pâlpâitoare. Trecură apoi la obişnuitele discuţii specifice profesorilor europeni aflaţi în străinătate, oftând şi clătinând din cap în legătură cu „studentul american tipic”, care nu ştie geografie, este imun la zgomot şi socoteşte că educaţia nu e decât un mijloc pentru a obţine în cele din urmă o slujbă remunerată. Pe urmă îşi puseră reciproc întrebări cu privire la lucrările lor curente, şi fiecare fu extrem de modest şi reticent la capitolul cercetări personale. În sfârşit, pe când mergeau de-a lungul unei poteci ce străbătea o pajişte, atingând fugar

vergile-de-aur[1], spre pădurea traversată de un râu vijelios, vorbiră despre sănătatea lor: Chateau, care arăta grozav de fercheş, cu o mână în buzunarul pantalonilor lui de flanel alb şi haina din lustrin descheiată mai degrabă dezinvolt peste o vestă din flanel, spuse vesel că, în viitorul apropiat, urma să sufere o operaţie exploratorie a abdomenului, iar Pnin spuse şi el, râzând, că de fiecare dată când era radiografiat medicii încercau în zadar să descifreze ceea ce ei numeau „o umbră în spatele inimii”.

— Un titlu bun pentru un roman prost, remarcă Chateau.

Pe când treceau prin dreptul unei coline acoperite cu iarbă, chiar înainte de a intra în pădure, un bărbat venerabil, cu faţa rozalie, într-un costum uşor de vară cu dungi, cu o claie de păr alb şi un nas violet tumefiat care semăna cu o zmeură uriaşă, se îndreptă cu paşi mari spre ei, coborând panta, cu o expresie de dezgust schimonosindu-i trăsăturile.

— Trebuie să mă duc înapoi după pălărie, strigă el dramatic, apropiindu-se.

— Vă cunoaşteţi? murmură Chateau, fluturându-şi mâinile în semn de prezentare. Timofei Pavlici Pnin, Ivan Ilici Gramineev.

— *Moio pocitenie* (Respectele mele), spuseră cei doi bărbaţi, înclinându-se unul spre celălalt în vreme ce-şi strângeau energic mâna.

— Credeam, reluă Gramineev, narator de circumstanţă, că toată ziua o să fie înnorat. Din prostie (*po gluposti*) am ieşit din casă cu capul descoperit. Iar acum soarele îmi prăjeşte creierii. Trebuie să-mi întrerup munca.

---

[1] *Solidago virgaurea*, numită şi „splinuţă” – plantă erbacee meliferă din familia compozeelor, cu tulpină păroasă şi flori galben-aurii reunite în ciorchini. (N.t.)

Făcu un gest înspre vârful colinei. Şevaletul lui îşi înălţa acolo silueta delicată pe fundalul cerului albastru. De pe acea culme pictase o vedere a văii, completată cu pitorescul şopron vechi, mărul cioturos şi o cireadă de vite.

— Vă pot oferi panamaua mea, spuse amabil Chateau, dar Pnin scosese deja din buzunarul halatului său o batistă mare, roşie: îi răsuci expert fiecare colţ într-un nod.

— Admirabil… Vă sunt cât se poate de recunoscător, spuse Gramineev, ajustându-şi broboada.

— O clipă, spuse Pnin. Trebuie să-i vârâţi înăuntru nodurile.

După ce făcu şi asta, Granineev începu să urce pe pajişte, spre şevalet. Era un picor bine cunoscut şi vădit academic, ale cărui uleiuri pline de suflet — *Mama Volga*, *Trei vechi prieteni* (băieţandru, hârţoagă, câine), *Luminiş de aprilie* şi aşa mai departe — încă mai împodobeau un muzeu din Moscova.

— Mi-a povestit cineva, spuse Chateau, în vreme ce el şi Pnin îşi continuau plimbarea spre râu, că băiatul Lizei are un talent nemaipomenit la pictură. Aşa e?

— Da, răspunse Pnin. Şi e cu atât mai supărător (*tem bolee obidno*) cu cât mama sa, care cred că e pe cale să se mărite a treia oară, l-a luat brusc pe Victor în California pentru restul verii, în vreme ce, dacă băiatul m-ar fi însoţit aici, aşa cum plănuisem, ar fi avut splendida ocazie să fie îndrumat de Gramineev.

— Exagerezi splendoarea, replică blând Chateau.

Ajunseră la torentul înspumat şi scânteietor. O proeminenţă concavă între micile cascade – superioară şi inferioară – forma o piscină naturală sub anini şi pini. Chateau, care nu se scălda, se aşeză confortabil pe un bolovan. În timpul anului universitar, Pnin îşi expunea în mod regulat trupul radiaţiilor lămpii sale cu ultraviolete; iată de ce, când se dezbrăcă, rămânând doar în

costumul de baie, nuanţa sa intens cafenie străluci în lumina tremurătoare a soarelui din crângul de pe malul râului. Îşi scoase crucea şi galoşii.

— Ia priveşte, ce frumos! spuse Chateau, un bun observator.

Vreo douăzeci de fluturaşi de un singur fel se aşezaseră pe un petic umed de nisip, cu aripile înălţate şi închise, arătându-şi partea de dedesubt, palidă, cu puncte întunecate şi ochi de păun tiviţi cu portocaliu de-a lungul aripilor posterioare; unul dintre galoşii azvârliţi de Pnin îi deranjă pe câţiva dintre ei care, dezvăluindu-şi nuanţa celestă a suprafeţei aripilor, plutiră împrejur ca nişte fulgi albăstrui de zăpadă, înainte de-a se aşeza din nou.

— Păcat că Vladimir Vladimirovici nu-i aici, remarcă Chateau. Ne-ar fi vorbit despre insectele astea încântătoare.

— Am avut mereu impresia că la el entomologia nu e decât o poză.

— O, nu, spuse Chateau. Ai s-o pierzi într-o bună zi, adăugă el, arătând cu degetul spre crucea greco-catolică atârnată de un lanţ de aur pe care Pnin şi-o scosese de la gât şi o agăţase de o rămurică.

Strălucirea ei zăpăci o libelulă aflată în zbor.

— Poate că nici nu mi-ar păsa dacă aş pierde-o, spuse Pnin. Aşa cum ştii, n-o port decât din motive sentimentale. Iar sentimentul începe să devină o povară. La urma urmei, există ceva prea fizic în încercarea asta de a păstra o părticică din copilărie lipită de stern.

— Nu eşti primul care reduce credinţa la o senzaţie tactilă, spuse Chateau, care era greco-catolic practicant şi deplângea atitudinea agnostică a prietenului său.

Un tăune nebun şi orb se aşeză pe ţeasta cheală a lui Pnin şi fu năucit de o plesnitură a palmei lui cărnoase.

De pe un bolovan mai mic decât cel pe care se cocoţase Chateau, Pnin puse precaut piciorul în apa maronie şi albastră. Observă că încă avea ceasul la mână – şi-l scoase şi îl lăsă în interiorul unuia dintre galoşi. Balansându-şi încet umerii bronzaţi, Pnin înaintă prin valuri, cu umbrele răsucite ale frunzelor tremurând şi coborându-i de-a lungul spatelui lat. Se opri şi, spărgând strălucirea şi umbra din jurul său, îşi umezi capul înclinat, îşi frecă ceafa cu mâinile ude, îşi înmuie pe rând subsuorile, apoi, împreunându-şi cele două palme, alunecă în apă, mişcarea ritmică a pieptului său demn încreţind suprafaţa iazului de-o parte şi de alta. Pnin făcu turul de onoare al acestui bazin natural. Înota bolborosind ritmic – pe jumătate gâlgâind, pe jumătate suflând cu putere. Tot ritmic, îşi desfăcea picioarele şi le depărta în dreptul genunchilor, îndoindu-şi şi îndreptându-şi braţele ca o broască uriaşă. După vreo două minute, ieşi din apă şi se aşeză pe bolovan, ca să se usuce. Apoi îşi puse la loc crucea, ceasul, galoşii şi halatul de baie.

5

Cina fu servită pe verandă. Aşezându-se alături de Bolotov şi începând să-şi amestece smântână în *botvinia* (supă rece de sfeclă) roşie, în care răsunau nişte cuburi de gheaţă roz, Pnin reluă automat o discuţie începută ceva mai devreme:

— Veţi vedea, spuse el, că există o diferenţă semnificativă între timpul spiritual al lui Levin şi timpul fizic al lui Vronski. Pe la mijlocul cărţii, Levin şi Kitty rămân în urma lui Vronski şi a Annei cu un an întreg. Când, într-o duminică seara din mai 1876, Anna se aruncă sub roţile unui tren de marfă, ea existase

de mai bine de patru ani de la începutul romanului, dar în cazul lui Levin, în aceeaşi perioadă, 1872-1876, nu s-au scurs decât trei ani. Este cel mai bun exemplu de relativitate în literatură pe care-l cunosc.

După cină, cineva sugeră o partidă de crochet. Jucătorii preferau formula – consacrată de tradiţie, dar tehnic ilegală – instalării de arcuri, două din zece fiind încrucişate în centrul terenului ca să formeze aşa-numita Cuşcă sau Cursă de Şoareci. Se dovedi în scurt timp că Pnin, care făcea echipă cu Madam Bolotova împotriva lui Şpolianski şi a contesei Poroşina, era de departe cel mai bun jucător dintre toţi. De îndată ce ţăruşii fură bătuţi şi începu jocul, omul nostru se transfigură. Din persoana lentă, prudentă, mai degrabă rigidă, care era de obicei, se transformă într-un cocoşat nemaipomenit de mobil, fugind cât îl ţineau picioarele, mut, cu chipul viclean. S-ar fi zis că îi venea mereu rândul să joace. Ţinându-şi ciocanul foarte jos şi balansându-l graţios printre picioarele slăbănoage (crease oarecare senzaţie când îşi pusese o pereche de bermu- de, special pentru acel joc), Pnin îşi anticipa fiecare lovitură prin nişte oscilaţii vioaie ale capului ciocanului, vizându-şi ţinta, apoi ciocnea cu precizie mingea şi, imediat, aplecat încă, în vreme ce mingea se mai rostogolea, mergea repede spre locul unde plănuise ca aceasta să se oprească. Cu antren geometric, îi făcea vânt prin portiţe, smulgând strigăte de admiraţie din partea spectatorilor. Până şi Igor Poroşin, care trecu pe acolo ca o umbră, cu două cutii de bere destinate unui banchet privat, se opri pentru o clipă şi clătină admirativ din cap înainte de a dispărea printre arbuşti. Plângerile şi protestele se amestecau totuşi cu aplauzele atunci când Pnin, cu o brutală indiferenţă, lovea, sau mai degrabă spulbera, o minge a adversarului. Punând-o în contact cu propria minge şi plasându-şi ferm

piciorul curios de mic pe aceasta din urmă, îşi plesnea mingea astfel încât s-o trimită pe cealaltă în decor cu o izbitură de ciocan. Când i se ceru să arbitreze, Susan spuse că mişca rea era cu totul împotriva regulamentului, dar Madam Şpolianskaia insistă că era perfect acceptabilă şi le povesti că, pe vremea când era copil, guvernanta ei englezoaică numea asta „Hong Kong”.

După ce Pnin câştigă şi totul se termină, iar Varvara o însoţi pe Susan ca să pregătească ceaiul de seară, Pnin se retrase liniştit pe o bancă sub pini. O anume senzaţie cardiacă extrem de neplăcută şi de înspăimântătoare, pe care o încercase de mai multe ori în cursul vieţii sale adulte, îl cuprinse din nou. Nu era nici durere, nici palpitaţie, ci mai curând un cumplit sentiment că se scufundă şi se contopeşte cu mediul înconjurător – apus, trunchiurile roşietice ale copacilor, nisip, aer nemişcat. Între timp, Roza Şpolianskaia, observând că Pnin stătea singur, se îndreptă spre el (*sidite, sidite*! nu vă ridicaţi!) şi se aşeză alături pe bancă.

— În 1916 sau 1917, spuse ea, poate că aţi avut ocazia să auziţi numele meu de fată – Geller – de la vreunul dintre prietenii dumneavoastră buni.

— Nu, nu-mi amintesc, spuse Pnin.

— Oricum, n-are nicio importanţă. Nu cred să ne fi întâlnit vreodată. Dar îi ştiţi bine pe verii mei, Grişa şi Belocikin. Îmi vorbeau mereu despre dumneavoastră. El trăieşte în Suedia, bănuiesc – şi, desigur, aţi auzit de sfârşitul tragic al surorii lui…

— Da, am auzit, spuse Pnin.

— Soţul ei, spuse Madam Şpolianskaia, era un bărbat absolut fermecător. Samuil Lvovici şi cu mine îi cunoşteam foarte bine pe el şi pe prima lui nevastă, pianista Svetlana Certok. A fost internat de nazişti separat de Mira şi a murit în acelaşi lagăr de concentrare ca fratele meu mai mare, Mişa. L-aţi cunoscut pe

Mişa, nu-i aşa? Şi el a iubit-o pe Mira odinioară.

— *Ceai gotov* (ceaiul e gata), strigă Susan de pe verandă, în amuzanta ei rusă „funcţională”. Timofei, Rozocika! *Ceai*!

Pnin îi spuse lui Madam Şpolianskaia că avea s-o urmeze într-un minut, şi după plecarea ei continuă să şadă sub arbore, în începutul de crepuscul, cu mâinile strânse pe ciocanul de crochet, pe care încă îl ţinea.

Două lămpi cu petrol iluminau intim veranda casei de la ţară. Dr Pavel Antonovici Pnin, tatăl lui Timofei, oculist, şi dr Iakov Grigorievici Belocikin, tatăl Mirei, pediatru, nu voiau să abandoneze partida de şah din colţul verandei, aşa că Madam Belocikina o puse pe servitoare să le pună acolo – pe o măsuţă japoneză specială, lângă cea la care jucau – paharele de ceai în montură de argint, laptele bătut şi zerul cu pâine neagră, căpşunele de grădină, *zemlianika*, şi cealaltă specie cultivată, *hlubnika* (*Hautbois* sau căpşune verzi), dulceţurile aurii şi strălucitoare, şi feluriţii biscuiţi, pişcoturi, covrigei cu sare sau pesmeţi — în loc să-i cheme pe cei doi doctori absorbiţi de partida lor la masa principală de la celălalt capăt al verandei, unde se afla restul familiei şi al invitaţilor, unii bine conturaţi, alţii dizolvându-se în ceaţa luminoasă.

Mâna oarbă a doctorului Belocikin luă un covrigel; mâna clarvăzătoare a doctorului Pnin luă un turn. Doctorul Belocikin molfăi, holbându-se la gaura din piesele sale; doctorul Pnin înmuie o felie de pâine prăjită abstractă în gaura ceaiului său.

Casa de ţară închiriată în acea vară de familia Belocikin se afla în aceeaşi staţiune baltică lângă care văduva generalului N. le lăsase Pninilor o cabană de vară, la marginea vastei sale proprietăţi mlăştinoase şi accidentate, cu păduri sumbre care înconjurau un conac în paragină. Timofei Pnin era din nou băiatul neîndemânatic, timid şi încăpăţânat de optsprezece ani,

aşteptând-o în întuneric pe Mira şi, în ciuda faptului că gândirea logică aşeza becuri electrice în lămpile cu petrol şi regrupa oamenii, transformându-i în nişte emigranţi vârstnici, împrejmuind pentru totdeauna, în mod sigur şi lipsit de speranţă, veranda luminată, sărmanul meu Pnin, cu o acuitate halucinantă, şi-o imagină pe Mira strecurându-se de acolo afară, în grădină, şi venind la el printre florile înalte de tutun, al căror alb stins se amesteca în întuneric cu cel al rochiei ei. Acest simţământ coincise oarecum cu senzaţia de difuzare şi dilatare din pieptul lui. Uşor, puse ciocanul deoparte şi, ca să-şi risipească neliniştea, începu să meargă, depărtându-se de casă, prin dumbrava tăcută de pini. Dintr-o maşină parcată lângă coliba cu unelte de grădină şi unde se aflau, probabil, cel puţin doi dintre copiii celorlalţi invitaţi, se auzea sunetul continuu al muzicii de la radio.

— Jazz, jazz, nu se mai satură de jazz tinerii ăştia, murmură Pnin pentru sine şi o apucă pe cărarea ce ducea spre pădure şi râu.

Îşi aminti de modele din tinereţea lui şi a Mirei, spectacolele de teatru jucate de amatori, baladele ţigăneşti, pasiunea ei pentru fotografie. Unde erau acum clişeele acelea artistice pe care obişnuia să le facă – animale de companie, nori, flori, crânguri de aprilie cu umbrele mestecenilor pe zăpada ca vata de zahăr, soldaţi pozând pe acoperişul unui vagon de marfă, cerul la apus, o mână ţinând o carte? Îşi aminti ultima zi în care se întâlniseră, pe malul Nevei, la Petrograd, precum şi lacrimile, stelele şi căptuşeala de mătase caldă, rozaliu-roşiatică, a manşonului ei din blană caracul. Războiul civil din 1918-1922 îi separase: istoria le rupsese logodna. Timofei plecase spre sud, ca să se alăture, pentru scurt timp, armatei lui Denikin, în vreme ce familia Mirei fugise de bolşevici în Suedia şi se stabilise apoi în

Germania, unde Mira se căsătorise, în cele din urmă, cu un negustor de blănuri de origine rusă. La un moment dat, pe la începutul anilor ’30, Pnin, însurat şi el pe atunci, îşi însoţise nevasta la Berlin, unde voia să participe la un congres de psihoterapie, şi într-o seară, la un restaurant rusesc de pe Kurfürstendamm, o revăzuse pe Mira. Schimbaseră câteva vorbe, ea îi zâmbise ca altădată, pe sub sprâncenele negre, cu şiretenia ei timidă dintotdeauna; conturul pomeţilor ei proeminenţi, ochii alungiţi şi subţirimea braţului şi a gleznei erau neschimbate, erau nemuritoare; pe urmă i se alăturase soţului, care îşi lua paltonul de la garderobă, şi asta fusese tot - dar junghiul de tandreţe rămăsese, asemenea contururilor vibrante ale unor versuri pe care ştii că le ştii, dar nu ţi le poţi reaminti.

Vorbăreaţa Madam Şpolianskaia făcuse ca imaginea Mirei să-i apară cu o forţă neobişnuită. Era tulburător. Numai în detaşarea unei boli incurabile, în luciditatea morţii apropiate poţi face faţă -pentru o clipă- la aşa ceva. Ca să existe raţional, Pnin învăţase, în ultimii zece ani, să nu-şi aducă niciodată aminte de Mira Belocikina – nu fiindcă, în sine, evocarea unei iubiri de tinereţe, banală şi scurtă, i-ar fi ameninţat pacea sufletească (vai! amintirile căsniciei cu Liza erau suficient de imperioase ca să eclipseze orice idilă anterioară), ci fiindcă, dacă era să fii cu adevărat sincer cu tine însuţi, nu te puteai aştepta să mai existe o conştiinţă morală, prin urmare nicio conştiinţă, într-o lume în care lucruri ca moartea Mirei erau posibile. Trebuia să uiţi – fiindcă nu puteai trăi cu gândul că tânăra aceea graţioasă, fragilă şi gingaşă, cu ochii şi zâmbetul acela, cu grădinile şi zăpezile din fundal, fusese transportată într-un vagon de vite până la un lagăr de exterminare şi ucisă cu o injecţie de fenol în inimă, în inima aceea blândă pe care o auziseşi bătând sub buze în

amurgul trecutului. Şi cum forma exactă a morţii ei nu fusese înregistrată, Mira continua să moară de nenumărate ori în mintea ta, şi să renască de tot atâtea ori, numai ca să moară iar şi iar, dusă de o infirmieră, injectată cu mizerie, un bacil de tetanos, sticlă pisată, gazată de o instalaţie falsă de duş cu acid prusic, arsă de vie într-o groapă, pe o grămadă de lemne de fag îmbibate cu benzină. Potrivit anchetatorului cu care Pnin vorbise întâmplător la Washington, singurul lucru sigur era că, fiind prea slabă ca să muncească (deşi capabilă încă să zâmbească şi să le ajute pe alte evreice), fusese selecţionată să moară şi fusese arsă la doar câteva zile după sosirea la Buchenwald, în frumoasa regiune împădurită cu numele sonor de Grosser Ettersberg. Ea se afla la numai o oră depărtare de Weimar, pe unde se plimbau Goethe, Herder, Schiller, Wieland, inimitabilul Kotzebue şi alţii. „*Aber warum* - dar de ce…”, gemea dr Hagen, sufletul cel mai blând de pe pământ, „de ce au trebuit să aşeze lagărul acela aşa de aproape!” Căci era, într-adevăr, aproape - la doar opt kilometri de inima culturală a Germaniei – „această ţară de universităţi”, după cum atât de elegant se exprimase preşedintele Colegiului Waindell, renumit pentru felul în care folosea întotdeauna *le mot juste*[1], atunci când trecuse în revistă situaţia din Europa într-un recent discurs inaugural, omagiind cu acelaşi prilej o altă casă a torturilor, „Rusia – ţara lui Tolstoi, Stanislavski, Raskolnikov şi a altor bărbaţi mari şi buni”.

Pnin mergea încet pe sub pinii solemni. Cerul murea. Nu credea într-un Dumnezeu autocratic. Credea, vag, într-o democraţie a stafiilor. Poate că sufletele morţilor formau comitete, iar acestea, într-o permanentă sesiune, vegheau asupra

---

[1] Cuvântul potrivit (lb. Fr.). {N.t.)

destinelor celor vii.

Ţânţarii deveneau supărători. Ora ceaiului. Ora pentru o partidă de şah cu Chateau. Spasmul acela ciudat trecuse, putea respira din nou. Pe creasta îndepărtată a unei coline, exact în locul unde stătuse cu câteva ore mai devreme şevaletul lui Gramineev, două siluete întunecate se conturau pe fundalul cerului ca jăraticul. Şedeau aproape, una în faţa celeilalte. Nu distingeai de pe drum dacă erau fiica lui Poroşin şi amorezul ei, sau Nina Bolotova şi tânărul Poroşin, sau doar un cuplu emblematic, plasat cu o artă facilă pe ultima pagină a zilei tot mai stinse a lui Pnin.

Capitolul şase

1

Trimestrul de toamnă al anului 1954 începuse. Gâtul de marmură al unei Venus fără pretenţii din vestibulul de la Humanities Hall îşi primise din nou amprenta stacojie a unui sărut fals cu ruj. *Waindell Recorder* discuta din nou problema parcării. Pe marginile cărţilor de la bibliotecă, zeloşii studenţi din anul întâi înscriau din nou glose folositoare precum „Descriere a naturii” sau „Ironie”; iar într-o ediţie drăguţă a poeziilor lui Mallarmé un scoliast deosebit de înzestrat sublimase deja cu cerneală violet dificilul cuvânt *oiseaux*, mâzgălind deasupra lui „păsări”. Furtunile de toamnă acopereau din nou cu frunze moarte una dintre laturile galeriei cu zăbrele care ducea de la Humanities la Frieze Hall. În după-amiezele

senine, fluturi arămii, uriaşi zburau peste asfalt şi pajişte, îndreptându-se leneş spre sud, cu picioruşele negre, incomplet retrase, spânzurându-le destul de jos sub trupurile punctate cu alb.

Şi totuşi, colegiul continua să funcţioneze, scârţâind din toate încheieturile. Doctoranzi sârguincioşi, cu neveste gravide, continuau să-şi scrie tezele despre Dostoievski şi Simone de Beauvoir. Catedrele de literatură încă trudeau cu iluzia că Stendhal, Galsworthy, Dreiser şi Mann erau mari scriitori. Cuvinte de plastic precum „conflict” şi „tipar” mai erau în vogă. Ca de obicei, universitari sterili se străduiau cu succes să fie „productivi”, recenzând cărţile unor colegi mai prolifici, şi tot ca de obicei, o mână de membri norocoşi ai corpului profesoral se bucurau – sau erau pe cale să se bucure – de diverse distincţii primite pe la începutul anului. Astfel, o mică donaţie amuzantă îi oferea versatilului cuplu Starr - Christopher Starr, cu faţa lui de bebeluş, şi Louise, soţia-copil –, de la catedra de arte frumoase, ocazia unică de a înregistra cântece populare din Germania de Est, în care tinerii ăştia uimitori primiseră, cine ştie cum, autorizaţia să pătrundă. Tristram W. Thomas („Tom” pentru prieteni), profesor de antropologie, obţinuse zece mii de dolari de la Fundaţia Mandoville ca să studieze obiceiurile alimentare ale pescarilor şi căţărătorilor în palmieri cubanezi. O altă instituţie caritabilă venise în ajutorul doctorului Bodo von Falternfels, ca să-i permită să ducă la bun sfârşit „o bibliografie a lucrărilor publicate sau inedite consacrate în ultimii ani unei aprecieri critice a influenţei discipolilor lui Nietzsche asupra gândirii moderne”. În sfârşit, dar nu în ultimul rând, acordarea unei deosebit de generoase subvenţii îi îngăduia renumitului psihiatru de la Waindell, dr Rudolph Aura, să aplice pe zece mii de elevi din clasele primare aşa-numitul *Fingerbowl Test,* în

care copilului i se cerea să-şi înmoaie indexul în nişte căni cu fluide colorate, prilej cu care proporţia dintre lungimea degetului şi partea umezită era măsurată şi reprezentată în tot soiul de grafice fascinante.

Trimestrul de toamnă începuse, iar dr Hagen se confrunta cu o situaţie complicată. În timpul verii, fusese abordat neoficial de un vechi prieten care-i ceruse să se gândească dacă n-ar vrea să accepte, pentru anul următor, un post de profesor, extrem de profitabil, la Seabord, o universitate cu mult mai importantă decât Waindell. Partea asta a problemei era relativ uşor de rezolvat. Pe de altă parte, rămânea faptul înfiorător că departamentul construit de el cu atâta drag, cu care catedra de franceză a lui Blorenge, deşi mult mai bogată în fonduri, nu putea rivaliza în materie de impact cultural, avea să fie abandonat în ghearele trădătorului Falternfels, pe care el, Hagen, îl adusese din Austria şi care se întorsese împotriva lui - reuşise de fapt să-şi însuşească, prin metode secrete, conducerea revistei *Europa Nova*, un trimestrial influent fondat de Hagen în 1945. Ipotetica plecare a lui Hagen – despre care nu le suflase până atunci nici un singur cuvânt colegilor – ar fi avut o consecinţă şi mai sfâşietoare: asistentul Pnin urma să fie abandonat. Propriu-zis, la Waindell nu fiinţase niciodată o catedră obişnuită de rusă, iar existenţa universitară a bietului meu prieten depinsese întotdeauna de angajarea lui de către pestriţa catedră de germană, într-un fel de extensie a uneia dintre ramurile ei în literatură comparată. Din pură duşmănie, Bodo ar fi retezat cu siguranţă acel membru, iar Pnin, care nu era titularizat la Waindell, ar fi fost obligat să plece – dacă o altă catedră de limbă şi literatură nu ar fi acceptat să-l adopte. Singurele catedre care păreau suficient de flexibile pentru asta erau cele de engleză şi de franceză. Dar Jack Cockerell, şeful catedrei de

engleză, dezaproba tot ce făcea Hagen, îl considera pe Pnin o glumă şi negocia, de fapt neoficial, dar nu fără speranţă, serviciile unui scriitor anglo-rus care, la nevoie, ar fi putut preda toate cursurile pe care Pnin trebuia să le ţină ca să supravieţuiască. În ultimă instanţă, Hagen apelă la Blorenge.

2

Două caracteristici interesante îl distingeau pe Leonard Blorenge, şeful catedrei de limba şi literatura franceză: nu-i plăcea literatura şi nu ştia franceză. Asta nu-l împiedica să străbată distanţe uriaşe ca să participe la congresele de limbi moderne, la care îşi etala ignoranţa ca şi cum ar fi fost un capriciu maiestuos şi respingea cu ample ricoşeuri de sănătos umor vulgar orice tentativă de a fi antrenat în subtilităţile lui *parley-voo*. Foarte respectat strângător de fonduri, îl convinsese de curând pe un bătrân bogat, pe care trei mari universităţi îl curtaseră în van, să contribuie cu o subvenţie fantastică la o orgie de cercetări făcute de nişte doctoranzi sub conducerea dr Slavski, un canadian, în vederea construirii, pe un deal din apropiere de Waindell, a unui „sat francez”, două străzi şi o piaţă, copiate după cele existente în vechiul burg Vandel, din Dordogne. În ciuda elementului grandios, întotdeauna prezent în iluminările sale administrative, Blorenge personal era un om cu gusturi ascetice. Fusese întâmplător la şcoală cu Sam Poore, preşedintele colegiului Waindell, şi mulţi ani, în mod regulat, chiar şi după ce acesta din urmă îşi pierduse vederea, obişnuiau să meargă împreună la pescuit, pe un lac sumbru, măturat de vânt, aflat la capătul unui drum pietruit, mărginit de răscoage, la o sută cincizeci de kilometri nord de Waindell, în genul acela de regiune mohorâtă, împânzită de tufişuri – stejari pitici şi pini de

pepinieră – care, în registrul naturii, reprezintă echivalentul unei mahalale. Soţia lui, o femeie plăcută, cu antecedente modeste, îl numea, vorbind despre el la clubul din care făcea parte, „profesorul Blorenge”. Preda un curs intitulat „Mari francezi” – o pusese pe secretara lui să-l copieze din colecţia *The Hastings Historical and Philosophical Magazine* din anii 1882-1894, descoperită de el într-un pod, şi care nu figura la biblioteca universităţii.

3

Pnin tocmai închiriase o căsuţă şi invitase familiile Hagen, Clements şi Thayer, precum şi pe Betty Bliss, la o petrecere de casă nouă. În dimineaţa acelei zile, bunul doctor Hagen făcuse o vizită disperată la biroul lui Blorenge şi-i dezvăluise - lui şi numai lui – întreaga situaţie. Când îi spuse lui Blorenge că Falternfels era un antipninist înverşunat, Blorenge replică sec că aşa era şi el; de fapt, după ce-l întâlnise pe Pnin în societate, „simţise în mod categoric” (e cu adevărat uimitor cât sunt de înclinaţi oamenii ăştia să simtă în loc să gândească) că Pnin nu era potrivit nici măcar să zăbovească în preajma unei universităţi americane. Credinciosul Hagen observă că, de mai multe trimestre, Pnin se ocupase admirabil de mişcarea romantică şi că ar fi fost cu siguranţă capabil să se descurce cu Chateaubriand şi cu Victor Hugo sub auspiciile catedrei de franceză.

— Are grijă dr Slavski de ăia, spuse Blorenge. De fapt, mă gândesc uneori că exagerăm cu literatura. Uite, săptămâna asta domnişoara Mopsuestia îi începe pe existenţialişti, tipul tău, Bodo, îl face pe Romain Rolland, iar eu vorbesc despre

generalul Boulanger şi despre Béranger. Nu, e limpede că avem şi-aşa prea destul.

Hagen, jucându-şi ultima carte, sugeră că Pnin ar putea preda un curs de limba franceză: ca mulţi ruşi, prietenul nostru avusese în copilărie o guvernantă franceză, iar după revoluţie trăise la Paris mai bine de cincisprezece ani.

— Vrei să spui, întrebă Blorenge sever, că ştie să vorbească franţuzeşte?

Hagen, care era cât se poate de conştient de cerinţele speciale ale lui Blorenge, ezită.

— Dă-i drumu', Hagen. Da sau nu?

— Sunt sigur că s-ar putea adapta.

— Vorbeşte, aşa-i?

— Ei bine, da.

— În cazul ăsta, spuse Blorenge, nu-l putem folosi în anul întâi. Ar fi nedrept faţă de domnul Smith, care predă la începători în trimestrul următor şi căruia, fireşte, i se cere să fie doar cu o lecţie înaintea studenţilor. Întâmplarea face ca domnul Hashimoto să aibă nevoie de un asistent pentru grupa lui prea numeroasă de franceză intermediară. Omul tău *citeşte* în franceză la fel de bine pe cât vorbeşte?

— Repet, se poate adapta, se eschivă Hagen.

— Ştiu eu ce înseamnă adaptarea, spuse Blorenge, încruntându-se. În 1950, când Hash lipsea, l-am angajat pe elveţianul ăla, instructor de schi, care a introdus prin contrabandă exemplare fotocopiate dintr-o antologie franceză veche. Ne-a trebuit aproape un an ca să aducem clasa înapoi la nivelul iniţial. Acuma, dacă nu-ştiu-cum-îl-cheamă nu citeşte în franceză…

— Mă tem că citeşte, spuse Hagen cu un suspin.

— Atunci chiar că nu-l putem folosi deloc. După cum ştii, noi

nu credem decât în discurile de conversaţie şi în alte instrumente mecanice. Nu sunt admise cărţile.

— Mai rămân avansaţii, murmură Hagen.

— Carolina Slavski şi cu mine ne ocupăm de ei, răspunse Blorenge.

4

Pentru Pnin, care nu avea habar de chinurile prin care trecea protectorul lui, noul semestru de toamnă începuse deosebit de bine: nicicând nu avusese atât de puţini studenţi cu care să-şi bată capul sau atâta timp pentru propria cercetare. Cercetarea asta intrase de mult în etapa vrăjită în care căutarea depăşeşte scopul şi se formează un nou organism, parazitul – ca să zicem aşa – fructului care se coace. Pnin îşi întorcea privirea mentală de la sfârşitul muncii sale, care se profila atât de clar, încât puteai distinge racheta unui asterisc, pâlpâirea unui „sic!”. Linia aceea de pământ trebuia evitată ca fiind condamnarea a tot ceea ce determina încântarea nesfârşitei aproximări. Fişele umpleau treptat o cutie de pantofi cu greutatea lor compactă. Confruntarea a două legende; un preţios detaliu în materie de moravuri sau îmbrăcăminte; o referinţă verificată şi găsită falsificată de incompetenţă, nepăsare sau fraudă; frisonul de pe şira spinării în cazul unei supoziţii fericite; şi renumăratele triumfuri ale erudiţiei *bezkoristnaia* (dezinteresate, devotate) – toate astea îl schimbaseră pe Pnin, făcuseră din el un maniac fericit, drogat cu note de subsol, care deranjează căpuşele dintr-un volum plictisitor, gros de un picior, ca să găsească în el trimiterea la o carte şi mai plicticoasă. Iar pe alt plan, mai uman, se afla căsuţa de cărămidă pe care o închiriase pe Todd Road, colţ cu Cliff Avenue.

Aceasta adăpostise familia răposatului Martin Sheppard, un unchi al fostei gazde a lui Pnin de pe Creek Street, mulţi ani îngrijitorul proprietăţii familiei Todd, pe care acum oraşul Waindell o achiziţionase ca să-i transforme vila plină de ascunzişuri într-un sanatoriu modem. Iedera şi molizii învăluiau poarta încuiată al cărei vârf Pnin îl zărea, în capătul cel mai îndepărtat de pe Cliff Avenue, de la una dintre ferestrele dinspre nord ale noii sale case. Strada forma bara transversală a unui T, în al cărei colţ stâng locuia el. Peste drum de casă, exact de cealaltă parte a lui Todd Road (bara verticală a lui T), nişte ulmi bătrâni ascundeau umărul nisipos al asfaltului său peticit de un lan de porumb aflat la est de drum, în vreme ce de-a lungul flancului vestic un regiment de brazi tineri, de înălţime identică, înainta în direcţia campusului, în spatele unui gard, aproape pe întreaga distanţă până la următoarea reşedinţă – imensa cutie de ţigări a antrenorului echipei de fotbal a universităţii, care se înălţa cam la opt sute de metri sud de casa lui Pnin.

Sentimentul că trăia singur-singurel într-o clădire discretă era pentru Pnin ceva absolut încântător şi care-i satisfăcea uimitor o dorinţă mai veche şi ostenită a fiinţei sale celei mai intime, zdrobită şi buimăcită de treizeci şi cinci de ani de pribegie. Unul dintre lucrurile cele mai savuroase ale locului era tăcerea – angelică, rurală şi perfect sigură, prin urmare în contrast fericit cu persistentele cacofonii care-l înconjuraseră din şase părţi în camerele închiriate ale fostelor locuinţe. Şi căsuţa asta era atât de spaţioasă! Cu o surpriză recunoscătoare, Pnin se gândea că, dacă n-ar fi fost revoluţia rusă, exodul, expatrierea în Franţa, naturalizarea în America, totul – în cel mai bun caz, în cel mai bun caz, Timofei – ar fi fost cam la fel: un post de profesor în Harkov sau Kazan, o casă la periferie, ca asta de acum, cărţi vechi în ea, flori ale sfârşitului de sezon pe afară. Era – ca să fim

mai exacţi – o casă cu un etaj din cărămidă roşu-cireaşă, cu jaluzele albe şi acoperiş de şindrilă. Bucata verde de pământ pe care stătea avea o faţadă cam de cincizeci de arşini[1] şi era mărginită în spate de un capăt vertical de faleză acoperită de muşchi, cu nişte arbuşti maronii în vârf. De-a lungul laturii sudice a casei, o alee rudimentară ducea spre un mic garaj văruit cu alb pentru maşina de sărăntoc pe care o avea Pnin. O plasă curioasă, ca de coş, ca un fel de gaură mai mare de biliard – fără fund, totuşi –, era suspendată, din cine ştie ce motiv, deasupra uşii garajului, peste al cărei alb arunca o umbră la fel de distinctă ca propria-i ţesătură, dar mai amplă şi cu o nuanţă ceva mai albăstruie. Fazanii vizitau terenul năpădit de buruieni dintre garaj şi faleză. Liliacul – punctul de atracţie al grădinilor ruseşti, a căror splendoare primăvăratică, numai miere şi bâzâit, sărmanul Pnin o aştepta cu o imensă nerăbdare – se înghesuia în rânduri uscate de-a lungul unui zid al casei. Şi un copac înalt, foios, pe care Pnin, un om obişnuit cu mesteacănul-teiul-salcia-plopul tremurător-plopul-stejarul, nu era capabil să-l identifice, îşi întindea frunzele mari şi ruginii, în formă de inimă, şi umbrele de toamnă blândă peste treptele de lemn ale verandei.

Un cazan cu păcură arătând destul de exotic, instalat la subsol, îşi dădea silinţa să trimită în sus căldura anemică prin clapetele duşumelei. Bucătăria avea un aspect sănătos şi vesel, iar Pnin se distra de minune cu tot soiul de vase de gătit, oale şi tigăi, prăjitoare de pâine şi cratiţe, toate aparţinând proprietarului casei. Salonul era mobilat sumar şi modest, dar

---

[1] Unitate rusească de lungime, echivalentă cu aproximativ 70 de centimentri. (N.t.)

poseda o firidă mai degrabă seducătoare, adăpostind un glob uriaş, vechi, unde Rusia era pictată în albastru-deschis, cu o pată decolorată sau răzuită peste toată Polonia. Într-o foarte mică sufragerie, unde Pnin intenţiona să aranjeze un bufet-rece pentru musafirii lui, o pereche de sfeşnice de cristal cu ciucuri era răspunzătoare, dimineaţa devreme, pentru reflexiile irizate care străluceau fermecător pe dulap, amintindu-i sentimentalului meu prieten ferestrele cu vitralii care colorau razele soarelui în portocaliu, verde şi violet pe verandele caselor ruseşti de la ţară. Un dulăpaş cu porţelanuri zornăia de fiecare dată când trecea pe lângă el, cu un zgomot oarecum familiar din întunecoasele carnere din spate ale trecutului. Etajul consta în două dormitoare; ambele fuseseră domiciliul multor copii mici şi, incidental, al unor adulţi. Duşumelele erau roase de jucăriile de tinichea. De pe peretele camerei în care hotărâse să doarmă Pnin desprinsese un carton roşu în formă de fanion, având mâzgălit cu alb enigmaticul cuvânt *cardinals*; dar micul balansoar roz, pentru un Pnin de trei ani, fusese lăsat în colţul lui. O maşină de cusut defectă ocupa culoarul care ducea la baie, unde obişnuitei căzi scurte, făcută pentru pitici de către o naţiune de giganţi, îi trebuia, ca să se umple, tot atâta timp cât rezervoarelor şi bazinelor din cărţile ruseşti de aritmetică.

Era acum gata să dea petrecerea. Salonul avea o canapea pe care puteau să şadă trei persoane, două fotolii cu aripi, o berjeră umplută excesiv cu câlţi, un scaun cu spetează din trestie, o pernă mare şi două taburete. Deodată, încercă un sentiment ciudat de nemulţumire când cercetă lista invitaţilor. Avea substanţă, dar îi lipsea buchetul. Fireşte, ţinea enorm la familia Clements (oameni adevăraţi — nu ca majoritatea paiaţelor din campus), cu care avusese discuţii atât de antrenante pe vremea când le era chiriaş; fireşte, îi era foarte recunoscător lui Herman

Hagen, care îi făcuse atâtea servicii, de pildă, mărirea de salariu aranjată recent; fireşte, doamna Hagen era, în limbajul practicat la Waindell, „o persoană adorabilă”; fireşte, doamna Thayer era mereu plină de solicitudine la bibliotecă, iar soţul ei avea o capacitate liniştitoare de a demonstra cât de tăcut putea fi un om dacă se abţinea de la orice comentariu cu privire la starea vremii. Dar nu era nimic extraordinar, nimic original în combinaţia asta de persoane, iar bătrânul Pnin îşi aminti aniversările din copilăria lui —jumătate de duzină de ţânci invitaţi, care erau, nu se ştie cum, întotdeauna aceiaşi, şi pantofii care strângeau, şi tâmplele care zvâcneau, şi plictiseala aceea grea, tristă, constrângătoare, care se pogora asupra lui după ce fuseseră practicate toate jocurile, iar un văr gălăgios începea să le găsească noilor jucării tot soiul de întrebuinţări vulgare şi prosteşti; şi îşi mai amintea bâzâitul solitar din urechi atunci când, în timpul lungii partide obişnuite de-a v-aţi ascunselea, după o oră de stat pitit într-o poziţie incomodă, apărea dintr-un şifonier întunecos şi îmbâcsit din camera bonei, numai ca să descopere că toţi tovarăşii lui de joacă plecaseră deja acasă.

Pe când vizita faimoasa băcănie dintre Waindellville şi Isola, dădu nas în nas cu Betty Bliss, o invită la petrecere, iar ea îi spuse că încă îşi amintea poemul în proză al lui Turgheniev despre trandafiri, cu refrenul *Kak horoşi, kak sveji* (Ce frumoşi, ce proaspeţi), şi că, desigur, era încântată să vină. Îi invitase şi pe celebrul matematician, profesorul Idelson, şi pe soţia lui, sculptoriţa, iar ei îl asiguraseră că or să vină cu plăcere, dar telefonaseră mai târziu ca să-i spună că le părea cumplit de rău – uitaseră de un angajament anterior. Îi poftise şi pe tânărul Miller, devenit între timp conferenţiar, şi pe Charlotte, nevasta lui drăguţă şi pistruiată, dar se dovedi că aceasta tocmai urma să nască. Îl invitase pe bătrânul Carrol, administratorul-şef de la

Frieze Hall, împreună cu fiul lui, Frank, singurul student talentat al prietenului meu, care scrisese pentru el o strălucită teză de doctorat despre raporturile dintre iambii din rusă, engleză şi germană; dar Frank era în armată, iar bătrânul Carrol îi mărturisi că „nevastă-mea şi cu mine nu ne prea amestecăm cu profii”. Sună la reşedinţa preşedinelui Poore, cu care vorbise o dată (despre îmbunătăţirea curriculum-ului) la o reuniune în aer liber, până când începuse ploaia, şi îl invită să vină, dar nepoata preşedintelui Poore îi răspunse că în prezent unchiul ei „nu mai vizitează pe nimeni, cu excepţia câtorva prieteni personali”. Era pe cale să renunţe la a-şi înviora lista, când îi trecu prin minte o idee cu totul nouă şi într-adevăr admirabilă.

5

Pnin şi cu mine acceptaserăm de mult faptul tulburător, dar arareori discutat, că în corpul profesoral al oricărui colegiu poţi găsi nu numai o persoană care seamănă neobişnuit de bine cu dentistul sau poştaşul de prin partea locului, ci şi pe cineva care-şi are geamănul în acelaşi grup profesional. Cunosc chiar cazul unor tripleţi dintr-un colegiu relativ mic unde, potrivit pătrunzătorului său preşedinte, Frank Reade, rădăcina troicii eram, în mod destul de absurd, chiar eu; şi mi-o aduc aminte pe răposata Olga Krotki spunându-mi odată că, printre cei aproximativ cincizeci de profesori ai unui curs intensiv de limbi străine din timpul războiului, la care biata femeie, care nu mai avea decât un singur plămân, trebuia să predea leteana şi schinduful [1], existau nu mai puţin de şase Pnini, pe lângă

[1] În original: Lethean (poetic) – aducător de uitare, termen construit de la Lethe, simbolul uitării; şi Fenugreek (botanică)—schinduf (Trigonella

exemplarul autentic şi, pentru mine, unic. N-ar trebui să ne surprindă, prin urmare, că până şi Pnin, un om nu prea înzestrat cu spirit de observaţie în viaţa de zi cu zi, nu putuse să nu remarce (cam prin al nouălea an petrecut la Waindell) că un tip deşirat, ochelarist, cu şuviţe de savant gri-metalizat căzându-i peste partea dreaptă a frunţii lui mici, dar ridate, şi cu nişte brazde adânci coborându-i, de o parte şi de alta a nasului său ascuţit, spre fiecare din colţurile lungii lui buze superioare – o persoană pe care Pnin o ştia drept profesorul Thomas Wynn, şeful catedrei de ornitologie, cu care vorbise o dată la o petrecere despre veselii granguri aurii, cucii melancolici şi alte păsări din provinciile ruseşti –, nu era întotdeauna profesorul Wynn. Uneori se transforma, cum ar veni, în cineva diferit, al cărui nume îi era necunoscut lui Pnin, dar pe care îl eticheta, cu aplecarea neîndoielnică a străinilor pentru jocurile de cuvinte, drept „Twynn” (sau, în pniniană, „Tvin”). Prietenul şi compatriotul meu înţelese în scurt timp că nu putea şti niciodată cu siguranţă dacă domnul cu figură de bufniţă şi cu mers ţanţoş şi rapid, pe care îl întâlnea cam o dată la două zile în diferite puncte ale traseului său între birou şi sala de curs, între sala de curs şi scări, între ţâşnitoare şi baie, era cu adevărat cunoştinţa sa întâmplătoare, ornitologul, pe care se simţea obligat să-l salute în trecere, sau un străin care doar semăna cu Wynn, răspunzând la sumbrul salut cu exact acelaşi grad de politeţe automată pe care l-ar fi putut avea orice cunoştinţă întâmplătoare. Momentul întâlnirii era de fiecare dată foarte scurt, fiindcă atât Pnin, cât şi Wynn (sau Twynn) mergeau repede; iar uneori Pnin, ca să evite schimbul de lătrături urbane,

---

foenum). {N.t.)

se prefăcea că citeşte pe fugă o scrisoare, sau reuşea să se ferească de colegul şi călăul lui, care avansa grăbit, apucând-o brusc pe scări şi continuându-şi drumul pe coridorul de la etajul inferior; dar nici bine n-apucă să se bucure de ingeniozitatea acestui şiretlic că, într-o zi, fu cât pe ce să se ciocnească de Tvin (sau Vin), care înainta cu pas greoi de-a lungul culoarului de dedesubt. Când începu noul semestru de toamnă (al zecelea pentru Pnin), acest neajuns se agravă din pricina faptului că orele de predare ale lui Pnin fuseseră schimbate, anulând astfel anumite obişnuinţe pe care învăţase să se bizuie în eforturile lui de a-l ocoli pe Wynn şi pe imitatorul acestuia. S-ar fi zis că trebuia să-l suporte veşnic. Căci, amintindu-şi alte dubluri din trecut – asemănări dezarmante pe care nu le văzuse decât el –, Pnin îşi spuse necăjit că ar fi inutil să ceară cuiva ajutorul ca să-l descâlcească în problema acestor T. Wynns[1].

În ziua petrecerii, pe când termina de luat un prânz târziu în Frieze Hall, Wynn, sau dublul lui, care nu mai apăruse până atunci acolo, se aşeză brusc lângă el şi spuse:

— Voiam de mult să vă întreb ceva - predaţi rusa, nu-i aşa? Vara trecută, citeam un articol despre păsări…

(„Vin! E Vin!” îşi spuse Pnin şi concepu de îndată un plan de acţiune.)

— … ei bine, autorul articolului – nu-mi amintesc numele lui, cred că era unul rusesc – menţiona că în regiunea Skoff, sper că pronunţ corect, o prăjitură de prin partea locului e coaptă în forma unei păsări. În principiu, desigur, simbolul e falic, dar mă întrebam dacă aveţi cunoştinţă de un asemenea obicei.

în acea clipă, strălucita idee traversă mintea lui Pnin.

— Domnule, sunt la dispoziţia dumneavoastră, spuse el cu o

---

[1] Joc de cuvinte: în engleză, twins înseamnă „gemeni”. (N.t.)

notă de jubilaţie tremurătoare în glas, fiindcă găsise acum o cale ca să fixeze definitiv cel puţin personalitatea Wynn-ului iniţial, cel căruia îi plăceau păsările. Da, domnule, ştiu totul despre acele *javoronki*, despre acele *alouettes*[1], acele – trebuie să consultăm un dicţionar pentru numele englezesc. Aşa că profit de ocazie ca să vă invit cordial să-mi faceţi o vizită astă-seară. La opt şi jumătate, postmeridian. O modestă petrecere de casă nouă, nimic mai mult. Veniţi cu soţia dumneavoastră – ori poate sunteţi holtei?

(Vai, pontosul Pnin!)

Interlocutorul său îi mărturisi că nu era însurat. I-ar plăcea să vină. La ce adresă?

— 999, Todd Rodd, foarte simplu! Chiar la capătul drumului, unde se uneşte cu Cleef Ahvnue. O căsuţă de chărămidă şi o maare fhaleză nheagră.

6

În acea după-amiază, Pnin de-abia aşteptă să pornească operaţiunile culinare. Le începu curând după cinci şi nu le întrerupse decât ca să îmbrace, pentru primirea oaspeţilor, un smoching de sibarit, din mătase albastră, cu revere de satin şi o centură împodobită cu ciucuri, câştigată la un bazar de caritate organizat de emigranţi la Paris, cu douăzeci de ani în urmă – cum zboară timpul! Purta haina asta la o pereche veche de pantaloni de smoching, şi ei de origine europeană. Privindu-se în oglinda crăpată a dulăpiorului cu medicamente, îşi puse ochelarii de citit, grei, cu ramă de baga, de sub a căror şa nasul

---

[1] Ciocârlii (lb. fr.). (N.t.)

lui rusesc, ca un cartof, se bomba uşor. Îşi dezveli dinţii sintetici. Îşi inspectă obrajii şi bărbia, ca să vadă dacă bărbieritul de dimineaţă mai era valabil. Era. Între index şi degetul mare, apucă un fir lung de păr din nară, îl smulse după o a doua smucitură bruscă şi strănută viguros, un „Ah!” care exprima simţirea de bine rotunjind explozia.

La şapte şi jumătate, Betty sosi ca să dea o mână de ajutor la ultimele pregătiri. Betty preda acum engleza şi istoria la liceul din Isola. Nu se schimbase din zilele în care era o doctorandă plină de viaţă. Ochii ei cenuşii miopi, tiviţi cu roz, te cercetau cu aceeaşi simpatie ingenuă. Purta aceeaşi coadă groasă de păr de tip Gretchen răsucită în jurul capului. Avea aceeaşi cicatrice pe gâtul ei cu piele mătăsoasă. Dar un inel de logodnă cu un diamant minuscul îşi făcuse apariţia pe mâna ei grăsuţă; îl prezentă, cu o mândrie timidă, lui Pnin, care fu cuprins de o vagă tresărire de tristeţe. Îşi spuse că, la un moment dat, ar fi putut să o curteze – de fapt, aşa ar fi făcut dacă Betty nu ar fi avut o mentalitate de slujnică, rămasă, şi ea, neschimbată. Era încă în stare să relateze o poveste lungă folosind schema „ea a spus - eu am spus - ea a spus”. Nimic n-ar fi putut-o convinge să nu dea crezare înţelepciunii şi spiritului din revista ei favorită pentru femei. Nu-şi pierduse curiosul obicei — împărtăşit de alte două sau trei tinere provinciale dintre puţinele pe care le cunoştea Pnin — de a te bate uşor cu palma peste mânecă pentru a aproba sau, mai degrabă, a pedepsi orice remarcă prin care i-ai fi amintit o mică eroare: spuneai „Betty, ai uitat să înapoiezi cartea”, sau „Betty, ai spus că n-ai să te măriţi niciodată”, iar ea, înainte chiar de a răspunde, făcea gestul acela afectat, retras de îndată ce degetele-i butucănoase intrau în contact cu încheietura mâinii tale.

— E biochimist şi se află acum la Pittsburgh, spuse Betty

ajutându-l pe Pnin să aranjeze tartinele de pâine cu unt în jurul unui castron cu caviar proaspăt, gri şi lucios, şi să spele trei ciorchini mari de struguri.

Mai era şi un platou mare cu mezeluri, pâine integrală de secară, autentic germană, şi o vinegretă foarte specială, în care crevetele se învecinau cu castraveciorii şi mazărea, şi nişte câmăciori în sos de roşii, şi *pirojki* (piroşti cu ciuperci, cu carne şi cu varză) calzi, şi patru soiuri de nuci, şi tot felul de dulciuri orientale interesante. Băuturile erau reprezentate prin whisky (contribuţia lui Betty), *riabinovka* (un lichior de scoruşe), cocteiluri de coniac-rodii şi, desigur, punciul lui Pnin, un amestec ameţitor de Châ-teau Yquem la rece, suc de grepfrut şi maraschino, pe care solemna gazdă începuse deja să le amestece într-un bol mare, făcut dintr-o splendidă sticlă acvamarin, decorată cu ghirlande învolburate şi frunze de nufăr.

— Vai, ce obiect drăgălaş! strigă Betty.

Pnin privi bolul plăcut surprins, de parcă l-ar fi văzut pentru prima dată. Era, îi explică el, un cadou de la Victor. Da, ce mai făcea, cum îi mergea la St. Bart's? Îi plăcea, dar nu cine ştie ce. Îşi petrecuse începutul verii în California, cu maică-sa, apoi lucrase două luni la un hotel din Yosemite. Un *ce*? Un hotel din munţii californieni. Ei bine, acum se întorsese de acolo şi-i trimisese brusc asta.

Printr-o tandră coincidenţă, bolul sosise tocmai în ziua în care Pnin numărase scaunele din casă şi începuse să plănu- iască petrecerea. Venise ambalat într-o cutie, pusă în interiorul altei cutii, aşezată la rândul ei într-o a treia, înfăşurată într-o cantitate extravagantă de rumeguş şi de hârtie care se împrăştiaseră prin toată bucătăria, ca o vijelie de carnaval. Bolul care răsărise de acolo era unul dintre darurile acelea al căror prim impact produce în mintea destinatarului o imagine colorată, un blazon

înceţoşat, reflectând cu o asemenea forţă emblematică natura suavă a expeditorului încât atributele tangibile ale lucrului se dizolvă, ca să spunem aşa, în această pură strălucire interioară, dar ţâşnesc apoi, brusc şi pentru totdeauna, făcând un radios salt în fiinţă atunci când sunt lăudate de un străin căruia adevărata glorie a obiectului îi rămâne necunoscută.

7

Un clinchet muzical reverberă în căsuţă, iar soţii Clements îşi făcură intrarea cu o sticlă de şampanie franţuzească şi un buchet de dalii.

Joan — ochi albastru-închis, gene lungi, păr tuns scurt — purta o rochie veche din mătase neagră, mai elegantă decât orice ar fi putut inventa celelalte soţii ale profesorilor, şi era întotdeauna o plăcere să-l vezi pe bunul, bătrânul, chelul Tim Pnin înclinându-se uşor ca să atingă cu buzele mâna uşoară pe care Joan – singura dintre toate doamnele din Wahdell – ştia s-o ridice exact la nivelul potrivit ca să fie sărutată de un gentleman rus. Laurence, mai gras ca oricând, îmbrăcat într-un costum frumos de flanelă gri, se cufundă într-un fotoliu şi înşfăcă grabnic prima carte pe care-o găsi la îndemână — întâmplător, un dicţionar de buzunar englez-rus şi rus-englez. Ţinându-şi ochelarii într-o mână, privi în gol, încercând să-şi amintească un lucru pe care voise mereu să-l verifice, dar care nu-i venea acum în minte, iar atitudinea lui îi accentuă şi mai mult asemănarea frapantă, oarecum *en jeune*, cu canonicul van der Paele – maxilar inferior amplu, halou de puf – de Jan van Eyck, cuprins de un acces de abstracţiune în prezenţa Sfintei Fecioare uimite, spre care un figurant înveşmântat ca Sf. Gheorghe îi atrăgea atenţia bunului canonic. Totul era acolo — tâmpla noduroasă,

privirea tristă, meditativă, pliurile şi ridurile de pe chip, buzele subţiri şi chiar negul de pe obrazul stâng.

De-abia se aşezaseră soţii Clements, că Betty îi deschise uşa bărbatului interesat de cozonacii în formă de pasăre. Pnin era cât pe ce să spună „profesore Vin”, dar Joan — din nefericire, probabil —– întrerupse prezentarea:

— Ah, dar îl ştim pe Thomas! Cine nu-l ştie pe Tom?

Tim Pnin se întoarse în bucătărie, iar Betty le împărţi musafirilor nişte ţigări bulgăreşti.

— Credeam, Thomas, observă Clements, încrucişându-şi picioarele grase, că eşti la Havana, ca să le iei interviuri pescarilor care se caţără în palmieri.

— Ei, mă duc acolo spre mijlocul anului, spuse profesorul Thomas. Desigur, o bună parte din munca de teren a fost deja făcută de alţii.

— A fost totuşi plăcut să primeşti subvenţia aia, nu-i aşa?

— În ramura noastră, replică Thomas cât se poate de liniştit, trebuie să întreprindem multe expediţii dificile. De fapt, s-ar putea să ajung prin Insulele Windward. Asta numai dacă – adăugă el cu un râs cavernos – senatorul Mecarthy nu interzice călătoriile în străinătate.

— A primit o subvenţie de zece mii de dolari, îi spuse Joan lui Betty, a cărei faţă făcu o reverenţă sub forma grimasei aceleia speciale, constând într-o lentă semiînclinare şi încordare a bărbiei şi a buzei inferioare, care transmitea automat, la fetele ca Betty, o recunoaştere respectuoasă, de felicitare uşor uimită, a unor lucruri măreţe, cum ar fi să iei cina cu şeful, să figurezi în *Who’s Who* sau să te întâlneşti cu o ducesă.

Soţii Thayer, care sosiră într-o maşină nouă, îi oferiră gazdei o elegantă cutie cu bomboane de mentă. Doctorul Hagen, care veni pe jos, ţinea triumfător o sticlă de votcă.

— Bună seara, bună seara, bună seara, spuse prietenos Hagen.

— Dr Hagen, spuse Thomas, dând mâna cu el. Sper că senatorul nu v-a văzut plimbându-vă cu chestia asta.

Bunul doctor îmbătrânise vizibil de anul trecut, dar era la fel de robust şi îndesat ca întotdeauna, cu umerii lui vătuiţi, bărbia pătrată, nările pătrate, spaţiul leonin dintre sprâncene şi peria rectangulară a părului său grizonant, parcă tăiat cu un foarfece de grădină. Purta un costum negru peste o cămaşă albă de nailon și o cravată neagră brăzdată de un fulger roşu. Doamna Hagen fusese împiedicată să vină, în ultima clipă, de o cumplită migrenă, din păcate!

Pnin servi cocteilurile „sau, mai bine zis, cozile de flamingo – special pentru ornitologi”, după cum remarcă el sarcastic.

— Mulţumesc! spuse cântat doamna Thayer, luându-şi în primire paharul şi ridicând din sprâncenele-i lineare, cu nota aceea veselă de interogaţie amabilă menită să combine noţiunile de surpriză, lipsă de merit şi plăcere.

Femeie atrăgătoare, îngrijită şi cu faţa rozalie, la vreo patruzeci de ani, cu o dantură falsă ca perlele şi păr ondulat şi cu reflexe aurii obţinute la coafor, era verişoara provincială a elegantei şi relaxatei Joan Clements, care se plimbase în lumea întreagă, până şi în Turcia şi Egipt, şi se măritase cu cel mai original şi mai puţin îndrăgit profesor de la Waindell. În acest punct, trebuie spus un cuvânt bun şi despre soţul lui Magaret Thayer, Roy, membru posomorât şi tăcut al catedrei de engleză, care, cu excepţia exuberantului său şef, Cockerell, era o adunătură de ipohondri. În exterior, Roy era o persoană oarecare. Dacă desenai o pereche de mocasini vechi, maronii, două petice bej în dreptul coatelor, o pipă neagră şi doi ochi pungiţi sub sprâncenele stufoase, restul era uşor de completat. Undeva, pe la mijlocul distanţei, atârna o obscură boală de ficat,

iar în fundal se afla poezia secolului al XVIII-lea, domeniul lui Roy, o păşune păscută în exces, cu un izvor anemic şi un pâlc de arbori cu iniţiale gravate pe trunchiul lor; o îngrăditură din sârmă ghimpată, de o parte şi de alta a acestui câmp, îl separa de domeniul profesorului Stowe, secolul precedent, unde mieii erau mai albi, iarba mai moale, pârâiaşul mai susurător, şi de începutul secolului al XIX-lea, predat de dr Shapiro, cu văi înecate în ceaţă, neguri marine şi struguri de import. Roy Thayer evita să vorbească despre subiectul său, evita, de fapt, să vorbească despre orice subiect, îşi risipise zece ani de viaţă cenuşie în cercetări erudite privitoare la un grup uitat de poetaştri inutili şi ţinea un jurnal detaliat, în versuri criptografiate, pe care trăgea nădejde că într-o bună zi posteritatea avea să-l descifreze, proclamându-l, retrospectiv, cea mai mare realizare literară a vremurilor noastre – şi din câte ştiu eu, Roy Thayer, s-ar putea să ai dreptate.

Când toată lumea fu confortabil instalată, sorbindu-şi cocteilurile şi lăudându-le, profesorul Pnin se aşeză pe marea pernă şuierătoare de lângă cel mai nou prieten al său şi spuse:

— Trebuie să vă vorbesc, domnule, despre ciocârlie, *javoronok* în ruseşte, despre care mi-aţi făcut onoarea să mă întrebaţi. Luaţi asta acasă, cu dumneavoastră. Am bătut la maşină o prezentare sumară, cu tot cu bibliografie. Iar acum, cred că o să ne mutăm în camera de alături, unde ne aşteaptă o cină *à la fourchette*[1].

8

---

[1] *Manger à la fourchette* (pop.)—a mânca cu degetele (lb. fr.). (*N.t.*)

Între timp, musafirii, cu farfuriile pline, reveneau în camera de zi. Fu adus punciul.

— Doamne, Timofei, unde ai găsit bolul ăsta absolut divin? exclamă Joan.

— Mi l-a dat Victor.

— Dar unde l-a *găsit*?

— Într-o dugheană de antichităţi din Cranton, dacă nu mă-nşel.

— Ei, comedie! Cred că l-a costat o avere!

— Un dolar? Zece dolari? Poate mai puţin?

— Zece dolari, aiurea! Două sute, aş spune. *Uită-te* la el! Uită-te la ghirlanda asta! Ştii ceva, mai bine l-ai arăta soţilor Cockerell. Se pricep de minune la tot ce-nseamnă sticlărie veche. De fapt, au un ulcior Lake Dunmore care aduce cu ruda săracă a bolului tău.

Margaret Thayer îl admiră la rândul ei şi spuse că, în copilărie, îşi închipuia condurii de sticlă ai Cenuşăresei exact în nuanţa aceea albastru-verzuie; la care profesorul Pnin observă că, *primo*, ar vrea ca fiecare să-i spună dacă şi conţinutul era la fel de bun ca recipientul, şi, *secundo*, condurii Cenuşăresei nu erau din sticlă, ci din blană de veveriţă rusească, *vair*, în franţuzeşte. Era, spuse el, un caz evident de supravieţuire a cuvântului celui mai potrivit, *verre* fiind mai sugestiv decât *vair*, care, susţinea el, nu venea de la *varius*, variat, ci de la *veveritsa*, termenul slav pentru blana de iarnă frumoasă, deschisă, a unei anumite veveriţe, cu o tentă albăstruie, mai bine zis *sizily*, colombină – de la *columba*, cuvântul latinesc pentru „porumbel”, aşa cum ştie prea bine cineva dintre cei de faţă – aşa că, vedeţi, doamnă Fire, aţi avut, în general, dreptate.

— Conţinutul e bun, spuse Laurence Clements.

— Băutura e delicioasă, nu încape îndoială, spuse Margaret

Thayer.

(„Am crezut întotdeauna că de fapt «*colombina*»[1] e un soi de floare” îi spuse Thomas lui Betty, care-l aprobă uşor.)

Fură trecute apoi în revistă vârstele diverşilor copii. Victor urma să împlinească în scurt timp cincisprezece ani. Eileen, nepoata surorii mai mari a doamnei Thayer, avea cinci ani. Isabel avea douăzeci şi trei şi era foarte încântată de noul ei post de secretară la New York. Fiica doctorului Hagen, de douăzeci şi patru de ani, trebuia să se întoarcă din Europa, unde petrecuse o vară de vis în Bavaria şi Elveţia, însoţind-o pe o doamnă fermecătoare, Dorianna Karen, celebra stea de cinema a anilor ’20.

Sună telefonul. Cineva voia să-i vorbească doamnei Sheppard. Cu o precizie absolut neobişnuită pentru el în astfel de chestiuni, imprevizibilul Pnin nu numai că spuse repede noua adresă a femeii şi numărul ei de telefon, dar le oferi şi pe cele ale fiului ei mai mare.

9

Pe la ora zece, punciul lui Pnin şi scotchul lui Betty îi făceau pe unii musafiri să vorbească mai tare decât şi-ar fi închipuit ei. O parte din gâtul doamnei Thayer fusese cuprinsă de o roşeaţă puternică, sub steluţa albăstruie a cercelului ei stâng, iar ea, stând foarte dreaptă, îşi încânta gazda cu relatarea

---

[1] În engleză, *columbine* are aceeaşi rădăcină cu latinescul *columba,* „porumbel”; înseamnă, de fapt, „căldăruşă”, plantă erbacee ornamentală, cu tulpină simplă sau ramificată, păroasă, cu flori albastre, violete, roşii, mai rar albe (*Aquilegia vulgaris*). (*N.t.*)

neînţelegerilor dintre doi colegi de-ai ei de la bibliotecă. Era o simplă poveste de la birou, dar schimbările ei de ton, când îi imita ba pe domnişoara Shrill, ba pe domnul Basso, precum şi conştiinţa faptului că serata se derula atât de bine, îl făceau pe Pnin să-şi încline capul şi să chicotească extaziat în spatele mâinii. Roy Thayer clipea molatic, privindu-şi punciul de sub nasul cenuşiu şi poros, şi-o asculta politicos pe Joan Clements, care, când era puţin afumată, ca acum, avea un fel încântător de-a bate din pleoape sau chiar de a-şi închide cu totul ochii albaştri, cu gene negre, de a-şi întrerupe frazele, de a pune punct unei propoziţii sau de a-şi trage răsuflarea gâfâind adânc:

— Dar nu credeţi – he-he – că el încearcă – he-he — practic în toate romanele — he-he – să exprime recurenţa fantastică a unor situaţii?

Betty se ţinea bine şi avea grijă, cu un aer expert, de băuturi. În nişa de la capătul camerei, Clements, cu un aer posomorât, învârtea lent globul pământesc, în vreme ce Hagen, ocolind cu grijă intonaţiile tradiţionale pe care le-ar fi folosit în împrejurări mai prielnice, le povesti, lui şi lui Thomas, care zâmbea, ultima istorie despre domnişoara Idelson, comunicată de doamna Blorenge doamnei Hagen. Pnin sosi cu o farfurie de nuga.

— Asta nu prea e pentru urechile tale caste, Timofei, îi spuse Hagen lui Pnin, care mărturisise întotdeauna că nu înţelegea ce rost aveau „anecdotele scabroase”. Totuşi…

Clements plecă în direcţia doamnelor. Hagen luă de la capăt istorisirea, iar Thomas zâmbi din nou. Pnin flutură din mână în direcţia povestitorului, într-un gest rusesc de dezgust – of-tu-şi-năzbâtiile-tale – şi spuse:

— Am auzit o anecdotă foarte asemănătoare în urmă cu treizeci şi cinci de ani, la Odessa, şi nici atunci n-am priceput care-i hazul ei.

10

Într-o etapă şi mai târzie a petrecerii, îşi schimbară din nou locurile. Într-un colţ al canapelei, Clements, plictisit, răsfoia albumul *Capodopere flamande*, pe care Victor îl primise de la maică-sa şi i-l lăsase lui Pnin. Joan şedea pe un taburet, lângă genunchiul soţului ei, cu o farfurie de struguri în poala amplei sale fuste, întrebându-se când ar fi potrivit să plece fără să-l jignească pe Timofei. Ceilalţi îl ascultau pe Hagen vorbind despre educaţia modernă:

— Râdeţi cât poftiţi, spuse el, aruncând o privire tăioasă spre Clements, care clătină din cap, respingând acuzaţia, şi-i întinse pe urmă albumul lui Joan, arătându-i ceva care îl înveseli brusc. Râdeţi cât poftiţi, dar afirm că singura cale de a scăpa din marasm – numai o picătură, Timofei: atâta, ajunge – este să-l încui pe student într-o celulă izolată fonic şi să elimini sala de lectură.

— Da, aşa-i, îi spuse Joan soţului ei, cu răsuflarea tăiată, înapoindu-i albumul.

— Mă bucur că eşti de acord, Joan, continuă Hagen. Am fost totuşi numit *enfant terrible*[1] pentru că am susţinut teoria asta, şi poate că n-o să mă aprobi la fel de uşor când o să auzi ce am de spus. Studentul astfel izolat va avea la dispoziţie discuri pe toate temele posibile…

— Dar personalitatea conferenţiarului, spuse Margaret Thayer. Cu siguranţă că are şi ea rolul ei.

— Nu are! strigă Hagen. Asta-i tragedia! De exemplu, cine îl

---

[1] Copil teribil (lb. fr.) (*N.t.*)

vrea *pe el* – îl arătă cu degetul pe radiosul Pnin — cine vrea personalitatea lui? Nimeni! Vor respinge minunata personalitate a lui Timofei fără să clipească! Lumea are nevoie de o maşină, nu de Timofei!

— Timofei ar putea fi dat la televizor, spuse Clements.

— Vai, mi-ar plăcea asta, spuse Joan, privindu-şi cu ochi strălucitori gazda, iar Betty aprobă viguros din cap.

Pnin se înclină adânc în direcţia lor, făcând cu ambele mâini gestul de „m-aţi lăsat fără glas”.

— Dar dumneavoastră ce credeţi despre controversatul meu plan? îl întrebă Hagen pe Thomas.

— Vă pot spune eu ce crede Tom, anunţă Clements, continuând să privească aceeaşi pictură din cartea deschisă pe genunchii lui. Tom crede că cea mai bună metodă de a preda ceva este să te bazezi pe discuţia din clasă, cu alte cuvinte, să-i laşi pe douăzeci de dobitoci tineri şi doi nevrozaţi încrezuţi să dezbată, vreme de cincizeci de minute, ceva despre care nici profesorul, nici ei nu ştiu nimic. În ultimele trei luni – continuă el fără vreo tranziţie logică –, am căutat tabloul ăsta, şi uite-l aici. Editorul noii mele cărţi despre filosofia gestului vrea un portret al meu, iar Joan şi cu mine ştiam că văzuserăm pe undeva ceva care-mi semăna uluitor de bine, opera unui vechi maestru, dar nu ne mai aminteam nici măcar perioada în care pictase. Ei bine, iată-l, iată-l. Singurul retuş care trebuie făcut ar fi să i se adauge o cămaşă sport şi să se şteargă mâna războinicului.

— Chiar că mă văd nevoit să protestez, începu Thomas.

Clements îi trecu albumul lui Margaret Thayer, iar ea izbucni în râs.

— Mă văd nevoit să protestez, Laurence, spuse Tom. O discuţie relaxată, într-o atmosferă de ample generalizări,

reprezintă o abordare mai realistă a educaţiei decât cursul magistral de modă veche.

— Sigur, sigur, spuse Clements.

Joan se ridică în picioare şi-şi acoperi paharul cu palma-i îngustă atunci când Pnin se oferi să i-l umple din nou. Doamna Thayer îşi privi ceasul-brăţară, apoi se uită la soţul ei. Un căscat uşor destinse gura lui Laurence. Betty îl întrebă pe Thomas dacă-l cunoştea pe un oarecare Fogelman, expert în lilieci, care locuia la Santa Clara, în Cuba. Hagen ceru un pahar cu apă sau cu bere. „Oare de cine-mi aminteşte?” se întrebă Pnin deodată. „Eric Wind? De ce? Sunt foarte diferiţi fizic.”

11

Cadrul scenei finale a fost holul. Hagen nu-şi mai găsea bastonul cu care venise (căzuse după un cufăr din dulap).

— Şi *eu* cred că mi-am lăsat poşeta în locul unde am stat, spuse doamna Thayer, împingându-şi uşurel soţul gânditor spre salon.

Pnin şi Clements, într-o ultimă discuţie, şedeau de-o parte şi de alta a pragului camerei de zi, ca două cariatide bine hrănite, şi-şi supseră pântecele ca să le facă loc soţilor Thayer. În mijlocul încăperii, profesorul Thomas şi domnişoara Bliss – el cu mâinile la spate şi ridicându-se din când în când pe vârfuri, ea ţinând o tavă – stăteau în picioare şi vorbeau despre Cuba, unde un văr al logodnicului lui Betty trăise o vreme, din câte înţelesese ea. Thayer bâjbâia din scaun în scaun, şi se pomeni cu o geantă albă, fără să ştie prea bine unde-o culesese, cu mintea ocupată de schiţa rândurilor pe care avea să le scrie mai târziu în acea noapte:

Am stat şi-am băut, fiecare cu un trecut separat încuiat în sine, şi cu ceasurile deşteptătoare ale destinului puse la un viitor diferit — când, în fine, o încheietură a mâinii a fost răsucită, şi ochii soţilor s-au întâlnit...

Între timp, Pnin le întrebă pe Joan Clements şi Margaret Thayer dacă doreau să vadă cum îşi aranjase camerele de la etaj. Ideea le încântă. El le conduse. Aşa-zisul lui *kabinet* arăta acum foarte intim; duşumeaua zgâriată era acoperită confortabil cu un covoraş mai mult sau mai puţin pakistanez, pe care îl cumpărase odată pentru biroul lui şi care fusese recent luat, într-o tăcere drastică, de sub picioarele unui Falternfels surprins. Un pled scoţian, sub care Pnin traversase oceanul, venind din Europa, în 1940 şi câteva perne endemice deghizau un pat care nu putea fi mutat de acolo. Rafturile roz, pe care le găsise ocupate cu mai multe generaţii de cărţi pentru copii – de la *Tom, văcsuitorul de ghete* sau *Drumul spre succes* de Horatio Alger Jr., 1889, la *Rolf în păduri* de Ernest Thompson Seton, 1911, şi la ediţia din *Enciclopedia Compton în imagini în zece volume*, cu nişte fotografii mici şi înceţoşate –, erau acum pline cu trei sute şaizeci şi cinci de volume aparţinând bibliotecii colegiului Waindell.

— Şi când te gândeşti că eu le-am ştampilat pe toate, oftă doamna Thayer, dând ochii peste cap cu o exasperare prefăcută.

— Pe unele le-a ştampilat doamna Miller, spuse Pnin, maniac când era vorba de adevărul istoric.

În dormitor, lucrul cel mai frapant pentru vizitatoare era un paravan uriaş care apăra patul cu baldachin de insidioşii curenţi de aer, precum şi peisajul ce se zărea de la şirul de ferestruici: un zid stâncos, întunecat, ridicându-se abrupt la o distanţă de vreo douăzeci de metri, cu o întindere de cer înstelat, palid,

deasupra vegetaţiei negre din vârf. Pe pajiştea din spate, în reflectarea ferestrei, Laurence rătăcea printre umbre.

— În sfârşit, te-ai instalat confortabil, spuse Joan.

— Şi ştii ceva? replică Pnin pe un ton şoptit, confidenţial, vibrând triumfător. Mâine dimineaţă, sub un văl de misther, mă întâlnesc cu un domn care vrea să mă ajute să cumpăr casa!

Coborâră. Roy îi înmână nevesti-sii poşeta lui Betty. Herman îşi găsi bastonul. Căutară geanta lui Margaret. Laurence reapăru.

— La revedere, la revedere, profesore Vin! cântă Pnin, cu obrajii rumeni şi rotunzi în lumina lămpii din verandă.

(Aflate încă pe hol, Betty şi Margaret Thayer admirau bastonul de care era atât de mândru Hagen, trimis recent din Germania, o măciucă noduroasă cu mâner în formă de cap de măgar. Capul putea mişca dintr-o ureche. Bastonul îi aparţinuse bunicului bavarez al doctorului Hagen, un preot de ţară. Mecanismul celeilalte urechi se stricase în 1914, potrivit unei însemnări lăsate de pastor. Hagen îl purta, spunea el, ca să se apere de un anumit ciobănesc alsacian de pe Greenlawn Lane. Câinii americani nu erau obişnuiţi cu pietonii. El preferase întotdeauna să meargă pe jos decât să circule cu maşina. Urechea nu putea fi reparată. Cel puţin, nu la Waindell.)

— Mă întreb de ce m-o fi numit aşa, le spuse T. W. Thomas, profesor de antropologie, lui Laurence şi Joan Clements, în timp ce se îndreptau, prin întunericul albastru, spre cele patru maşini parcate sub ulmi de cealaltă parte a drumului.

— Prietenul nostru, răspunse Clements, foloseşte o terminologie proprie. Capriciile lui verbale adaugă un nou fior vieţii. Greşelile lui de pronunţie sunt mitopeice. Lapsusurile lui sunt oraculare. Îi spune nevesti-mii John.

— Totuşi, mi se pare ceva foarte tulburător.

— Probabil că te-a luat drept altcineva, spuse Clements. Şi

din câte ştiu eu, poate că şi *eşti* altcineva.

Înainte să traverseze strada, fură prinşi din urmă de doctorul Hagen. Profesorul Thomas, încă nedumerit, îşi luă rămas-bun.

— Aşa, spuse Hagen.

Era o noapte frumoasă de toamnă, catifelată în partea de jos, ca oţelul în văzduh.

Joan întrebă:

— Eşti sigur că nu vrei să te conducem cu maşina?

— E o plimbare de zece minute. Şi într-o noapte atât de minunată, plimbarea e obligatorie.

Cei trei rămaseră o vreme contemplând stelele.

— Şi toate astea sunt nişte lumi, spuse Hagen.

— Sau, spuse Clements cu un căscat, o harababură îngrozitoare. Bănuiesc că e de fapt un cadavru fosforescent şi că noi suntem înăuntrul lui.

Din veranda luminată ajunse până la ei râsul sonor al lui Pnin, care tocmai termina de povestit soţilor Thayer şi lui Betty Bliss cum şi el, o dată, luase geanta altcuiva.

— Vino, cadavrul meu fosforescent, să mergem, spuse Joan. Mi-a făcut plăcere să te revăd, Herman. Complimente din partea mea lui Irmgard. Ce petrecere delicioasă! Nu l-am văzut niciodată pe Timofei aşa de fericit.

— Da, mulţumesc, răspunse Hagen distrat.

— Ar fi trebuit să-i vezi faţa când ne-a spus că mâine o să stea de vorbă cu un agent imobiliar ca să cumpere casa viselor lui.

— Da? Eşti sigură c-a spus asta? întrebă Hagen brusc.

— Absolut sigură, spuse Joan. Şi dacă e cineva care are nevoie de o casă, apoi acela e Timofei!

— Bine, noapte bună, spuse Hagen. Mă bucur că aţi venit. Noapte bună.

Îi aşteptă să ajungă la maşină, ezită, apoi se întoarse spre veranda luminată unde, stând ca pe o scenă, Pnin strângea pentru a doua sau a treia oară mâna soţilor Thayer şi a lui Betty.

(„Nu i-aş fi îngăduit niciodată”, spuse Joan dând maşina cu spatele şi făcându-şi de lucru cu volanul, „*niciodată* copilului meu să plece în străinătate cu lesbiana aia bătrână”. „Atenţie”, spuse Laurence, „o fi el beat, dar tot te poate auzi.”)

— N-am să te iert niciodată, îi spuse Betty veselei sale gazde, că nu mi-ai dat voie să spăl vasele.

— Îl ajut eu, spuse Hagen, urcând treptele verandei şi lovindu-le cu bastonul. Voi, copii, puteţi pleca de-acum.

Urmă runda finală a strângerilor de mână, apoi soţii Thayer şi Betty plecară.

12

— Mai întâi, spuse Hagen, după ce el şi Pnin reintrară în salon, cred c-o să beau un ultim pahar de vin cu tine.

— Perfect, perfect! strigă Pnin. Haide să terminăm *cru-chon*-ul.

Se instalară confortabil, iar doctorul Hagen spuse:

— Eşti o gazdă minunată, Timofei. A fost un moment foarte plăcut. Bunicul meu obişnuia să spună că un pahar de vin bun ar trebui întotdeauna sorbit şi savurat ca şi cum ar fi ultimul de dinaintea unei execuţii. Mă întreb ce-ai pus în punci. Mă mai întreb dacă-i adevărat, aşa cum afirmă fermecătoarea noastră Joan, că te gândeşti serios să cumperi casa asta.

— Nu mă gândesc, sondez puţin posibilităţile, replică Pnin cu un râs gâlgâit.

— Mă întreb dacă e un lucru înţelept, continuă Hagen, mângâindu-şi paharul cu picior.

— Fireşte, sper să obţin titularizarea, în sfârşit, spuse Pnin mai degrabă ironic. Sunt asistent de nouă ani. Timpul trece. Curând am să fiu asistent la pensie. Hagen, de ce taci?

— Mă pui într-o situaţie foarte delicată, Timofei. Speram că n-ai să ridici problema asta.

— Nu ridic problema. Spun doar că mă aştept – o, nu anul viitor, dar să zicem la cea de-a o suta aniversare a abolirii sclaviei – ca Waindell să mă facă lector.

— Ei, vezi tu, dragul meu, trebuie să-ţi mărturisesc un secret trist. Nu e încă oficial, aşa că trebuie să-mi promiţi că n-o să spui nimănui.

— Jur, spuse Pnin, ridicând mâna.

— Ştii, cu siguranţă, continuă Hagen, cu câtă dragoste am construit marea noastră catedră. Nici eu nu mai sunt tânăr. Spui, Timofei, că eşti aici de nouă ani. Dar eu m-am dăruit, trup şi suflet, universităţii ăsteia vreme de *douăzeci şi nouă de ani*! Am dat totul, atâta cât am putut. Aşa cum îmi scria deunăzi prietenul meu, dr Kraft: tu, Herman Hagen, ai făcut mai mult pentru Germania în America decât au făcut pentru America toate misiunile noastre în Germania. Şi ce se întâmplă acum? L-am încălzit la sân pe şarpele ăsta-balaurul ăsta – de Falternfels, iar el a ajuns într-o poziţie-cheie. Te scutesc de detaliile intrigii!

— Da, spuse Pnin cu un oftat, intriga e oribilă, oribilă. Dar, pe de altă parte, munca cinstită îşi dovedeşte întotdeauna avantajele. Tu şi cu mine o să ţinem anul viitor nişte cursuri splendide, pe care le-am planificat de mult. Despre Tiranie. Despre Cizmă. Despre Nikolai I. Despre toţi precursorii atrocităţii moderne. Hagen, când vorbim despre injustiţie, uităm masacrele armeneşti, torturile inventate în Tibet, colonizarea Africii… Istoria omului este istoria suferinţei!

Hagen se aplecă peste prietenul lui şi-i dădu o palmă peste

genunchiul ciolănos.

— Eşti un romantic minunat, Timofei, şi în împrejurări mai fericite… Totuşi, pot să-ţi spun că în trimestrul de primăvară o să facem ceva neobişnuit. O să punem la punct un program dramatic, scene de la Kotzebue la Hauptmann. Văd asta ca pe un fel de apoteoză… Dar să nu anticipăm. Şi eu sunt un romantic, Timofei, aşa că nu pot lucra cu oameni ca Bodo, cum ar vrea consiliul nostru de administraţie. Kraft iese la pensie de la Seaboard şi mi s-a propus să-l înlocuiesc, începând din toamnă.

— Felicitări, spuse Pnin cu căldură.

— Mulţumesc, prietene. E, cu siguranţă, un post bun, remarcabil. Am să aplic experienţa nepreţuită pe care am câştigat-o aici unui câmp mai larg de cercetare şi administraţie. Fireşte, cum ştiu că Bodo n-o să te mai ţină la catedra de germană, prima mea mişcare a fost de-a le sugera să vii şi tu acolo, dar mi s-a spus că au destui slavişti la Seaboard şi fără tine. Aşa că am vorbit cu Blorenge, dar catedra de franceză de aici e şi ea plină. Din păcate, Waindell consideră că ar fi o povară financiară prea mare să te plătească pentru două sau trei cursuri de rusă care nu-i mai atrag pe studenţi. Climatul politic din America, după cum bine ştii, descurajează interesul faţă de chestiunile ruseşti. Pe de altă parte, te vei bucura să afli că departamentul de engleză îl invită pe unul dintre cei mai străluciţi compatrioţi ai tăi, un conferenţiar cu adevărat fascinant – l-am auzit o dată; cred că e un vechi prieten de-ai tăi.

Pnin îşi drese vocea şi întrebă:

— Înseamnă că mă dau afară?

— Ei, n-o lua în tragic, Timofei. Sunt sigur că vechiul tău prieten…

— Care vechi prieten? întrebă Pnin, îngustându-şi ochii.

Hagen îl numi pe fascinantul conferenţiar.

Aplecându-se în faţă, cu coatele sprijinindu-se pe genunchi, strângându-şi şi desfăcându-şi mâinile, Pnin spuse:

— Da, îl ştiu de treizeci de ani sau mai bine. Suntem prieteni, dar un lucru e sigur. N-am să lucrez niciodată sub conducerea lui.

— Ei, cred c-ar trebui să te mai gândeşti la asta. Poate că se găseşte vreo soluţie. Oricum, o să avem tot timpul să mai vorbim. Vom continua să predăm, şi tu, şi eu, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, *nicht wahr*[1]? Curaj, Timofei!

— Deci m-au dat afară, spuse Pnin, plesnindu-şi mâinile şi clătinând din cap.

— Da, suntem în aceeaşi barcă, în aceeaşi barcă, spuse jovial Hagen şi se ridică.

Se făcea târziu.

— Acuma plec, spuse Hagen, care, mai puţin dependent de timpul prezent decât Pnin, îl agrea la rândul său. A fost o petrecere minunată şi nicicând nu mi-aş fi îngăduit să-ţi stric bucuria dacă prietena noastră comună nu m-ar fi informat despre intenţiile tale optimiste. Noapte bună. Ah, apropo… Fireşte, pentru trimestrul de toamnă ai să primeşti salariul integral, pe urmă o să vedem cât putem obţine pentru tine în trimestrul de primăvară, mai ales dacă o să fii de acord să mai iei de pe umerii mei bătrâni o parte din stupida muncă de birou şi dacă o să participi activ la programul dramatic din New Hall. Cred, de fapt, că ar trebui să capeţi un rol în el, sub îndrumarea regizorală a fiicei mele; ţi-ar mai alunga gândurile negre. Gata, du-te imediat în pat şi adormi cu un roman poliţist bun.

Pe verandă, strânse mâna inertă a lui Pnin cu destulă vigoare

---

[1] Nu-i aşa? (lb. germ.). (*N.t.*)

pentru amândoi. Apoi îşi flutură bastonul şi coborî vesel treptele de lemn.

Uşa cu sită se trânti cu zgomot în urma lui.

— *Der arme Kerl*[1], murmură pentru sine bunul Hagen, în drum spre casă. Cel puţin, i-am îndulcit pilula.

13

Pnin luă de pe bufet şi de pe masa din sufragerie vesela şi argintăria care fuseseră folosite şi le duse în chiuveta din bucătărie. Puse deoparte resturile de mâncare în strălucitoarea lumină arctică a frigiderului. Şunca şi limba se terminaseră, la fel şi cârnăciorii; dar vinegreta nu se bucurase de succes, şi rămăseseră destule icre negre şi piroşti cu carne pentru o masă sau două în ziua următoare. „Bum-bum-bum”, făcu dulapul cu porţelanuri când Pnin trecu pe lângă el. Cuprinse cu privirea salonul şi se apucă să facă ordine. O ultimă picătură din punciul lui Pnin mai sclipea în frumosul bol. Joan strivise un muc de ţigară pătat de ruj în farfurioara ei; Betty nu lăsase nicio urmă şi dusese toate paharele înapoi la bucătărie. Doamna Thayer uitase o cutiuţă nostimă de chibrituri multicolore în farfurie, lângă o bucăţică de nuga. Domnul Thayer răsucise în tot felul de forme ciudate jumătate de duzină de şerveţele de hârtie; Hagen stinsese o ţigară oribilă într-un ciorchine mic de struguri, nemâncat.

În bucătărie, Pnin se pregăti să spele vasele. Îşi scoase haina de mătase, cravata şi proteza dentară. Ca să-şi apere plastronul şi pantalonii de smoching, îşi puse un şorţ de subretă, cu picăţele. Răzui bucăţelele de mâncare rămase pe farfurii într-o

---

[1] Bietul băiat (lb. Germ.). (N.t.)

pungă maronie de hârtie, ca să i le dea pe urmă unui căţeluş soios, alb cu pete rozalii pe spinare, care îl vizita uneori în cursul după-amiezei – nu exista niciun motiv ca un necaz omenesc să stea în calea unei plăceri canine.

Pregăti o baie de clăbuci în chiuvetă pentru oale, pahare şi argintărie şi, cu o grijă infinită, scufundă bolul acvamarin în spuma călduţă. Sticla flint, sonoră, emise un sunet plin înăbuşit, moale, când intră la muiat. Pnin clăti sub robinet paharele cu picior de culoarea chihlimbarului şi argintăria, apoi le cufundă în aceeaşi spumă. Pe urmă pescui cuţitele, furculiţele şi lingurile, le clăti şi începu să le şteargă. Lucra foarte încet, într-o manieră oarecum vagă, care ar fi putut fi luată drept un văl de abstracţiune la un om mai puţin metodic. Adună lingurile şterse într-un teanc, le puse într-un vas pe care-l spălase, dar nu-l uscase, după care le luă una câte una şi le şterse pe toate din nou. Bâjbâi sub clăbuci, în jurul paharelor cu picior şi sub bolul melodios, ca să vadă dacă nu mai rămăsese vreo piesă de argintărie uitată, iar apoi scoase un spărgător de nuci. Pedant, Pnin îl clăti şi tocmai îl ştergea când obiectul alungit alunecă din prosop, nu se ştie cum, şi căzu ca un om de pe acoperiş. Aproape că-l prinse — vârfurile degetelor intrară de fapt în contact cu el prin aer —, dar nu reuşi decât să-l propulseze în spuma care ascundea o comoară, în chiuvetă, unde plonjonul fu urmat de un zornăit groaznic de sticlă spartă.

Pnin aruncă prosopul într-un colţ şi, răsucindu-se, rămase pentru o clipă cu ochii aţintiţi în întunericul care se întindea dincolo de pragul uşii deschise din spate. O mică insectă verde, liniştită, cu aripi dantelate, se învârtea în lumina orbitoare a unui puternic bec fără abajur, deasupra cheliei lucioase a lui Pnin. Arăta foarte bătrân cu gura lui fără dinţi, pe jumătate căscată, şi cu o perdea de lacrimi înceţoşându-i ochii goi, care nu clipeau.

Apoi, cu un geamăt de anticipare angoasată, se întoarse la chiuvetă şi, făcându-şi curaj, îşi scufundă mâna adânc în spumă. Se înţepă într-un ciob de sticlă. Scoase uşor un pahar cu piciorul spart. Frumosul bol era intact. Luă un prosop de vase curat şi-şi continuă muncile menajere.

Când totul fu curat şi uscat, bolul tronă, distant şi senin, pe raftul cel mai sigur al dulapului, iar căsuţa luminată fu încuiată cu grijă în noaptea imensă şi întunecată, Pnin se aşeză la masa din bucătărie şi, luând o bucată de hârtie galbenă dintr-un dulap, îşi desfăcu stiloul şi începu să compună ciorna unei scrisori:

„Dragă Hagen”, scrise el cu scrisul lui citeţ şi ferm, „îngăduie-mi să recaputilez (tăie) recapitulez discuţia noastră din seara asta. Trebuie să-ţi mărturisesc, m-a surprins într-o oarecare măsură. Dacă am avut onoarea să te înţeleg bine, ai spus că…”

Capitolul şapte

1

Prima mea amintire despre Timofei Pnin este legată de un fir de praf de cărbune care mi-a intrat în ochi într-o duminică din primăvara anului 1911.

Era una dintre dimineţile acelea aspre, vijelioase, strălucitoare din Sankt Petersburg, când ultima bucată transparentă de gheaţă de pe lacul Ladoga a fost purtată spre golf de Neva, valurile indigo se ridică şi clipocesc lovindu-se de granitul malului,

remorcherele şi şlepurile uriaşe, acostate de-a lungul cheiului, scârţâie ritmic, iar iahturile cu aburi, din mahon şi alamă, sclipesc în soarele jucăuş. Probasem o minunată bicicletă nouă, englezească, pe care o primisem în dar pentru a douăsprezecea mea aniversare, şi, pe când mă îndreptam spre căsuţa noastră din piatră trandafirie din Morskaia, pe drumul pavat cu lemn, lucios ca parchetul, conştiinţa faptului că nu-i dădusem ascultare tutorelui meu era mai puţin enervantă decât grăuntele de durere usturătoare din extrema nordică a globului meu ocular. Remediile băbeşti, cum ar fi aplicarea unei bucăţele de vată muiată în ceai rece şi frecarea de-a lungul nasului n-au făcut decât să înrăutăţească lucrurile; şi când m-am trezit a doua zi, obiectul ascuns sub pleoapa mea superioară părea mai degrabă un poligon solid, tot mai adânc incrustat cu fiecare clipire umedă. După-amiază am fost dus la un oftalmolog reputat, dr Pavel Pnin.

Unul din acele incidente stupide care rămân pentru totdeauna în mintea receptivă a unui copil au marcat perioada petrecută împreună cu tutorele meu în sala de aşteptare pluşată şi cu praful jucând în bătaia soarelui a doctorului Pnin, unde pata albastră a unei ferestre în miniatură se reflecta în domul de sticlă al unei pendule de argint aurit, de pe cămin, şi unde două muşte descriau neîncetat patrulatere lente în jurul unui candelabru mort. O doamnă care purta o pălărie cu pene şi soţul ei cu ochelari negri stăteau într-o tăcere conjugală pe canapea; apoi a intrat un ofiţer de cavalerie – s-a aşezat lângă fereastră ca să citească ziarul; pe urmă soţul s-a îndreptat spre cabinetul doctorului Pnin, iar eu am observat o expresie ciudată pe faţa tutorelui meu.

Cu ochiul meu sănătos, i-am urmărit privirea. Ofiţerul s-a aplecat spre doamnă. Într-o franceză grăbită, a dojenit-o pentru

ceva ce făcuse – sau nu făcuse - în ziua precedentă. Ea i-a oferit mâna înmănuşată, ca să i-o sărute. El şi-a lipit buzele de cheotoarea mănuşii şi a plecat imediat, vindecat de orice îl va fi necăjit mai devreme.

Prin moliciunea trăsăturilor, volumul trupului, subţirimea piciorului, forma ca de maimuţă a urechii şi a buzei superioare, doctorul Pavel Pnin semăna foarte mult cu Timofei, aşa cum avea să fie acesta trei sau patru decenii mai târziu. La tată însă o şuviţă de păr cânepiu masca oarecum o calviţie ca de ceară; purta un *pince-nez* cu rame negre, pe o panglică neagră, ca răposatul doctor Cehov; se bâlbâia uşor, spre deosebire de vocea de mai târziu a fiului său. Şi ce uşurare divină a fost când, cu un instrument minuscul, aducând cu beţişorul de tobă al unui spiriduş, blândul doctor mi-a scos din pupilă atomul negru care mă rănea! Mă întreb pe unde-o mai fi acum grăuntele acela! Oricât de stupid şi de înnebunitor ar părea, fapt e că el *există* pe undeva.

Poate pentru că în cursul vizitelor făcute la diverşi colegi de şcoală văzusem şi alte apartamente mic-burgheze, am reţinut fără să vreau o imagine a apartamentului lui Pnin care, probabil, corespunde realităţii. Pot spune deci cu destulă siguranţă că era format din două rânduri de camere separate de un coridor lung; de o parte se aflau sala de aşteptare, cabinetul doctorului şi, pesemne, o sufragerie şi un salon; de cealaltă parte existau două sau trei dormitoare, o sală de studiu, o baie, camera bonei şi o bucătărie. Tocmai mă pregăteam să plec, cu un flacon de picături pentru ochi, iar tutorele meu profita de ocazie ca să-l întrebe pe doctorul Pnin dacă încordarea oculară putea cauza probleme gastrice, când uşa din faţă se deschise şi se închise. Doctorul Pnin se îndreptă agil spre culoar, puse o întrebare, primi un răspuns liniştit şi se întoarse cu fiul lui, Timofei, un

ghimnazist (elev de şcoală clasică) de treisprezece ani, în uniforma lui *ghimnaziceskaia* - haină neagră, pantaloni negri, curea lăcuită neagră (eu urmam o şcoală mai liberală, unde purtam ce ne plăcea).

Oare îmi amintesc cu adevărat tunsoarea lui periuţă, faţa lui palidă, grăsuţă, ochii lui roşii? Da, foarte clar. Îmi amintesc chiar şi felul în care şi-a tras imperceptibil umărul de sub mâna mândră a tatălui său, în vreme ce vocea mândră a acestuia spunea: „Băiatul ăsta tocmai a luat un cinci plus la examenul de algebră.” Dinspre capătul coridorului venea un miros puternic de plăcintă cu varză, iar prin uşa deschisă a sălii de studiu zăream o hartă a Rusiei pe perete, cărţi pe un raft, o veveriţă împăiată şi un monoplan jucărie cu aripi din pânză şi motor de cauciuc. Aveam şi eu unul identic, dar de două ori mai mare, cumpărat la Biarritz. După ce-i învârteai o vreme elicea, cauciucul îşi schimba modul de răsucire şi forma nişte fascinante spirale groase, care anunţau că ajunsese la capătul puterilor.

2

Cinci ani mai târziu, după ce petrecusem începutul verii pe moşia noastră de lângă Sankt Petersburg, întâmplarea a făcut ca mama, fratele meu mai mic şi cu mine să vizităm o mătuşă bătrână şi morocănoasă la reşedinţa ei dintr-o regiune neobişnuit de pustie, nu departe de o celebră staţiune de pe coasta Mării Baltice. Într-o după-amiază, când într-un extaz concentrat întindeam, cu partea de jos în sus, o aberaţie extraordinar de rară din *Paphia Fritillary,* în care dungile argintii împodobind suprafaţa inferioară a aripilor din spate fuzionaseră într-o întindere uniformă de strălucire metalică, un lacheu a urcat să

mă anunţe că bătrâna doamnă voia să mă vadă. Am găsit-o vorbind în holul de la intrare cu doi tineri sfioşi, în uniforme de studenţi la universitate. Unul dintre ei, cu bărbiţă blondă, era Timofei Pnin, celălalt, cu tuleiele roşii-cafenii, era Grigori Belocikin. Veniseră să ceară permisiunea mătuşii mele de a folosi un hambar gol de la marginea moşiei ei ca să pună în scenă o piesă de teatru. Era o traducere rusească a piesei în trei acte *Liebelei*, de Arthur Schnitzler. Ancearov, un actor diletant de provincie, cu o reputaţie constând mai ales în tăieturi îngălbenite din ziare, urma să dea o mână de ajutor la montarea spectacolului. Voiam să particip? Dar la şaisprezece ani eram pe cât de arogant, pe atât de timid, aşa că am refuzat să joc rolul domnului anonim din actul întâi. Întrevederea s-a încheiat într-o atmosferă de stânjeneală reciprocă, deloc uşurată de faptul că Pnin, sau Belocikin, răsturnase un pahar cu *kvas* de pere, şi m-am întors la fluturele meu. Două săptămâni mai târziu, a trebuit, nu ştiu de ce, să asist la reprezentaţie. Hambarul era plin de *daciniki* (vilegiaturişti) şi soldaţi invalizi de la un spital din apropiere. Eram însoţit de fratele meu, iar alături de mine şedea administratorul moşiei mătuşii mele, Robert Karlovici Horn, o persoană durdulie şi veselă din Riga, cu ochi injectaţi, albaştri ca porţelanul, care aplauda frenetic când nu trebuia. Îmi amintesc mireasma crengilor decorative de brad şi ochii copiilor de ţărani strălucind prin crăpăturile zidurilor. Locurile din faţă erau atât de aproape de scenă, încât când soţul înşelat scotea un teanc de scrisori de dragoste scrise nevesti-sii de Fritz Lobheimer, dragon şi student, şi i le arunca în faţă lui Fritz, vedeai perfect că erau de fapt nişte cărţi poştale vechi de la care fusese tăiat colţul cu timbru. Sunt absolut sigur că rolul domnului mânios a fost interpretat de Timofei Pnin (deşi, fireşte, se prea poate să fi jucat şi alt personaj în actele

următoare); dar un pardesiu galben-închis, nişte mustăţi stufoase şi o perucă neagră cu cărarea la mijloc îl deghizau atât de bine, încât interesul minuscul pe care-l manifestam faţă de existenţa lui nu mă va fi făcut conştient de prezenţa sa. Fritz, tânărul amant condamnat să moară într-un duel, nu numai că-şi trăieşte în culise misterioasa poveste de dragoste cu Doamna în Catifea Neagră, nevasta Gentlemanului, ci se joacă şi cu inima Christinei, naiva fecioară vieneză. Fritz era interpretat de masivul Ancearov, în vârstă de vreo patruzeci de ani, care purta un machiaj ocru, se lovea în piept producând un sunet ca la bătutul covoarelor şi, prin contribuţiile sale improvizate la rolul pe care nu catadicsise să-l înveţe, aproape că-l paraliza pe amicul lui Fritz, Theodor Kaiser (Grigori Belocikin). O fată bătrână, zburdalnică în viaţa de toate zilele, faţă de care Ancearov se arăta cât se poate de îngăduitor, era distribuită eronat în rolul Christinei Weiring, fiica violonistului. Rolul micuţei modiste, amoreza lui Theodor, Mizi Schlager, era fermecător interpretat de o fată drăguţă, cu gât subţire şi ochi catifelaţi, sora lui Belocikin, care a primit în acea seară cele mai multe ovaţii.

3

Nu cred că am avut ocazia să-mi amintesc de doctorul Pnin şi de fiul lui în anii revoluţiei şi ai războiului civil. Dacă am reconstituit oarecum detaliat impresiile precedente e doar pentru a fixa ce mi-a trecut prin minte când, într-o seară de aprilie de pe la începutul anilor ’20, într-o cafenea din Paris, m-am pomenit strângându-i mâna lui Timofei Pnin, cu barba roşcată şi ochi infantili, tânăr erudit, autor al câtorva lucrări admirabile despre cultura rusă. Exista obiceiul, printre scriitorii şi artiştii

din emigraţie, să se adune la Trei Fântâni după recitalurile sau conferinţele atât de populare în rândul expatriaţilor ruşi; şi tocmai cu un asemenea prilej, încă răguşit în urma prelegerii pe care o ţinusem, am încercat nu doar să-i amintesc lui Pnin despre întâlnirile noastre de altădată, ci şi să îi amuz – pe el şi pe alţii din jur – cu neobişnuita luciditate şi forţă a memoriei mele. Cu toate astea, el negă totul. A spus că şi-o amintea vag pe mătuşa mea, dar că pe mine nu mă întâlnise niciodată. A declarat că notele lui la algebră fuseseră întotdeauna slabe şi că, oricum, tatăl lui nu le comunica niciodată pacienţilor; spuse că în *Zăbava* (*Liebelei*) jucase doar rolul tatălui Christinei. Repetă că noi doi nu ne mai văzuserăm niciodată până atunci. Mica noastră discuţie nu era decât o glumă nevinovată, şi toată lumea a râs; observând cât de puţin dornic era să-şi recunoască propriul trecut, am trecut la un alt subiect, mai puţin personal.

Deodată mi-am dat seama că o tânără cu înfăţişare frapantă, îmbrăcată într-un jerseu negru de mătase, cu o bandă aurie în jurul părului ei castaniu, devenise principalul meu ascultător. Şedea dinaintea mea, cu cotul drept sprijinit în palma stângă, ţinând în dreapta o ţigară între degetul mare şi arătător, ca o ţigancă, suflând fumul în sus; din pricina fumului, strălucitorii ei ochi albaştri erau pe jumătate închişi. Era Liza Bogolepova, o studentă la medicină care scria şi versuri. M-a întrebat dacă-mi putea trimite câteva poezii, ca să-mi spun părerea. Puţin mai târziu, la aceeaşi petrecere, am observat că stătea alături de un tânăr compozitor, respingător de păros, Ivan Nagoi; beau *auf Bruderschaft*, care se face împletindu-ţi braţele cu tovarăşul de băutură; la vreo două scaune distanţă, dr Barakan, talentat neurolog şi cel mai recent amant al Lizei, o privea cu o disperare mută în ochii lui negri, migdalaţi.

Câteva zile mai târziu, mi-a trimis poemele; o bună mostră

din producţia ei era genul acela de versuri pe care poetaştrii din emigraţie le scriau după modelul Annei Ahmatova: mici poezii galeşe, care înaintau în vârful picioarelor în tetrametri mai mult sau mai puţin anapeşti şi se aşezau mai degrabă greoi, cu un suspin nostalgic:

Samoţvétov króme, ocii
Net u meniá nikakíh,
No est róza eşció nejnéi
Rózovâh gúb moíh.
I iúnoşa tíhii ckazál:
„Vaşe sérdţe vsegó nejnéi…”
I iá opustíla glazá…

Am marcat accentele şi am transliterat rusa, respectând convenţia obişnuită. Rime incomplete ca *ckazal-glaza* erau considerate foarte elegante. De observat şi subînţelesurile erotice, precum şi implicaţiile *cour d'amour*. O traducere în proză ar suna astfel: „Nu am bijuterii, în afara ochilor mei, dar am un trandafir mai catifelat decât buzele-mi trandafirii. Iar un tânăr liniştit mi-a spus: «Nimic nu e mai catifelat decât inima ta.» Şi mi-am plecat privirea…”

I-am scris Lizei că poemele ei erau proaste şi că ar trebui să nu mai scrie. După o vreme, am zărit-o într-o altă cafenea, înfloritoare şi înflăcărată, aşezată la o masă lungă, în mijlocul unei duzini de tineri poeţi ruşi. Şi-a aţintit privirea de safir asupră-mi, cu o insistenţă batjocoritoare şi misterioasă. Am stat de vorbă. I-am sugerat să-mi arate din nou poeziile acelea, într-un loc mai puţin zgomotos. Aşa a şi făcut. I-am spus că mi s-au părut şi mai proaste decât prima oară. Locuia în camera cea mai ieftină a unui mic hotel dărăpănat, fără baie şi având drept

vecini o pereche de englezi tineri şi agitaţi.

Biata Liza! Îşi avea, desigur, momentele ei artistice, când se oprea, în transă, într-o seară de mai, pe o stradă sordidă, ca să admire – nu, să adore! — resturile pestriţe ale unui afiş vechi pe un zid negru, umed în lumina felinarului, şi frunzele unui tei, verzi, transparente acolo unde atârnau în dreptul felinarului; dar era una dintre femeile care îmbinau frumuseţea sănătoasă cu dezordinea isterică; izbucnirile lirice cu o minte cât se poate de practică şi de banală; un temperament mârşav cu sentimentalismul; şi abandonul languros cu o capacitate robustă de a-i trimite pe oameni la plimbare. Ca urmare a emoţiilor, şi în cursul unor evenimente a căror descriere n-ar prezenta niciun interes public, Liza înghiţi un pumn de somnifere. Pierzându-şi cunoştinţa, lovi o călimară deschisă de cerneală roşu-închis cu care obişnuia să-şi scrie versurile, şi firişorul acela strălucitor care se scurgea de sub uşa ei fu observat de Chris şi Lew la timp ca s-o salveze.

N-o mai văzusem cam de două săptămâni după acel accident când, în ajunul plecării mele în Elveţia şi Germania, mă atrase într-o cursă în mica grădină de la capătul străzii mele. Arăta zveltă şi stranie, într-o rochie nouă, fermecătoare, gri-porumbel ca Parisul, şi purtând o pălărioară cu adevărat încântătoare, cu o pană albastră; îmi înmână o hârtie împăturită.

— Aş mai avea nevoie de un ultim sfat din partea dumitale, mi-a spus Liza, cu ceea ce francezii numesc o voce „albă”. E o cerere în căsătorie pe care am primit-o. Am să aştept până la miezul nopţii. Dacă nu-mi dai niciun semn, am să accept.

Făcu semn unui taxi şi plecă.

Scrisoarea rămase, întâmplător, printre hârtiile mele. Iat-o:

„Mă tem că vei fi rănită de confesiunea mea, dragă Lise” (expeditorul, deşi scria în ruseşte, folosea peste tot forma

franceză a numelui ei, poate ca să evite atât forma prea familiară „Liza”, cât şi pe cea protocolară de „Elizaveta Innokentievna”). „Este întotdeauna dureros pentru o persoană sensibilă (*ciutkii*) să o vadă pe alta într-o situaţie stânjenitoare. Iar eu mă aflu, cu siguranţă, într-o situaţie stânjenitoare.

Tu, Lise, eşti înconjurată de poeţi, oameni de ştiinţă, artişti, *dandies*. Celebrul pictor care ţi-a făcut portretul anul trecut este acum – din câte se spune – pe cale să-şi bea minţile (*govoriat, spilsia*) în pustietăţile din Massachusetts. Mai sunt şi alte zvonuri. Şi iată-mă, îndrăznind să-ţi scriu.

Nu sunt chipeş, nu sunt interesant, nu sunt talentat. Nu sunt nici măcar bogat. Dar, Lise, îţi ofer tot ce am, ultima picătură a sângelui meu, ultima lacrimă, totul. Şi crede-mă, e mai mult decât ar putea oferi un geniu, fiindcă un geniu trebuie să ţină atâta pentru el, încât nu se poate dărui cu totul, aşa cum fac eu. Poate că n-am să ajung la fericire, dar ştiu c-am să întreprind tot ce-mi stă în puteri ca să te fac fericită. Vreau să scrii poezie. Vreau să-ţi continui cercetările psihoterapeutice – din care nu înţeleg mare lucru, punând totodată sub semnul întrebării ceea ce înţeleg. În treacăt fie spus, îţi trimit într-un plic separat un pamflet publicat la Praga de prietenul meu, profesorul Chateau, care dezminte în chip strălucit teoria doctorului Halp al tău cu privire la naştere ca act de sinucidere din partea nou-născutului. Mi-am permis să corectez o evidentă greşeală de tipar de la pagina 48 a excelentei lucrări a lui Chateau. Aştept…" (probabil „decizia ta", partea de jos a paginii, care cuprindea şi semnătura, fusese tăiată de Liza).

4

Când, șase ani mai târziu, am vizitat din nou Parisul, am aflat

că Timofei Pnin se căsătorise cu Liza Bogolepova imediat după plecarea mea. Ea mi-a trimis un volum cu poeziile ei, *Suhie Gubi* (Buze uscate), cu următoarea dedicaţie, scrisă cu cerneală roşu-închis: „Unui străin, din partea unei străine” (*neznakomţu ot neznakomki*). I-am văzut, pe Pnin şi pe ea, într-o seară, la un ceai în apartamentul unui emigrant celebru, un social-revoluţionar — una dintre acele întruniri neprotocolare unde terorişti de modă veche, călugăriţe eroice, hedonişti talentaţi, liberali, tineri poeţi aventuroşi, romancieri şi artişti bătrâni, editori şi publicişti, filosofi şi savanţi cu vederi largi reprezentau un soi de ordin cavaleresc, nucleul activ şi semnificativ al unei societăţi exilate care, în treimea de secol cât a înflorit, le-a rămas practic necunoscută intelectualilor americani, pentru care noţiunea de emigraţie rusă a ajuns să reprezinte, graţie abilei propagande comuniste, o masă vagă şi absolut fictivă de aşa-zişi troţkişti (ce-or mai fi şi ăştia?), reacţionari ruinaţi, cekişti reformaţi sau deghizaţi, doamne cu titluri nobiliare, preoţi profesionişti, patroni de restaurante şi grupări militare ruseşti „albe”, cu toţii lipsiţi de orice importanţă culturală.

Profitând de faptul că Pnin şi Kerenski erau angajaţi într-o discuţie politică la celălalt capăt al mesei, Liza m-a informat – cu obişnuita ei candoare directă – că îi „spusese totul lui Timofei”; că era „un sfânt” şi că mă „iertase”. Din fericire, nu l-a prea însoţit pe Pnin la recepţiile ulterioare, unde am avut plăcerea să stau lângă el sau în faţa lui, în compania unor prieteni dragi, pe mica noastră planetă singuratică, deasupra oraşului negru şi diamantin, cu lumina lămpii căzând pe cutare sau cutare craniu socratic şi cu o felie de lămâie învârtindu-se în paharul unde amestecam ceaiul. Într-o seară, în vreme ce doctorul Barakan, Pnin şi cu mine ne aflam la soţii Bolotov,

i-am vorbit din întâmplare neurologului despre o verişoară de-a lui, Ludmila, acum Lady D… pe care o cunoscusem la Ialta, Atena şi Londra, când Pnin i-a strigat deodată, peste masă, doctorului Barakan:

— Să nu crezi o iotă din ce spune, Gheorghi Aramovici. Toate sunt simple născociri. Odată a inventat că am fost colegi de şcoală în Rusia şi că am copiat la examene. E un inventator cumplit (*on ujasnâi vâdumşcik*).

Barakan şi cu mine am fost atât de surprinşi de izbucnirea asta, încât am rămas locului, privindu-ne în tăcere.

5

În rememorarea relaţiilor vechi, impresiile de mai târziu tind adeseori să fie mai înceţoşate decât cele de la început. Ţin minte că vorbeam cu Liza şi cu noul ei soţ, dr Eric Wind, între două acte ale unei piese ruseşti, la New York, pe la începutul anilor ’40. El mi-a spus că avea „un adevărat sentiment de tandreţe faţă de Herr Professor Pnin” şi mi-a dat nişte detalii bizare ale călătoriei lor comune din Europa, la începutul celui de-al doilea război mondial. L-am întâlnit de mai multe ori pe Pnin în acei ani, la diferite reuniuni sociale sau universitare desfăşurate la New York; dar singura amintire vie pe care o am e drumul pe care l-am făcut împreună cu un autobuz din West Side, într-o noapte foarte festivă şi foarte umedă a anului 1952. Veniserăm, fiecare de la universitatea lui, pentru a participa la un program literar şi artistic ţinut în faţa unui vast auditoriu format din emigranţi, în centrul New York-ului, cu prilejul celei de a o suta aniversări a morţii unui mare scriitor. Pnin preda la Waindell de pe la mijlocul anilor ’40 şi nu arătase nicicând mai sănătos, mai prosper şi mai sigur de sine. Aşa cum spunea el, se dovedise că

noi doi eram *vosmidesiatniki* („optzecişti”), adică locuiam întâmplător, în acea noapte, în West Eighties[1]; şi, în vreme ce ne agăţam de curelele suspendate în vehiculul aglomerat şi spasmodic, bunul meu prieten a reuşit să combine o viguroasă eschivare şi răsucire a capului (în încercarea continuă de a verifica şi a răsverifica numerele străzilor traversate) cu o relatare magnifică a tot ceea ce nu avusese timp să spună în cadrul festivităţii despre comparaţia „rătăcitoare” la Homer şi Gogol.

6

Când am decis să accept un post de profesor la Waindell, am stipulat că voi putea invita pe oricine voiam ca să predea la programul special de rusă pe care plănuiam să-l inaugurez. Primind confirmarea, i-am scris lui Timofei Pnin, propunându-i, în termenii cei mai cordiali pe care i-am putut aduna laolaltă, să-mi dea o mână de ajutor în orice fel şi oricât de mult ar fi dorit. Răspunsul lui m-a surprins şi m-a rănit. Mi-a scris scurt că se săturase de predat şi că nici măcar nu-şi mai bătea capul să aştepte încheierea trimestrului de primăvară. Apoi a trecut la alte subiecte. Victor (despre care întrebasem politicos) se afla la Roma, împreună cu mama lui, care divorţase de al treilea soţ şi se măritase cu un negustor de artă italian. Pnin îşi încheia scrisoarea spunând că, spre regretul lui, avea să plece din Waindell cu două sau trei zile înaintea conferinţei publice pe care urma s-o ţin acolo marţi, 15 februarie. Nu a precizat

---

[1] Cartier din partea de vest a New York-ului, cu străzi numerotate de la 80 la 90. (N.t.)

destinaţia.

Greyhound-ul care m-a adus la Waindell luni, 14, a ajuns după miezul nopţii. Am fost întâmpinat de soţii Cockerell, care mi-au oferit o cină târzie la ei acasă, unde am descoperit că urma să-mi petrec noaptea, în loc să dorm la un hotel, aşa cum sperasem. Gwen Cockerell s-a dovedit a fi o femeie drăguţă care bătea spre patruzeci de ani, cu un profil de pisică şi membre graţioase. Soţul ei, pe care-l întâlnisem o dată la New Haven şi mi-l aminteam ca fiind un englez mai degrabă vlăguit, cu faţa ca luna plină şi cu un păr cânepiu anonim, dobândise o asemănare evidentă cu cel pe care-l imita de vreo zece ani. Eram obosit şi nu foarte dornic să fiu amuzat, de-a lungul cinei, de un spectacol de cabaret, dar trebuie să recunosc că Jack Cockerell îl imita pe Pnin la perfecţie. A ţinut-o tot aşa vreo două ceasuri, arătându-mi totul – Pnin predând, Pnin mâncând, Pnin făcându-i ochi dulci unei studente, Pnin povestind epopeea ventilatorului electric căruia îi dăduse drumul, imprudent, pe o etajeră de sticlă montată chiar deasupra căzii, în care propriile-i vibraţii aproape că-l făcuseră să cadă; Pnin încercând să-l convingă pe profesorul Wynn, un ornitolog care îl ştia vag, că erau amici buni, Tun şi Tom – Wynn trăgând concluzia că era vorba de cineva care-l imita pe profesorul Pnin. Fireşte, totul era construit în jurul gesturilor pniniene şi al sălbaticei engleze pniniene, dar Cockerell reuşi să imite şi lucruri precum gradul subtil de diferenţă dintre tăcerea lui Pnin şi tăcerea lui Thayer, meditând nemişcaţi, cufundaţi în fotolii alăturate, la Clubul Universitarilor. L-am văzut pe Pnin în faţa rafturilor de la bibliotecă şi pe Pnin pe lacul din campus. L-am auzit pe Pnin criticând diversele camere pe care le închiriase. L-am ascultat pe Pnin povestind despre cum a învăţat să conducă o maşină şi despre prima lui pană de cauciuc pe drumul de întoarcere de la

„ferma de păsări a unui consilier particular al ţarului”, unde bănuia Cockerell că-şi petrecea Pnin verile. Am ajuns, în fine, la declaraţia făcută de Pnin, într-o bună zi, că a fost „împuşcat” – termen prin care, potrivit imitatorului său, bietul om înţelegea „concediat”[1] (greşeală pe care mă îndoiesc că prietenul meu ar fi comis-o). Strălucitorul Cockerell povesti şi despre ciudata dispută dintre Pnin şi compatriotul său Komarov – mediocrul muralist care continua să adauge, în sala de mese a colegiului, portrete în frescă ale membrilor corpului profesoral lângă cele deja pictate de marele Lang. Deşi Komarov aparţinea unei alte facţiuni politice decât Pnin, artistul patriot văzuse în concedierea acestuia un gest antirusesc, drept pentru care începuse să şteargă un Napoleon ursuz aşezat între tânărul, rotofeiul (acum sfrijitul) Blorenge şi tânărul, mustăciosul (acum rasul) Hagen, ca să-l picteze acolo pe Pnin; şi mai fusese şi scena dintre Pnin şi preşedintele Poore, la o masă de prânz – un Pnin scos din fire, bolborosind ceva nedesluşit, pierzând orice control asupra brumei de engleză pe care o ştia, îndreptând un deget tremurător spre schiţa preliminară a unui mujic fantomatic de pe perete şi strigând că avea să dea în judecată universitatea dacă faţa lui apărea deasupra acelei bluze; mai fusese şi auditoriul lui, imperturbabilul Poore, prins în capcana întunecată o orbirii lui depline, aşteptându-l pe Pnin să înceteze şi întrebând apoi, la întâmplare:

— Domnul ăsta străin e unul dintre profesorii noştri?

O, imitaţia era nemaipomenit de amuzantă, şi cu toate că

---

[1] În engleză, verbele *to shoot* şi *to fire* înseamnă amândouă „a împuşca”, dar al doilea verb mai are şi sensul figurat de „a da afară”, „a concedia”. (*N.t.*)

Gwen Cockerell trebuia să fi auzit deja programul de multe ori, râdea atât de tare, încât bătrânul lor câine, Sobakevici, un cocker auriu cu faţa pătată de lacrimi, a început să se foiască şi să mă amuşine. Repet, spectacolul era magnific, dar prea lung. Către miezul nopţii, hazul a început să se subţieze; zâmbetul pe care-l arboram se preschimba – simţeam asta – în simptomele unor crampe labiale. Până la urmă, totul a devenit atât de plicticos, încât m-am trezit întrebându-mă dacă nu cumva, în cazul lui Cockerell, afacerea asta cu Pnin se transformase, prin- tr-o răzbunare poetică, într-un soi de obsesie fatală care-şi substituia propria victimă celei ridiculizate iniţial.

Băuserăm o cantitate impresionantă de scotch şi, la un moment dat, după miezul nopţii, Cockerell luă una dintre deciziile acelea bruşte care par atât de strălucite şi de vesele într-un anumit stadiu al beţiei. Spuse că, neîndoielnic, bătrânul Pnin, vulpoi viclean, nu plecase de fapt în ziua precedentă, ci se dăduse la fund. Aşa că de ce să nu-i telefonăm, ca să ne convingem? Formă numărul şi, cu toate că nimeni nu răspunse la seria de note imperioase care simulează zgomotul îndepărtat al soneriei propriu-zise dintr-un hol imaginar, se înţelegea de la sine că, dacă Pnin ar fi plecat într-adevăr, telefonul ăsta, într-o perfectă stare de funcţionare, ar fi fost probabil deconectat. Doream, prosteşte, să-i spun ceva prietenos bunului meu Timofei Pahlici, aşa că, după o vreme, am încercat şi eu să-i telefonez. Deodată s-a produs un declic, o perspectivă sonoră; o voce care răsufla din greu, prost camuflată, a spus:

— Nu e acasă, a plecat, a plecat de tot…

După care cel care vorbea a pus receptorul în furcă. Dar nimeni, nici cel mai bun imitator, n-ar fi putut să facă să rimeze atât de emfatic „at” cu germanul *hat*, „home” cu franţuzescul *homme*, şi „gone” cu prima parte din *Goneril*. Cockerell a

propus atunci să mergem la 999 Todd Road şi să-i cântăm o serenadă chiriaşului ascuns în vizuina lui, dar în acea clipă a intervenit doamna Cockerell; şi după o seară care mi-a lăsat, oarecum, echivalentul mental al unui gust rău în gură, ne-am dus cu toţii la culcare.

7

Am petrecut o noapte proastă într-o cameră şarmantă, aerisită, drăguţ mobilată, unde nici uşile, nici ferestrele nu se închideau ca lumea, şi unde o ediţie de opere complete despre Sherlock Holmes, într-un volum, pe care o purtam cu mine de ani în şir, susţinea o lampă de pat împrăştiind o lumină atât de slabă şi de palidă, încât şpalturile pe care le adusesem să le corectez nu mi-au putut îndulci insomnia. Bubuitul camioanelor de mare tonaj zguduia casa cam din două în două minute; ba moţăiam, ba mă ridicam în capul oaselor, sufocându-mă; printr-o parodie de stor, o lumină venind din stradă se reflecta în oglindă, orbindu-mă şi făcându-mă să cred că mă aflam în faţa unui pluton de execuţie.

Sunt astfel alcătuit încât trebuie neapărat să înghit sucul a trei portocale înainte de a mă confrunta cu rigorile zilei. Aşa că la şapte şi jumătate am făcut un duş scurt şi, cinci minute mai târziu, am ieşit din casă în compania urecheatului şi melancolicului Sobakevici.

Aerul era tăios, cerul limpede şi strălucitor. Drumul pustiu urca, spre sud, un deal albastru-cenuşiu printre peticele de zăpadă. Un plop înalt, fără frunze, maroniu ca o mătură, se înălţa în dreapta mea, iar umbra lui lungă, de dimineaţă, traversa de cealaltă parte a străzii, ajungând până la o casă crenelată, de culoare crem, despre care, din câte spunea Cockerell,

predecesorul meu afirma că ar fi aparţinut Consulatului Turciei, din pricina numărului mare de purtători de fes pe care-i văzuse intrând acolo. Am cotit-o la stânga, spre nord, şi am mers, coborând dealul, câteva străzi mai departe, până la un restaurant pe care-l zărisem în ajun; dar nu deschisese încă, aşa că m-am întors. Abia făcusem câţiva paşi, că un camion care transporta bere a urcat zgomotos strada, urmat îndeaproape de o mică limuzină bleu-pal din care scotea capul un câine alb, încadrată de un alt camion impunător, identic cu primul. Umila limuzină era ticsită de pachete şi valize; la volan se afla Pnin. Am emis un mormăit de salut, dar nu m-a văzut, şi singura mea speranţă era să urc dealul suficient de repede ca să-l prind din urmă în timp ce aştepta la semafor.

Am trecut în grabă pe lângă camionul din spate şi mi-am zărit din nou prietenul – profil încordat, cuşmă cu urechi şi palton matlasat; dar în clipa următoare lumina semaforului s-a făcut verde, căţeluşul alb aplecat în afară a lătrat la Sobakevici şi întreaga coloană a înaintat – primul camion, Pnin, camionul numărul doi. De unde mă aflam, i-am văzut cum se îndepărtează pe drum, între casa în stil maur şi plopul din Lombardia. Apoi mica limuzină a depăşit curajos camionul din faţă şi, în sfârşit liberă, a ţâşnit pe drumul strălucitor, care se îngusta devenind un fir de aur în ceaţa blândă, unde colină după colină transformau distanţa în frumuseţe, şi unde pur şi simplu n-aveai cum şti ce miracol urma să se întâmple.

Cockerell, în halat cafeniu şi în sandale, i-a dat drumul înăuntru cockerului şi m-a condus în bucătărie, la un mic dejun britanic deprimant, constând în ficăţei şi peşte.

— Iar acum, a spus el, am să-ţi povestesc istoria lui Pnin, care se ridică să ia cuvântul la Clubul Femeilor din Cremona şi descoperă că şi-a adus textul unei alte conferinţe.